

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Historie a význam vybraných kulturních památek Odoleny
Vody a okolí ve vlastivědných vycházkách

History and value of chosen cultural sights in Odolena Voda
and its surroundings in relation to historical walks

Autor práce: Jitka Skýpalová, DiS.

Vedoucí práce: Ing. Michaela Dvořáková, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro základní školy

Studijní obor: IST (7503T047)

2017

Prohlášení o samostatném vypracování diplomové práce

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Historie a význam vybraných kulturních památek Odoleny Vody a okolí ve vlastivědných vycházkách vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 23. 5. 2017

.....

podpis

Poděkování

Děkuji vedoucí mé diplomové práce Ing. Michaelle Dvořákové, Ph. D. za metodické vedení práce a cenné rady. Rovněž děkuji panu Romanovi Strakovi a panu Františkovi Vejvodovi za poskytnutí jinak nedostupných informačních materiálů.

ABSTRAKT

Cílem diplomové práce Historie a význam vybraných kulturních památek Odoleny Vody a okolí ve vlastivědných vycházkách je vytvořit teoretický i praktický podklad pro výuku vlastivědy v 5. ročníku, která propojí teoretické učivo s regionální historií zastoupenou kulturními památkami.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se zabývá nejprve zasazením tématu do Rámcově vzdělávacího programu a poté geografickou, demografickou a zejména historickou charakteristikou regionu. Historická část je zaměřena na město Odolenu Vodu a obec Panenské Břežany. Velkou pozornost zde věnuji konkrétním kulturním památkám, s nimiž pak vyučující bude seznamovat žáky.

Na tuto část navazuje část praktická, která je uvedena klíčovými tématy, což je problematika výuky prostřednictvím kulturních památek a také teorie vlastivědných vycházek jako zvolené formy výuky. Na tyto kapitoly již navazují konkrétní návrhy vlastivědných vycházek v Odolenu Vodě a Panenských Břežanech, jejichž součástí jsou i pracovní listy. Cílem vycházek je propojit vlastivědná témata s konkrétními kulturními památkami regionu a dovést žáky k vědomí jejich hodnoty pro dnešní dobu. Na vycházky navazuje návrh rozšiřující práce v prostředí školy.

KLÍČOVÁ SLOVA

regionální historie, kulturní památka, vycházka, exkurze, vlastivěda, Odolena Voda, Panenské Břežany

ABSTRACT

The goal of this thesis History and value of chosen cultural sights in Odolena Voda and its surroundings in relation to historical walks is to create theoretical and practical foundation for teaching History for the students of the 5th grade, that aligns theoretical and practical education within regional history, represented by cultural monuments.

The thesis is dispensed into theoretical and practical part. The theoretical part is firstly concerning the implementation of the topic into Czech national educational curriculum secondly demographic and mainly historical characteristic of the region. The historical part is focusing on Odolena Voda town and Panenske Brezany village. My greatest attention is dedicated to cultural monuments, which are going to be presented to students.

This part is followed by practical section consisting of the key topic, which is comprising problematic of schooling due to cultural monuments as well as theory historical outings, as a chosen ways of tuition. These chapters are followed by particular proposals for historical outings in Odolena Voda and Panenske Brezany, including worksheets. The goal of outings is to connect historical topics together with particular monuments of the region and encourage students awareness of their value in the present days. The final part is dedicated to proposal to additional activities enriching the school work.

KEYWORDS

Regional History, Cultural Sights, Walks, Excursions, History, Odolena Voda, Panenské Břežany

Obsah

1. ÚVOD.....	7
2. TEORETICKÁ ČÁST	9
2.1 Vlastivědné učivo v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání	9
2.1.1. Očekávané výstupy související s vlastivědným učivem.....	10
2.1.2 Průřezová témata související s vlastivědným učivem	11
2.2 Charakteristika a historický vývoj regionu Odolena Voda	12
2.2.1 Geografická a demografická charakteristika	12
2.2.2 Historický vývoj regionu	13
2.3 Odolena Voda a její historický vývoj	15
2.4 Panenské Břežany a jejich historický vývoj	48
3. PRAKTICKÁ ČÁST	57
3.1 Kulturní památky a jejich význam pro výuku vlastivědy	57
3.2 Výuková forma exkurze a vycházka	60
3.3 Vlastivědné vycházky po Odoleně Vodě a Panenských Břežanech.....	62
3.3.1 Badatelský úkol	62
3.3.2 Vlastivědná vycházka za památkami Odoleny Vody	64
3.3.3 Vlastivědná vycházka za památkami Panenských Břežan	100
4. ZÁVĚR.....	138
5. SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	142
6. SEZNAM PŘÍLOH	1

1. ÚVOD

Tato práce se věnuje regionální historii zahrnující oblasti mezi městem Odolena Voda a obcí Panenské Břežany, které jsou od sebe vzdáleny pouze 3 km a mají společnou historii. K regionu mám osobní vztah, neboť zde bydlím i učím.

Práce rozvíjí učivo Vlastivědy v 5. ročníku. Vzhledem k tomu, že se jedná o můj oblíbený předmět, snažím se, aby jeho půvab objevili také žáci a žákyně v místních školách. Měla by být podkladem pro práci vyučujících při propojování vlastivědného učiva s regionální historií. První část pojednává zejména o historii Odoleny Vody a Panenských Břežan a je tak teoretickým základem pro práci vyučujících. Druhá část seznámí vyučující s důležitostí výuky prostřednictvím kulturních památek a také se zde využítou výukovou formou, kterou jsou exkurze a vycházky. Hlavní částí je ale návrh programu dvou vlastivědných vycházek k vybraným kulturním památkám Odoleny Vody a Panenských Břežan. Jejich součástí jsou také pracovní listy.

Práce si klade za cíl propojit vlastivědnou výuku tak, jak ji předpokládá vzdělávací oblast Člověk a jeho svět v 5. ročníku, s regionální historií reprezentovanou konkrétními kulturními památkami. Jako nejvhodnější forma tohoto seznámení se mi jeví vlastivědná vycházka, která jej zprostředkovává všemi smysly a z mnoha pohledů. Cílem práce nejprve bude najít a rekonstruovat sdělení těchto památek pro současnou dobu a žáky 1. stupně, tak aby dokázali porozumět hodnotě kulturních památek. Žáci se během nich budou učit hledat hodnotu památek pro současnost, seznámí se s konkrétními událostmi a osobnostmi, které jsou provázané s českými a evropskými dějinami a věřím, že si také upevní vlastivědné učivo a znalost regionální historie. To vše podporuje výchovu ke kulturnímu dědictví v regionu, propojuje abstraktní školní učivo s konkrétním známým místem a lidmi. Jednou ze součástí vycházek budou vlastní zážitky předků žáků, které dokreslí celý obraz historie a hodnoty kulturních památek. Vlastivědná vycházka žákům umožňuje rozvíjet veškeré klíčové kompetence. Seznamují se s odbornou terminologií a aktivně či pasivně ji používají, učí se tvořit a vyjadřovat vlastní názor kultivovanou formou, klást otázky, pracovat s informacemi, propojovat známé s novým. Pracují se silnými abstraktními pojmy jako jsou svoboda a úcta. Zde si kladu za cíl, aby žáci tyto pojmy přenesli do svého života přiměřeně svému věku a chápání stejně tak jako dobré příklady ze života předků. Dalším dílčím cílem je pokusit se navázat dlouhodobou spoluprací s místními institucemi a organizacemi.

„Budoucnost je nemyslitelná bez minulosti a minulost neexistuje jinak, než právě připomínáním, k čemuž krom jiného slouží právě památky.“¹

¹ HORÁK, Petr - NEJEDLÝ Vratislav. *Základní pojmy v péči o kulturní dědictví*. s. 11.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Vlastivědné učivo v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání

Nejprve se v teoretické části práce budu věnovat samotnému vlastivědnému učivu v pojetí státního vzdělávacího programu, jeho náplni, očekávaným výstupům a průřezovým tématům.

Rámcový vzdělávací program pro základní školy (dále jen RVP) je platný od 1. 9. 2005. Informace zde uvedené vychází z aktualizovaného vydání z ledna 2016. RVP ustanovuje vzdělávání ve všech stupních pro děti od 3 do 19 let. Vychází z Národního programu vzdělávání, tzv. Bílé knihy. Dle RVP pak školy vytváří vlastní Školní vzdělávací programy, které jsou závazné pro výuku všech předmětů. Oba dokumenty jsou veřejně dostupné.

V RVP je vlastivědné učivo zařazeno pod vzdělávací oblast Člověk a jeho svět. Jeho základ najdeme již v učivu 3. ročníku základní školy, ale tato práce se zaměřuje na výuku v 5. ročníku. Proto se zde budu věnovat pouze tomuto období. V tomto předmětu se žáci učí vnímat základní vztahy ve společnosti, porozumět soudobému i minulému způsobu života, jeho přednostem i problémům. Také se učí vnímat současnost jako výsledek minulosti a východisko do budoucnosti. To vše zejména na regionální úrovni. Podmínkou úspěšného vzdělávání v této oblasti je vlastní prožitek žáků, z čehož vychází tato diplomová práce. Propojení praktického poznávání s reálným životem je pak velkou pomocí ve zvládání nových situací v roli školáka a napomáhá také k upevňování pracovních návyků. Vlastivědné učivo připravuje žáky pro specializovanější výuku ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Vzdělávací obsah oblasti Člověk a jeho svět je rozdělen do pěti tématických okruhů. V této práci jsou propojeny okruhy Místo, kde žijeme a Lidé a čas. V prvním z nich se žáci učí poznávat nejbližší okolí a chápat regionální souvislosti. Aktivita mají u žáků přirozeným způsobem probudit kladný vztah k místu jejich bydliště a rozvíjet dále národní cítění a vztah k naší zemi. Poznávání kulturního dědictví a krás vlastního regionu v dětech navíc probouzí hrdost na jejich rodiště. Prostřednictvím okruhu Lidé a čas žáci poznávají naše historické události, život předků a jejich vývoj. Vychází se od neznámějšího okolí, obce, regionu a postupuje k důležitým okamžikům v historii naší země. Podstatné je vyvolat u žáků zájem o historii a kulturní bohatství regionu. Žáci mají vyhledávat, získávat a zkoumat dostupné informace, navštěvovat regionální památky, muzea a knihovnu. Vzdělávání v těchto oblastech směřuje k utváření a rozvíjení klíčových

kompetencí tím, že vede žáka k orientaci ve světě informací a k jejich propojování. Děti si rozšiřují slovní zásobu, učí se pojmenovávat pozorované skutečnosti, samostatně a sebevědomě vystupovat a jednat a zároveň respektovat názory druhých. Být tolerantní k rozdílům mezi lidmi. Žáci si utváří pracovní návyky, učí se spolupracovat v týmu, plnit své povinnosti, efektivně a nekonfliktně komunikovat. Děti si utváří ohleduplný vztah ke kulturním výtvarům a hledají možnosti jejich ochrany. Tato diplomová práce naplňuje požadavky Rámcového vzdělávacího programu v obou oblastech.

2.1.1. Očekávané výstupy související s vlastivědným učivem

V této části RVP jsou očekávané výstupy rozděleny dle oblastí. Každá oblast se ještě dělí na 1. a 2. období. Tato práce je podkladem pro plnění některých očekávaných výstupů 2. období – konkrétně 5. ročníku z obou oblastí Místo, kde žijeme i Lidé a čas. Má napomoci žákům orientovat se v regionu a poloze svého bydliště ve vztahu s okolními obcemi a hlavní městem, případně dalšími krajinnými prvky na mapě i ve skutečnosti, což bude realizováno během vycházek a v jejich přípravné fázi, k čemuž žáci využijí mapu či plán města. V přípravné fázi ve škole se teoreticky seznámí s typickými regionálními specifiky, učí se pracovat s časovými údaji, porovnávají minulé a současné děje v regionu a jejich význam pro rozvoj regionu do dnešních dob. Toto pochopení je předpokladem k posouzení současného a budoucího vývoje regionu. Žáci se ve škole i během vycházky učí posuzovat jejich význam, získávají nové zkušenosti, zážitky a zároveň mohou porovnávat podmínky života ve své obci a obcích okolních, kterými mnohdy pouze projíždí bez většího povšimnutí. Památky jsou vybrané tak, aby na nich žáci mohli srovnávat historický vývoj regionu, jeho specifika, význam jednotlivých obcí i některých konkrétních historických událostí. Vzhledem k tomu, že na tyto konkrétní vycházky lze jít i pěšky, učí se žák zároveň pravidlům bezpečného pohybu v krajině.²

² Očekávané výstupy podrobněji viz *Rámcový vzdělávací program pro základní školy* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2016. [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf.

2.1.2 Průřezová témata související s vlastivědným učivem

Environmentální výchova

Ve vlastivědném učivu poskytuje průřezové téma ucelený pohled na okolní přírodu, prostředí i kulturní dědictví regionu. Zejména v části „Místo, kde žijeme“. Učí pozorovat, vnímat a hodnotit důsledky jednání lidí, přispívá k osvojování si základních dovedností a návyků aktivního odpovědného přístupu k životnímu prostředí a kulturním památkám v blízkém i vzdáleném okolí, v současnosti i budoucnosti. Učí děti být zodpovědnými za svůj současný přístup ke svému životnímu prostředí v souvislosti s následky do budoucna. To vše prostřednictvím přímého kontaktu žáků s okolním prostředím a s kulturními památkami, který propojuje s rozvojem myšlení, jež výrazně ovlivňuje emocionální stránku osobnosti dítěte. Environmentální výchova, jak ji chápe Rámcově vzdělávací program, se nezabývá pouze samotnou přírodou, ale její součástí je také péče o kulturní památky. Kulturní památky jsou zde vnímány jako součást krajiny a dědictví, které se děti učí oceňovat a chránit pro další generace.

Výchova demokratického občana

Ve vlastivědném učivu se u dětí prostřednictvím poznávání naší historie, života a práce předků a také poznáváním geografické stránky země posiluje vztah k domovu a vlasti.

2.2 Charakteristika a historický vývoj regionu Odolena Voda

Nyní se již věnuji konkrétnímu regionu. V následujících dvou kapitolách přibližuji geograficky a demograficky významné charakteristiky kraje a obecně se věnuji historickému vývoji. Podrobnější historický vývoj následuje v kapitolách věnovaných přímo Odoleně Vodě a Panenským Břežanům.

2.2.1 Geografická a demografická charakteristika

Odolena Voda leží ve Středočeském kraji v severozápadním cípu okresu Praha-východ. V jejím okolí se střetávají tři okresy – Praha-východ, Praha-západ a Mělník. Celý region se nachází v úrodné Polabské nížině v blízkosti řek Vltavy a Labe. Kraj je to rovinatý, zalesněný přibližně z jedné třetiny.³ Z větší části je využíván jako zemědělská krajina. Z jeho lokalizace vyplývá velmi časná osídlení oblasti. Od pradávna zde vyrůstala a postupně se rozšiřovala sídliště a obce, z nichž některá během vývoje získala status města. To vše bylo ovlivněno úrodností kraje bohatého na zdroje potravy a také blízkostí sídla českých panovníků, které je dnes hlavním městem. Zejména v posledních dvou stoletích se tento region prudce rozvíjí v souvislosti s rozvojem průmyslu. Je zde zastoupen zejména chemický a letecký průmysl (Neratovice, Kralupy nad Vltavou, Aero Vodochody). S tím souvisí zvyšující se počet pracovních příležitostí, jenž do kraje láká lidi i ze vzdálených koutů republiky. Částečně jsou pak zaměstnáni v místním průmyslu a velká část z nich dojíždí za prací denně do hlavního města. Okres Praha-východ, do něhož vybraný region spadá, k 31. 12. 2015 čítal 167 851 obyvatel. Celkový přírůstek obyvatel činil 3 849 lidí. Což je ale za posledních 10 let mírně ubývací tendence. Nicméně v porovnání s ostatními okresy kraje je tento výrazně nejlidnatější.⁴ K tomu ovšem přispívá také jeho poloha obepínající Prahu z východní, severní a jižní části.

³ K 31. 12. 2014 v okrese Praha-východ zemědělská půda činila 48 100,482 ha a zalesněná půda pouze 17 017,7764 ha. Srov. *Bilance půdy podle okresů k 31. 12. 2014*. [online]. In Statistická ročenka Středočeského kraje – 2015, kap. 2. Území a podnebí, 2-3. Praha: Český statistický úřad, 2015. [cit. 2016-10-25] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/2-uzemi-a-podnebi-p07d7z8jpf>.

⁴ *Databáze demografických údajů za obce ČR: Územní změny, počty obyvatel, narození, zemřelí, stěhování (1971-2015)*. [online]. Praha: Český statistický úřad, 2015. poslední revize: 29. 04. 2016 [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/databaze-demografickych-udaju-za-obce-cr>.

2.2.2 Historický vývoj regionu

Již od pravěku zde člověk hledal útočiště a zdroj potravy díky vhodným geografickým podmínkám. Na jeho pozůstatky naráží archeologové dodnes. Například v cca 10 km vzdálených Přezleticích se nachází významné pravěké naleziště. Archeologové během let narazili na mincové nálezy v okolí Odoleny Vody v rámci průzkumu tzv. Srbské pravěké cesty.⁵ V blízkých Kralupech nad Vltavou se návštěvníci městského muzea mohou seznámit s řadou lokálních archeologických nálezů z téměř všech kultur od paleolitu v rámci stálé expozice. Z těchto příkladů vyplývá, že kraj byl osídlen již velmi dávno. A nebylo tomu jinak i v pozdějších dobách. Nedaleko Odoleny Vody se nachází významné slovanské hradiště Levý Hradec. Na protějším břehu v Klecanech bylo nalezeno další slovanské pohřebiště, kde proběhl v roce 2000 podrobný archeologický průzkum.

Většina obcí v tomto regionu je prvně v písemných pramenech zmiňována mezi 10. a 14. stoletím.⁶ Je nepravděpodobné, že by v okolí časněji zmíněných obcí neexistovala další sídla, proto předpokládám, že většina kraje byla osídlena již dříve než ve 14. století, i když pravděpodobně řidčeji, pokud se o nich prameny nezmiňují. První zmínka většinou souvisí s postavením kostela, tvrze, nákupem a prodejem pozemků apod.⁷ Díky blízkosti rozvíjející se Prahy byl tento region ovlivněn jejím vývojem, od středověku si zde stavěla sídla nižší i vyšší šlechta, zakládala se města nebo byly vesnice na města povyšovány. Majitelé sídel se měnili podle jejich finanční a politické aktivity. Významně pak do majetkových a demografických poměrů regionu zasáhly některé celonárodní historické události, jako např. odboj šlechty proti Habsburkům před rokem 1620,⁸ jednotlivé války, hladomory a vyvlastnění majetku po roce 1948. Významně region ovlivnil také příchod jezuitského řádu do Čech v roce 1555. Tento řád byl hlavní rekatolizační silou Habsburků, proto nebyl v Čechách a na Moravě oblíben.⁹

⁵ FENCL Václav. *Pravěké cesty na Kralupsku a Velvarsku ve světle archeologických nálezů*. bez stránkování.

⁶ KIDLESOVÁ Simona - ŠPAČEK Jiří. *Česká republika od A do Z*. Dřínov s. 112, Hostín u Vojkovic s. 156, Klecany s. 230, Máslovice s. 330, Odolena Voda s. 386, Panenské Břežany s. 405, Úžice s. 593, Veliká Ves s. 602, Zdiby s. 656. Menší obce v této knize uvedeny nejsou.

⁷ Předpokládám to ze studia pramenů o Odoleně Vodě a Panenských Břežanech.

⁸ K tomu se vztahuje např. vyvlastnění majetku Sekerků ze Sedčic v Odoleně Vodě po roce 1620. Srov. ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 13, 14.

⁹ *Historie české provincie Tovaryšstva Ježíšova* [online]. c2006 [cit. 2017-02-13]. Dostupné z:

Nicméně v našem regionu zanechal výraznou stopu jako správce církevního majetku a objednatel dvou nejvýznamnějších barokních staveb – kostela sv. Mikuláše v Odoleně Vodě a kaple sv. Anny v Panenských Břežanech.

S přibývajícím staletím přibývá také písemných památek o životě ve městech a vesnicích. Tvrze se přebudovávají na zámky a i o jejich majitelích toho víme více.

V 19. století a na začátku 20. století život v Odoleně Vodě ještě významně ovlivnil místní rodák, spisovatel a básník Vítězslav Hálek.

Toto století také přálo technickému pokroku. V Odoleně Vodě a v blízké obci Úžice byl vybudován cukrovar. Úžicemi dodnes vede směrem od Neratovic do Kralup nad Vltavou železnice, která s cukrovarnictvím souvisela. Na druhé straně regionu v Klecanech byl v tomto století vystavěn jez a zdymadlo na Vltavě. Velký průmyslový rozmach pak Odolena Voda zažila po 1. světové válce, kdy zde byla postavena dodnes velmi úspěšná továrna na letecké komponenty Aero Vodochody. Názvem sice spadá do katastru obce Vodochody, ale blíže má k Odoleně Vodě.

Pestrost obyvatelstva Odoleny Vody připomíná židovský hřbitov, který v současnosti bohužel velmi chátrá. Na osudy židovského obyvatelstva měla zásadní vliv 2. světová válka. Kromě nejrozličnějších pamětních desek a hrobů padlých jsou její připomínkou také oba zámky v Panenských Břežanech, kde v období 2. světové války sídlili zástupci Třetí říše v Protektorátu Čechy a Morava. Poválečná doba ovlivnila region ve výstavbě průmyslových podniků, změně majitelů šlechtických sídel a v lepším či horším přístupu k jejich využití. Přibývalo obyvatel stěhujících se za prací do nově vzniklých továren nebo do blízké Prahy. V Odoleně Vodě vyrostlo nové sídliště a počet obyvatel se výrazně zvýšil. Okolní obce tímto fenoménem tolik zasaženy nebyly. Ty si na růst musely počkat až do porevolučních let, kdy až do dnešních dnů stále přibývá nových rodinných domů. V posledních letech se města věnují opravám a propagaci kulturních památek, což příznivě ovlivňuje vzhled měst a obcí, přístup obyvatel ke kulturnímu dědictví a také přístupnost této tematiky v učivu dětí nejen na 1. stupni základní školy.

Z výše zmíněné stručné historie místa se zaměřím konkrétně na historii Odoleny Vody a Panenských Břežan. K tomuto postupu jsem dospěla po průzkumu kulturního bohatství regionu. Na území těchto dvou obcí jsou dochovány kulturní památky, které zahrnují více

historických období, jež jsou součástí vlastivědného učiva 5. ročníku základní školy. Obce jsou od sebe navíc vzdáleny pouze 3 km a jezdí zde pravidelná autobusová linka, což usnadňuje jejich dostupnost.

V Odoleně Vodě si děti připomenou a rozšíří vlastivědné učivo na příkladech zdejších památek, které zahrnují období od 16. století, přes baroko, reprezentované významnou stavbou K. I. Dientzenhofera, až po konec 19. století, kdy se zde narodil obrozenecký spisovatel Vítězslav Hálek. Vycházku po Odoleně Vodě pak zakončí vzpomínkami na obě světové války. V Panenských Břežanech pak děti čeká návštěva barokní Santiniho kaple a obou zámků, jejichž historie je významně spjata s bohatými podnikateli židovského původu a následně pobytem zástupců Třetí říše v Protektorátu Čechy a Morava během 2. světové války.

2.3 Odolena Voda a její historický vývoj

Po obecněji pojatých regionálních informacích se čtenář v této kapitole seznámí podrobněji s historií města od jeho nejstarších známých dějin až po současnost. Události a památky, které jsou pak součástí samotné vlastivědné vycházky, jsou zde popsány podrobněji.

Dnešní Odolena Voda během staletí měnila několikrát název, takže se v pramenech setkáme s variantami: Vodolina Voda, Odolena Vodis, Odolka, Vodolka, případně s variantami začínajícími W místo V.¹⁰ Název má město podle jména Odolen, proto se ve tvaru Odolena píše krátce.¹¹ Místní obyvatelé jej nazývají také Odolka nebo Vodolka.

„...místní jméno Odolena Voda, u kterého si uživatelé jazyka občas nejsou jisti, zda první slovo názvu skloňovat. Rodné jméno Odolen je staročeské a dnes se vyskytuje zřídka. Původní podoba názvu Odolenova Voda se vzhledem ke složité hláskové stavbě postupně zjednodušila na podobu Odolena Voda. Obě části skloňujeme podle vzoru „žena“: 2. p. Odoleny Vody – 3., 6. p. Odoleně Vodě – 7. p. Odolenou Vodou. Více informací o tomto názvu lze najít

¹⁰ Částečně dle vlastní zkušenosti, částečně dle: ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 3. V této práci používám historický název pouze v případech, kdy jsem jej objevila v pramenech. V ostatních případech používám současný název města Odolena Voda. Výjimečně uvádím současný lidový název Vodolka.

¹¹ DAVID Petr - DOBROVOLNÁ Věra - SOUKUP Vladimír. *Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku : Okolí Prahy*. s. 43.

např. v knize A. Polívkové *Naše místní jména*.“¹²

Součástí Odoleny Vody jsou části **Dolínek** a **Čenkov**, které původně byly samostatnými obcemi (Čenkov osadou), ale v důsledku stavebního rozvoje se staly v roce 1960 jednou obcí a později městem. Všechny tři části patřily odedávna pod společného majitele. S výjimkou 100 let, kdy Čenkov do roku 1958 patřil k obci Veliká Ves.¹³

První zmínky o Odoleně Vodě

První zmínka o vsi pod jménem Odolena Voda pochází ze soupisu pražských desátků z roku 1352, ale je pravděpodobné, že byla osídlena již mnohem dříve.¹⁴ Vesnice tehdy patřila do majetku pražské svatovítské kapituly.¹⁵ Veškeré rané zmínky v písemných pramenech se týkají jmen církevních hodnostářů působících v Odoleně Vodě nebo dluhů a pří, v nichž jsou jmenováni zástupci obou stran sporu. Z těchto záznamů lze vyčíst, že na počátku 15. století zde stálo kromě kostela také sídlo, které mělo vyšší hodnotu než obyčejné domky poddaných. Dozvídáme se tak o zboží – nápravě a poplužním dvoře. Není jasné, jaké stavební kvality byla náprava.¹⁶ Zda to byla již v této době tvrz se lze pouze dohadovat.¹⁷

Doba husitských válek

V období husitských válek obec získalo Staré Město pražské, které zde hospodařilo od roku 1421 do roku 1547. Na faře se střídali kališniční kněží.¹⁸ Město své statky pronajímalo, díky

¹² Internetová jazyková příručka [online]. c2008-2016 [cit. 2016-12-28]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=Odolena+Voda#bref2>.

¹³ STRAKA Roman. Co se do kapsy nevešlo: Z historie. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, listopad 2004, č. 11, s. 5.

¹⁴ Vzhledem k nálezům umístěným v Městském muzeu v Kralupech nad Vltavou, stáří okolních obcí a strategické poloze.

¹⁵ Tj. sboru kanovníků, kteří zde konali bohoslužby a starali se o majetek. Srov. HORYNA Mojmir – OULÍKOVÁ Petra. *Kostel sv. Klimenta Odolena Voda*. s. 13.

¹⁶ Náprava – dle staročeského práva se jedná o venkovský dvůr, který majitel pronajímal za peníze (dříve za služby – např. vojenské). Nájemce (nápravník) si majetek mohl i odkoupit. Tento výraz se užíval do 17. století. Srov. *Ottův slovník naučný*, díl XVII. s.1035.

¹⁷ Nicméně Jiří Úlovec v knize *Tvrz a zámek Odolena Voda* ji zde předpokládá, ale např. autoři knihy *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VII* míní, že zde do roku 1547 žádná tvrz nebyla.

¹⁸ *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VII : Praha a okolí*. s. 145.

čemuž existuje více zmínek o majitelích.¹⁹

Po roce 1408 není již zmiňována náprava, ale pouze poplužní dvůr.²⁰ V jehož sousedství byla později vystavěna tvrz. V tomto roce jej vlastnila jakási Hedvika. V roce 1453 je zmiňována (v souvislosti se pří) Anna, vdova po Jindřichovi z Odoleny Vody. V roce 1477 byl majitelem (resp. nájemníkem) poplužního dvora staroměstský měšťan Jakub od Černého jelena, který poplužní dvůr také opravil.²¹

Odolena Voda v majetku Sekerků ze Sedčic

Díky povstání staroměstských (a dalších) měšťanů proti panovníkovi Ferdinandovi I. Habsburskému v roce 1547, které bylo potlačeno, přišlo Staré Město pražské o Odolenu Vodu a ta se stala majetkem panovníka. Již v roce 1547 ji však koupili Fabián, Jan a Beneš Sekerkové ze Sedčic, kteří se stali prvními významnými majiteli Odoleny Vody. Fabián byl strýc Jana a Beneše.²² V roce 1553 se Jan Sekerka oženil a manželčino věno pojistil zápisem mimo jiné na vsi Odolena Voda. Celou ves a další majetek pak získal v roce 1556 při jeho dělení mezi původní tři majitele. Jan Sekerka se staral o rozvoj panství a dal postavit také renesanční tvrz jako své sídlo. Postavil starší část dnešního zámku – severní a západní křídlo. Obě křídla jsou patrová. Dodnes se dochovaly relikt renesanční výzdoby, ale vzhledem k pozdějším úpravám původní renesanční stavba téměř zmizela. V objektu nejsou žádné zjevné zbytky staršího sídla. Jan zemřel v roce 1574 a jeho majetek zdědili jeho synovci Ladislav, Mikuláš a Jan Ratibor Sekerkové. Někdy mezi léty 1576 a 1584 si majetek rozdělili a Odolenu Vodu i tvrz získal Ladislav Sekerka. V roce 1581 se Ladislav oženil a věno své ženy nechal zapsat na Vodolině Vodě. Díky tomuto zápisu pak o tvrzi víme v souvislosti s vymáháním svého majetku paní Voršilou u královského dvora. Ladislav se postaral o další úpravy tvrže – přidal nádvorní arkády obou křídel, které byly v patře zakončeny ochozem se zábradlím a kryty střechou. Ladislav se

¹⁹ ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 3, 4.

²⁰ Poplužní dvůr – Poplužní dvůr je historické označení panského dvora s půdou. Musel mít rozměr nejméně jedno popluží – tj. přibližně 15–20 hektarů, které dokázalo obdělat jedno spřežení s pluhem. Popluží je stará česká zemědělská míra bez přesných rozměrů. Součástí dvora byly hospodářské budovy a pozemky. Vlastní personál byl minimální, protože poddaní zde měli povinnost robotovat až do roku 1848, kdy byla roboty zrušena a poplužní dvory se staly klasickými statky. Poplužní dvory se pronajímaly. Srov. *Poplužní dvůr*. [online]. [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://www.popluznidvur.cz/popluznidvur/3-POPLUZNI-DVUR>.

²¹ ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 4, 7.

²² HORYNA Mojmir - OULÍKOVÁ Petra. *Kostel sv. Klimenta Odolena Voda*. s. 13.

ale před rokem 1620 aktivně zúčastnil protihabsburského stavovského povstání, proto mu byl po roce 1620 majetek i s Odolnou Vodou zabaven. Sám však zemřel již během povstání. Vdova po Ladislavovi – Voršila se pak za pomoci svého syna Bohuchvala Sekerky snažila získat zpět své věno, na něž sice právo měla, ale nikdy se jej nedočkala.²³

Tvrz

Odolena Voda v pobělohorském období a za jezuitů

V roce 1623 Odolenu Vodu s tvrzí a další Ladislavův majetek koupila Polyxena z Lobkovic a připojila jej ke svému rozsáhlému panství. Pak jej v roce 1637 předala svému synovi Václavovi z Lobkovic. V té době zde stálo pouze 16 domů.²⁴ Odolena Voda patřila mezi méně důležitý lobkovický majetek, proto jej Lobkovicové v roce 1671 vyměnili za vhodnější statky s jezuitskou kolejí u sv. Klimenta na Starém Městě pražském. V této době zde jsou tvrz i poplužní dvůr ve vsi Vodolce stále jmenovány. Ale již v roce 1680, dle jezuitských soupisů, je tvrz rozbořena a zbývají pouze některé zdi. Důvodem pravděpodobně bude to, že ji nikdo neopravoval. Ale díky dochovaným renesančním konstrukcím stav tvrze nemohl být tak katastrofální. Jezuitská kolej se postarala o opravu tvrze, která sloužila jako obydlí správce statku a pro sezónní pobyt členů řádu.²⁵

Na Dolním náměstí stojí pravděpodobně nejstarší hospoda v Odolné Vodě (říká se zde U Rusů), která zřejmě existovala již roku 1654. Patří k ní velký taneční sál. Dnes je zde hospoda

²³ ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 7–14.

²⁴ KUČA Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku : 4. díl Ml – Pan*. s. 549.

²⁵ ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 15, 16.

a diskotéka.²⁶

Na konci 17. století se v Odoleně Vodě pravděpodobně již vyučovalo. Neexistovala sice ještě školní budova, ale v matrice je jmenován kantor v roce 1683.²⁷

V roce 1706 přibyl na náměstí původní vsi (dnes Dolní náměstí) mariánský sloup. Sochou sv. Jana Nepomuckého byl ozdoben roku 1864.²⁸

Mezi lety 1733 a 1735 zde jezuitská kolej u sv. Klimenta na Starém Městě pražském nechala postavit nový kostel v pozdně barokním slohu, který dnes náleží k nejvýznamnějším dílům svého typu ve středoevropské barokní architektuře.²⁹ Jejím stavitelem byl významný český architekt německého původu Kilián Ignác Dientzenhofer (1689 – 1751).³⁰ Kostel je zasvěcen sv. Klimentovi³¹, který je zde zachycen na freskách v různých situacích, zejména na oltářní fresce, na fresce v klenbě kostela a také v sousoší s anděly v patře věže.

²⁶ Čemu se říká... [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.odolenavoda.cz/cs/o-odolene-vode/historie/cemu-se-rika/>.

²⁷ VEJVODA František. *Škola v Odoleně Vodě : stránky z historie.* s. 5.

²⁸ DAVID Petr - DOBROVOLNÁ Věra - SOUKUP Vladimír. *Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku : Okolí Prahy.* s. 43.

²⁹ HORYNA Mojmír - OULÍKOVÁ Petra. *Kostel sv. Klimenta Odolena Voda.* s. 12.

³⁰ Tamtéž s. 5.

³¹ Sv. Kliment (resp. Klement) byl papež a mučedník žijící v 1. století n. l. Na rozkaz císaře Traiána byl uvězněn v mramorových dolech na Krymu, kde musel tvrdě pracovat s dalšími vězni. V těchto dolech obrátil řadu pohanů na křesťanskou víru a za to byl odsouzený k smrti utonutím. Měl na krku přivázanou kotvu, která se tak stala jedním z jeho atributů. Jeho ostatky našli Cyril a Metoděj, kteří je přinesli na Velkou Moravu a do Říma. Srov. *Klement I., papež a mučedník.* [online]. c2017 [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.zivotopisysvatych.sk/klement-i-papez-a-mucenik/>.

Dalšími atributy tohoto světce jsou tiára, klíče a palmová ratolest. Srov. HORYNA Mojmír - OULÍKOVÁ Petra. *Kostel sv. Klimenta Odolena Voda.* s. 24.

Kostel sv. Klimenta

Kostel je, kromě architektonického ztvárnění, významný svou freskovou výzdobou, kterou zhotovil jezuitský kněz Jan Kuben. Tyto iluzivní fresky měly návštěvníka ohromit a povznést jeho mysl k Bohu a jeho pozemským pomocníkům, kteří jsou jeho ochránci na těžké životní pouti. Proto se zde objevuje velké množství postav z Bible, světců, ale také zástupci obyčejných lidí (např. pastevci, řemeslníci apod.). Fresky najdeme nejen na stropech, ale i na bočních stěnách a na oltářní stěně. Součástí hlavní nástropní fresky je také mapa s nápisem Odolina voda s vyobrazením této a okolních vesnic. Na fresce nechybí vyobrazený stavitel, sochař a malíř. Kromě iluzivních obrazů jsou freskovou výzdobou vyhotoveny jinak architektonické prvky. Vše je doplněno bohatou štukovou výzdobou, obrazy a sochami.³²

Jezuité obnovili faru, od roku 1685 začali sepisovat matriku narozených a oddaných a pamětní knihu farnosti od roku 1728. Zřejmě také změnili patrocinium kostela, který je do té doby uváděn v některých pramenech jen jako kostel ve Vodolce, v urbáři roudnického panství z roku 1642 jako kostel sv. Jana Křtitele a později stejně v jezuitských pramenech. Od roku 1686 je zmiňován již jako kostel sv. Klimenta. Jezuité nechali nový kostel postavit kvůli velmi špatnému stavu kostela původního. Na stavbě se pracovalo 4 roky od března do listopadu. Byl vysvěcen až v roce 1740.³³

³² Volně zpracováno dle HORYNA Mojmir - OULÍKOVÁ Petra. *Kostel sv. Klimenta Odolena Voda*.

³³ HORYNA Mojmir - OULÍKOVÁ Petra. *Kostel sv. Klimenta Odolena Voda*. s. 15, 16.

V této době je místní tvrz ve špatném stavu a bydlí zde úředníci. Mezi lety 1764 a 1767 v rámci Josefského vojenského mapování vznikla mapa, z níž lze vyčíst dispozice tvrze i poplužního dvora. V té době měla tvrz dvě křídla. Někdy mezi lety 1764 a 1842, kdy vznikla katastrální mapa obce, bylo přistavěno třetí křídlo a tvrz byla přestavěna na barokní zámek. Přestavba se týkala také patrových místností ve stávajících křídlech. V novém křídle vznikla arkýřová kaple. Vzhledem k funkci kaplana, která je zde zaznamenána od roku 1768, je možné předpokládat, že v tomto roce bylo již nové křídlo i s kaplí dokončeno.³⁴

Odolena Voda v majetku studijního a náboženského fondu

V roce 1773 byla jezuitská kolej zrušena a majetek přešel pod tzv. studijní fond určený pro podporu školství. V dalších letech se o tvrzi výslovně nemluví, ale vzhledem k její připomínce z roku 1804, kdy bylo toto rytířské sídlo společně s Wodolkou převedeno z kraje Kouřimského do kraje Rakovnického, dosud stála a sloužila jako obydlí správce majetku.³⁵

Roku 1811 přešla obec pod správu náboženského fondu ve veřejné aukci. Zde se o tvrzi mluví jako o zámku. Tento fond, stejně jako předešlý studijní fond, majetek pronajímal. Nájemci tak zámek využívali jako své sídlo nebo pro svého správce. Někteří nájemci jsou známí. Je to např. od roku 1816 hrabě August z Ledebouru, který statek později i koupil, ale již v roce 1823 jej prodal společně s dalším svým majetkem Janu ze Somssich.³⁶

V knize Hradů, zámků a tvrzí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VII : Praha a okolí na straně 145 se píše, že během doby vymizelo povědomí o existenci této stavby a dnes (tj. v roce 1988) ji nebylo možno identifikovat. Naproti tomu o deset let později ji autor J. Úlovec identifikuje velmi snadno a i dnes má stavba jednoznačné stavební prvky dokládající její vysoké stáří, díky nimž ji nelze zaměnit s žádnou jinou stavbou v Odoleně Vodě.

V roce 1804, kdy je Odolena Voda majetkem studijního fondu, se zde narodil Vojtěch František Heřman Bracht, který se proslavil zejména v Itálii svými botanickými sbírkami. V Itálii působil v armádě maršála Radeckého. Jeho herbáře s bohatými severoitalskými sbírkami vlastní muzea v Padově, Janově, Vídni i Národní muzeum v Praze. Je po něm pojmenována orchidej

³⁴ ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 23, 24.

³⁵ Tamtéž s. 15, 16.

³⁶ Tamtéž s. 16, 17.

Brachtia.³⁷ Jedná se o orchidej s trsem drobnějších žlutobílých květů.

V 19. století je v pramenech zmíněna místní židovská náboženská obec, která ale pravděpodobně existovala již delší dobu. V roce 1880 v Odoleně Vodě žilo 50 obyvatel hlásících se k tomuto náboženství, což byla asi 4 % všech obyvatel obce. Synagogu navštěvovali Židé v blízkém Postřižíně, ale na okraji Odoleny Vody již tehdy stál židovský hřbitov, který se dochoval dodnes. Byl založen snad v roce 1812. Nejstarší čitelný náhrobek je z roku 1831.³⁸

Dnes je zde v různém stavu dochováno zhruba 200 více či méně čitelných náhrobků. Nejmladší je z roku 1935.³⁹

Od roku 1824 je již pravidelně zmiňována vodolská škola. První školní místnost byla v domě kantora Františka Holého. Děti učil číst, psát a počítat. Právě v roce 1824 se přesunula do vedlejšího domu a učilo se zde již 60 dětí. Pan učitel tu nepracoval sám, ale měl pomocníka. V roce 1839 byla škola dvoutrídni a opět se stěhovala.⁴⁰

Majitelé panství baroni z Riese

V roce 1828 se majitelem panství, které zahrnuje Odolenu Vodu, Dolínek, Čenkov a Panenské Břežany stává Matyáš Friedrich z Riese. Po dlouhé době to byl opět majitel, který Odolenu Vodu a okolí držel delší dobu až do své smrti v roce 1864.⁴¹ V roce 1833 panstvím projížděl rakouský císař a český král František I. se svou čtvrtou ženou Karolínou Augustou Bavorskou. Jejich cestu podrobně zaznamenal Jan Rudolf Glaser. Mezi litografiemi zdobícími knihu najdeme i slavobránu, kterou dal postavit baron z Riese nedaleko Vodolky. Brána nesla nápis

³⁷ Bracht, Vojtěch František Heřman, 1804-1848 [online]. c1993-2017 [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: [http://ipac.svkkl.cz/ar1-kl/cs/detail-kl_us_auth-0213547-Bracht-Vojtech-Frantisek-Herman-18041848/Vojtech-František-Heřman-Bracht-\(Adalbert-Franz-Hermann-Bracht\)](http://ipac.svkkl.cz/ar1-kl/cs/detail-kl_us_auth-0213547-Bracht-Vojtech-Frantisek-Herman-18041848/Vojtech-František-Heřman-Bracht-(Adalbert-Franz-Hermann-Bracht)) [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.odolenavoda.cz/cs/o-odolene-vode/historie/vyznamne-osobnosti/detail/4-vojtech-frantisek-herman/>.

³⁸ KUČA Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* : 4. díl Ml – Pan. s. 550–551.

³⁹ ROZKOŠNÁ Blanka - JAKUBEC Pavel. *Židovské památky Čech : Historie a památky židovského osídlení Čech*. s. 313.

⁴⁰ VEJVODA František. *Škola v Odoleně Vodě : stránky z historie*. s. 5.

⁴¹ ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 17.

„*Es lebe das hohe Kaiserpaar Franz und Karoline!*“⁴² Dále byla zdobena různými atributy ze života místních obyvatel. Jednalo se o velmi významnou událost, a tak se jí účastnili všichni obyvatelé ve slavnostním oblečení a v krojích a zazpívali páru uvítací píseň.⁴³

Baron byl úspěšný podnikatel. V Odoleně Vodě vystavěl cukrovar, pekárnu, která vydávala své vlastní mince, tzv. chlební známku, a jistě také řadu dalších živností. Vlastnil zde samozřejmě rozsáhlé polnosti.⁴⁴ Cukrovar postavil v roce 1844 v areálu dvora u zámku. Dnes se po cukrovaru jmenuje místní sídliště i ulice. Památku tohoto majitele připomíná v Odoleně Vodě tzv. baronský hřbitov. Jedná se o místo v lese naproti vedlejšímu vchodu na městský hřbitov, kde stojí dva mramorové pomníky. Místo je obehnané nízkou zídou a doplněno informační tabulí. První pomník patří vzpomínce na Matyáše Bedřicha barona Riese-Stallburga, jeho ženu Marii a jejich pět dětí. Druhý pomník pak patří jeho druhé ženě Gertrudě baronce Leonhardi. Baron věnoval mnoho pozornosti rozmachu svého panství a obnově jeho historických budov a samozřejmě i on se snažil, aby se na jeho činy nezapomnělo. Podle zápisu v kronice fary v Odoleně Vodě byl na tomto místě pochován.⁴⁵

Po smrti svého otce v roce 1864 se majitelem panství stal Adolf z Riese, který majetek ještě rozšířil o další vesnice. Sám žil na zámku v Odoleně Vodě, odkud majetek spravoval.⁴⁶

Podporoval také školství. Byl patronem dosud dvoutřídní školy ve statku, který od roku 1847 vlastnil. Toto patronátství ale skončilo v okamžiku, kdy škola přešla pod patronát obce a bylo nutné postavit školu. První zdejší školní budova z roku 1863 stojí dodnes a slouží svému účelu, i když momentálně pro předškolní děti. Řadu let zde byla Zvláštní škola. Ale zpět k založení školy. Byla to pro obec významná událost, na níž se kromě místních a faráře sjelo mnoho lidí z okolních obcí, jejichž děti do školy chodily. Jednalo se o spádovou školu pro široké okolí.

⁴² Překlad autorka: Ať žije vznešený císařský pár František a Karolína!

⁴³ STRAKA Roman. Fotografická zastavení. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, září 2009, č. 9, zadní strana obálky. OULÍK Jan. Císař František I. U Vodolky. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, říjen 2009, č. 10, s. 7.

⁴⁴ Informace o chlební známce a pekárně viz SVĚTLÁ-DUBSKÁ Iva - MALÍNSKÝ Jan. Známky z Vodolky. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, září 2010, č. 9, s. 11.

⁴⁵ Technické údaje o pomnících a odkaz na kroniku fary viz OULÍK Jan. Pomníky z baronského hřbitova. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, leden 2006, č. 1, s. 12-15.

⁴⁶ ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 18.

Po pěti letech přibyla další třída. Do roku 1890 měla 6 tříd a učilo se zde 529 dětí i dospívajících,⁴⁷ v zimě více než v létě. Děti, které musely doma více pomáhat, chodily pak na tzv. opakovací hodiny v neděli. Učilo se v češtině.⁴⁸

Budova bývalé školy. V současnosti je zde mateřská škola.

Ve druhé polovině 19. století měla Vodolka průměrně 1540 obyvatel obce.⁴⁹

Baron se dále věnoval cukrovarnictví stejně jako jeho otec. Tehdy bylo toto podnikání v Čechách velmi rozšířené a v roce 1882⁵⁰ sem přivedl ze 4 km vzdálených Úžic železniční vlečku, po které dopravoval potřebný materiál a cukr.⁵¹

Provozoval také pivovar, který zde stál jistě od roku 1671. Bohužel na konci 19. století s rozvojem průmyslu a strojní výroby přestal svou produkci konkurovat moderním pivovarům a majitel musel jeho činnost ukončit. Přesto zde dále fungoval hostinec „Pivovar“, který byl

⁴⁷ Počet žáků mi připadá přehnaný, ale pravděpodobně jsou započítáni i žáci, kteří chodí pouze na opakovací hodiny v neděli. Tj. i lidé do 24 let.

⁴⁸ VEJVODA František. *Škola v Odoleně Vodě : stránky z historie*. s. 5–7.

⁴⁹ Vypočítáno průměrem dle sčítání obyvatel v letech 1869, 1880, 1890, 1900 a zaokrouhleno na desítky. Srov. *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005 I. díl: Počet obyvatel a domů podle obcí a částí obcí v letech 1869–2001, podle správního rozdělení České republiky k 1. 1. 2005*. s. 154.

⁵⁰ KUČA Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku : 4. díl Ml – Pan*. s. 552.

⁵¹ Úžicemi dodnes vede železniční trať z Kralup nad Vltavou do Neratovic.

centrem spolkového života místních obyvatel.⁵²

V roce 1926 budovu koupila místní Obec sokolská, která byla v obci založena již v roce 1893.⁵³ Zřídila zde restauraci, tělocvičnu a kinosál. Stále se jí ale říká „Pivovar“. Později přešla do rukou tělovýchovné jednoty.⁵⁴ Dnes je v soukromém vlastnictví a je zde hospoda.

Básník a spisovatel Vítězslav Hálek

Vítězslav Hálek

V době, kdy zde baron Matyáš Friedrich z Riese bohatl na cukrovarnictví, pivovarnictví a rozšiřoval Odolenu Vodu, se v části Dolínek v domě čp. 3 narodil budoucí významný český básník a spisovatel Vítězslav Hálek.⁵⁵ Jeho otec Josef Hálek byl hostinský bez vlastního hostince, a tak putoval od jednoho pronájmu ke druhému. V Dolínku si pronajal na 6 let „pivní

⁵² STRAKA Roman. Bez názvu. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, listopad 2008, č. 11, zadní strana obálky.

⁵³ VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. Kniha vyjde v létě 2017. s. 27 v pracovní verzi.

⁵⁴ *Čemu se říká...* [online] [cit. 2017-02-12] Dostupné z: <http://www.odolnavoda.cz/cs/o-odolene-vode/historie/cemu-se-rika/>.

⁵⁵ Dům je zmiňován v Josefském katastru z roku 1787, v pozdějších Gruntovních knihách a ve Stabílním katastru z roku 1842. Informace poskytl pan Roman Straka z Odoleny Vody.

a kořaleční šenk“⁵⁶ a jak bylo tehdy zvykem, také zde i s rodinou bydlel. V roce 1835 se Hálkovým v části Odoleny Vody zvané Dolínek čp. 3 narodil syn Vincenc, který si v dospělosti počeští jméno na Vítězslav. Žil zde ale pouze 4 roky, protože se rodina musela stěhovat za živobytím jinam.⁵⁷ Pronájem jim skončil a živnost pravděpodobně příliš nevynášela. Rodina putovala po kraji a pronajímala si hostince vždy na pár let. Teprve když Vítězslavovi bylo 17 let, usadili se natrvalo v hospodě v Bukoli v okrese Mělník.⁵⁸ Zřejmě až tehdy našetřili dostatek peněz na koupi domu.

Rodiče, jak to tak bývalo, předpokládali, že syn převezme otcovo hostinské řemeslo, ale ten již v obecné škole projevil velký literární talent, a tak šel pak studovat do Prahy.⁵⁹

Vítězslav Hálek byl jeden z představitelů tzv. májovců – literátů, kteří vydávali svá díla v almanachu Máj.⁶⁰ Již za svého života byl považován za velkého básníka postaveného na roveň Nerudovi. Společně s Máchou byli prvními velkými představiteli české poezie, na něž pak navázala všechna dnes dobře známá jména. Jeho lyrická i epická díla čerpala z vlastního venkovského života, vyprávění prostých lidí a polabské přírody. Např. v Almanachu Máj z roku 1872 vyšel jeho Cestopis na Oupor, kde o kraji svého dětství píše: „... miluju mělnickou krajinu, a dosud o vše, co mě milé, s ní se dělím a na ni přenáším. Střízlivá to krajina, pole se střídá s polem, lesu sotva uvidíš, pahorek tam vzácností, ale je v ní kus poezie, jemuž není rovno.“⁶¹ Hálek zde sice píše o kraji mělnickém, ale vzhledem k blízkosti a stejnému typu krajiny si dovolím převzít toto vyznání i pro místo jeho narození.

Próza Muzikantská Liduška byla zfilmována a dvě básně zhudebnil Bedřich Smetana.⁶² Ve své době byl jedním z nejúspěšnějších českých básníků. Zemřel bohužel již v roce 1874 ve 39 letech

⁵⁶ BAŤHA František. *Rod Vítězslava Háška*. Časopis společnosti přátel starožitností, roč. LXX 1962, Praha: Společnost přátel starožitností 1962, s. 224.

⁵⁷ *Internetové stránky města Odolena Voda* [online]. [cit. 2016-10-30]. Dostupné z: <http://www.odolena-voda.cz/cs/o-odolene-vode/novinky/detail/1015-navstivte-rodny-dum/>.

⁵⁸ BAŤHA František. *Rod Vítězslava Háška*. Časopis společnosti přátel starožitností, roč. LXX 1962, Praha: Společnost přátel starožitností 1962, s. 225.

⁵⁹ NĚMEC Jan - SOUKUP Vladimír. *Výlety do okolí Prahy*. s. 75.

⁶⁰ DAVID Petr – DOBROVOLNÁ Věra - SOUKUP Vladimír. *Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku : Okolí Prahy*. s. 44.

⁶¹ BAŤHA František. *Rod Vítězslava Háška*. Časopis společnosti přátel starožitností, roč. LXX 1962, Praha: Společnost přátel starožitností 1962, s. 224.

⁶² DAVID Petr – DOBROVOLNÁ Věra - SOUKUP Vladimír. *Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku : Okolí Prahy*. s. 44.

na zápal plic.⁶³ Pochován je na Vyšehradě.

Dům je dnes nejen rodištěm významného literáta, ale také jednou z nečetných ukázek místní polabské lidové architektury. O jeho uchování se postarala Umělecká beseda v Praze již 4 roky po jeho smrti, když sem na Hákovu památku umístila pamětní desku. V roce 1885 pak v jeho blízkosti přibyl pomník, o nějž se zasloužil pražský Čtenářsko-zábavní spolek Hálek. Ovšem nebylo to odhalení pomníku jen tak obyčejné. Jednalo se o velkou slávu, které se účastnilo více než 2 000 lidí nejen z Odoleny Vody a Dolínku, ale také z Prahy, zpívala se píseň „Kde domov můj?“ a po úvodním proslovu byl pomník odhalen.⁶⁴

Pomník Vítězslava Háka, Odolena Voda, část Dolínek

Autor polky a učitel Josef Neruda

V Hákově době působil v Odoleně Vodě učitel Josef Neruda, který ovlivnil svým působením a svou hudební tvorbou celou svou generaci i generace příští. Jako skladatel nebyl známý, ale

⁶³ MARTÍNEK Jiří. *Rodné domy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. s. 29.

⁶⁴ Informace pochází z článku s názvem Vítězslav Hálek od autora E. M., který vyšel původně v časopisu Zlatá Praha: obrázkový týdeník pro zábavu a poučení, roč. II, č. 31 v Praze dne 31. 7. 1885. Celý článek uveřejnil Roman Straka v časopise *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, červenec 2006, č.7-8, s. 9–11.

je autorem českého tance polka. Vaněk⁶⁵ i Vejvoda⁶⁶ uvádějí, že vymyslel polku poté, co uviděl chůvu Annu Slezákovou tančit podivné kroky se svěřeným dítětem. Paní Slezáková tuto skutečnost potvrdila v úředním protokolu z roku 1862. Pan učitel Neruda pak tanec nacvičoval se svými žáky ve vodolské škole, tak se rozšířil i mezi dospělé. Za panem učitelem přicházeli kapelníci s prosbou o noty, a tak se polka dostala do světa.⁶⁷

Josef Neruda byl vynikající hudebník a učitel. Ve škole působil od roku 1839 jako řídící učitel až do své penze v roce 1873. Počet žáků se za ředitelování pana Nerudy zdvojnásobil z 253 dětí v roce 1839 na 414 v letech 1871–1880, přičemž ale počet tříd vzrostl pouze na 3. Kromě tělesných trestů se užívala tzv. Zlatá a Černá kniha, kam se zapisovali vzorní žáci a hříšníci. Důchodu si ale tento velmi oblíbený učitel dlouho neužil, protože jeho život skončil již v roce 1876, kdy byl i se svou manželkou zavražděn lupičem ve vlastním domě.⁶⁸

Žákem Josefa Nerudy velmi pravděpodobně byl významný vodolský rodák Václav Černý. Žil v letech 1864–1894. Za svůj krátký život stačil být členem činohry Národního divadla a několika venkovských divadel, psát básně a zejména překládat anglickou beletrii a zejména lyrickou poezii, kterou připravoval k vydání. Zemřel ale předčasně na tuberkulózu a je pohřben na Vodolce.⁶⁹

Jeho současníkem byl sokolský pracovník a autor sokolských a historických prací František Urban-Vodolský.⁷⁰

Na konci 19. století se na Vodolce narodil Jaroslav Bartoš. Zabýval se loutkovým divadlem, upravoval staré hry, vydával sbírky loutkových her, redigoval časopis o loutkoherectví a na toto téma publikoval články v různých dalších periodikách a překládal. Byl předním historikem loutkoherectví. Po druhé světové válce se zaměřil na odbornou práci v oblasti české vážné

⁶⁵ VANĚK Čestmír. Jak polka přišla na svět, aneb polka a Vodolka. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, květen 2001, č. 5, s. 9.

⁶⁶ VEJVODA František. *Škola v Odoleně Vodě : stránky z historie*. s. 5–9.

⁶⁷ VANĚK Čestmír. Jak polka přišla na svět, aneb polka a Vodolka. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, květen 2001, č. 5, s. 9.

⁶⁸ VEJVODA František. *Škola v Odoleně Vodě : stránky z historie*. s. 5–9.

⁶⁹ Václav Černý [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.odolnavoda.cz/cs/o-odolene-vode/historie/vyznamne-osobnosti/detail/5-vaclav-cerny/>.

⁷⁰ František Urban-Vodolský [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.odolnavoda.cz/cs/o-odolene-vode/historie/vyznamne-osobnosti/detail/11-frantisek-urban-vodolsky/>.

hudby.⁷¹

Začátek 20. století

Na konci 19. století majetek od Adolfa z Riese, který se zadlužil stavbou tzv. dolního zámku v blízkých Panenských Břežanech, získala Hospodářská kreditní banka pro Čechy v Praze. V roce 1910 ji banka odprodala Ferdinandu Bloch-Bauerovi.⁷²

V roce 1900 spolek Hálek koupil Hálkův rodný dům a zřídil zde Muzeum památek na Vítězslava Háška. Od té doby bylo místo navštěvováno turisty a konaly se zde různé spolkové akce.⁷³

Po obou stranách silnice vedoucí kolem Háškova domku byly vysázeny lípy jako symbol slovanské svobody. Ty zde stojí dodnes.

1. světová válka

Do života v Odoleně Vodě zasáhly obě světové války. Jim také padly za oběť kostelní zvony, které byly roztaveny na vojenskou munici.⁷⁴

Chudá místní školní mládež od října 1916 dostávala polévku a chléb v hostinci Pivovar a vše hradila majitelka panství paní Blochová. V důsledku války nebylo kolikrát dostatek uhlí pro školní výuku, a tak byla škola přerušována.⁷⁵

O některých válečných událostech se dozvídáme ze školní kroniky. Je zde zaznamenána smrt následníka trůnu Ferdinanda d'Este a jeho ženy a začátek války. 253 občanů bylo povoláno do zbraně. Kolik se jich do bojů zapojilo později, se neví.⁷⁶ 21 z nich se vrátilo po válce domů,

⁷¹ HUSOVÁ Marcella. *BARTOŠ Jaroslav 11.4.1897-3.5.1967*. [online]. poslední úpravy 12. 4. 2016 [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BARTO%C5%A0_Jaroslav_11.4.1897-3.5.1967.

⁷² ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 18.

⁷³ STRAKA Roman. *Rodný domek Vítězslava Háška v Dolínku*. Text vznikl u příležitosti konání Dnů evropského dědictví, 2010.

⁷⁴ HORYNA Mojmir - OULÍKOVÁ Petra. *Kostel sv. Klimenta Odolena Voda*. s. 23.

⁷⁵ VEJVODA František. *Škola v Odoleně Vodě : stránky z historie*. s. 11, 12. VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. Kniha vyjde v létě 2017. s. 28 pracovní verze.

⁷⁶ Tamtéž s. 28.

28 místních vojáků se po zajištění přihlásilo k československým legiím a bojovali za svobodu své země.⁷⁷

Jejich památku připomíná pomník na Dolním náměstí se sochou českého lva a znakem republiky. Na pomníku jsou tito muži pouze vyjmenováni, takže po jejich osudech musíme pátrat jinde. Z knihy Františka Vejvody a z internetových stránek Spolku pro vojenská pietní místa se dozvídáme, že Václav Čadský, Bedřich Knor a Josef Kubec bojovali v Rusku. Václav Koubek bojoval v Itálii.⁷⁸ Z Odoleny Vody pocházel také Josef Kudrna, který se krátce účastnil bojů na počátku války, ale již během prvních válečných let byl popraven v Motole poté, co on a další vojáci odmítli poslušnost despotickému nadřízenému. Na jeho památku je pojmenována ulice v Odoleně Vodě. V roce 1928 byla tato událost zfilmována pod názvem Jménem jeho veličenstva.⁷⁹ Podrobně ji popisuje František Vejvoda ve své knize *Náš domov Vodolka*.

⁷⁷ LUKÁŠEK Michal - JEDLIČKA František – KOTLABA Jaroslav. *Spolek pro vojenská pietní místa: Odolena Voda*. [online]. [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/1727-odolena-voda/?do=vp-showPage>.

⁷⁸ VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. Kniha vyjde v létě 2017. Čerpáno z pracovní verze. s. 52–54. LUKÁŠEK Michal - JEDLIČKA František – KOTLABA Jaroslav. *Spolek pro vojenská pietní místa: Odolena Voda*. [online]. [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/1727-odolena-voda/?do=vp-showPage>.

⁷⁹ VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. Kniha vyjde v létě 2017. Čerpáno z pracovní verze. s. 52–54.

Památník padlých za 1. světové války

Před válkou v roce 1910 při sčítání lidí měla Vodolka 1442 obyvatel. V roce 1921 o 173 lidí méně. Není to velký úbytek, pokud započítáme přirozená úmrtí a stěhování obyvatel. Počet obyvatel ale klesal již před válkou. V roce 1900 zde žilo o 300 lidí více.⁸⁰

Meziválečné období – Československá republika

Na památku konce války a vzniku samostatného státu žáci místní školy vysadili „Lípu svobody“ na dnešním Dolním náměstí u městského úřadu. Tělovýchovná jednota Sokol

⁸⁰ *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005. I. díl: Počet obyvatel a domů podle obcí a částí obcí v letech 1869–2001, podle správního rozdělení České republiky k 1. 1. 2005. s. 154.*

a učitelský sbor zde uspořádali velkou slavnost.⁸¹

Školní kronika je vedena pouze do roku 1928. Další kronika následuje až v roce 1940.⁸²

Kvůli válce zřejmě nebyly peníze na opravu školy, protože v září 1919 byla budova školy v tak nevyhovujícím stavu, že učitelé odmítli učit. Stávka jim ale bohužel neprošla, neboť město na opravu nemělo peníze a učitelé zameškané hodiny museli nahradit. Zameškané hodiny měli často i žáci. Vzhledem k tomu, že byla školní docházka povinná, za tyto absence platili rodiče pokuty. Tak např. za školní rok 1923–24 vybrala 50 Kč, což byla poměrně vysoká částka.⁸³

Žáci tehdy školu opouštěli buď ve 4. nebo v 5. třídě. Některé ročníky byly samostatné, jiné spojené.

V roce 1925 získala škola od města pozemek, na němž stojí dnešní základní škola. Škola se ale ještě nestavěla, stále se učilo v původní budově u kostela.

Ještě před 2. světovou válkou v roce 1936 u místní obecné školy vznikly 2 třídy školy měšťanské, které ale byly součástí Měšťanské školy v Libčicích nad Vltavou. Děti byly rády, že se ještě 2 roky nemusely trmáčet dlouhou cestou do Úžic a vlakem do Kralup za vzděláním,⁸⁴ na což vzpomíná pan Vyskočil a Žáček v knize Františka Vejvody: „...*zvládali jsme jej však uspokojivě*⁸⁵, *hlavně z vděku, že nemusíme dojíždět někam daleko.*“⁸⁶

Ve 30. a 40. letech 20. století v Dolínku naproti Hálkovu domu vznikala šlechtěním unikátní kedlubna „Dvorského pražská bílá raná“, která byla chráněna zákonem. Karel Dvorský pocházel ze starého pěstitelského rodu. V Dolínku na ploše 2 ha měl velmi důmyslně zařízenou pěstírnu. Dva roky trval proces, při němž pan Dvorský získal vzácná drobná semena své odrůdy kedlubny. V té době zde nebyla zavedena elektřina. Přesto dokázal tento muž udržet své rostliny celý rok v teplotě 8 až 10°C a zaléval je umělým deštěm z důmyslně vyrobeného zařízení rozvedeného nad celou plochou pěstírny. Pěstoval plochou kedlubnu, které nebyla dřevnatá, a proto o ni byl velký zájem i v zahraničí. Karel Dvorský se dožil vysokého věku. Zemřel v 88 letech v roce 1939. Jeho pokrokový přínos modernímu zemědělství ale upadl

⁸¹ STRAKA Roman. Fotografická zastavení. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, duben 2008, č. 4, zadní strana obálky.

⁸² VEJVODA František. *Škola v Odoleně Vodě : stránky z historie*. s. 15, 16.

⁸³ Tamtéž s. 13.

⁸⁴ Tamtéž s. 12–15.

⁸⁵ Je zde myšleno učení.

⁸⁶ Tamtéž s. 15.

v zapomnění.⁸⁷

V roce 1935 přibyla na dnešním Dolním náměstí výstavná budova Spořitelního a záložního spolku pro Odolenu Vodu a okolí. Budova je jednou z dominant náměstí a dnes zde sídlí městský úřad. Bohužel ale brzy přišla 2. světová válka, během níž byl podnik zavřený. Po válce byl otevřen pouze do roku 1952.⁸⁸

V tomto roce v obci vznikl nový spolek Vlastenecko-dobročinná sdružená obec baráčnická Vítězslava Háčka Odolena Voda. Byla to velká sláva, která zahrnovala slavnostní průvod s muzikou, hosty z okolních baráčnických spolků a slavnostní valné sedění. Původ obce baráčnické, která má své příznivce po celé republice, je v době národního obrození. Jedná se o jeden z vlasteneckých spolků, které měly napomáhat obnově české řeči a kultury zachováváním starých českých tradic a pozvednout hrdost Čechů na jejich národ. Díky tomu nemohli baráčníci svou činnost provozovat během 2. světové války. I přesto se ale tajně setkávali a pomáhali si. Název „baráčníci“ pochází z lidového označení hospody Baráček v Kolíně, v níž v roce 1836 vznikla myšlenka na založení tohoto spolku.⁸⁹

V meziválečném období byl restaurován místní barokní kostel sv. Klimenta.⁹⁰

2. světová válka

S blížící se hrozbou druhé světové války majitel Odoleny Vody a Panenských Břežan Ferdinand Bloch-Bauer, který byl židovského původu, opustil svůj majetek a utekl do zahraničí. Více o nich píše v kapitole věnované Panenským Břežanům, neboť tam se zapsali významněji. V roce 1941 zabral zámek v Odoleně Vodě německý stát a po válce československý stát.⁹¹

Školní kronika byla vedena i za války od roku 1940. Tehdy zde byla obecná a zároveň

⁸⁷ KROUPA Josef – ŠVANDOVÁ Alena. Historie nynější Koliby v Dolínku. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, říjen 2008, č. 10, s. 13–15.

⁸⁸ STRAKA Roman. Fotografická zastavení. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, únor 2008, č. 2, zadní strana obálky.

⁸⁹ VANĚK Čestmír. Baráčníci Vítězslava Háčka, Odolena Voda. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, září 1998, č. 9, s. 8 MAŠKOVÁ Jana – DVOŘÁKOVÁ Jarmila. *Proč historie?* [online]. Internetové stránky baráčnického spolku Odolena Voda [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://baracnici-odolenavoda.webnode.cz/historie/>.

⁹⁰ HORYNA Mojmir - OULÍKOVÁ Petra. *Kostel sv. Klimenta Odolena Voda*. s. 23.

⁹¹ ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 18.

měšťanská škola. Obě školy měly třídy ve stejné budově, případně na úřadě, protože do školy se všichni nevešli. 1. prosince 1941 byla konečně postavena škola nová, do níž se měšťanka přestěhovala. Tato budova slouží svému účelu dodnes. Ve stejném školním roce se ministr školství Emanuel Moravec zasadil o postupnou germanizaci žáků. Proto i na zdejší škole přibýly hodiny německého jazyka již od 1. třídy. Samozřejmostí byla znalost němčiny u všech učitelů. Kdo německy neuměl, musel chodit na kurz. Škola kromě běžných výročí musela také slavit výročí zřízení Protektorátu Čechy a Morava a dubnové narozeniny Adolfa Hitlera.

V roce 1942 Odolena Voda přestala být součástí okresu Karlínského a stala se součástí okresu Praha-venkov-sever.

Ve školním roce 1943-44 byli učitelé povoláni v rámci totálního nasazení na práci ve válečném průmyslu, což negativně ovlivnilo organizaci výuky a samozřejmě v první řadě životy obyvatel obce.⁹²

Německá armáda v místě dnešního letiště v Odoleně Vodě stavěla od začátku roku 1945 betonovou přistávací plochu. Velitelství německých vojsk bylo v nedalekém Postřižíně. Na výstavbu letiště využívala skupinu italských zajatců, kteří patřili k degradovaným vojákům, neboť se účastnili svržení Mussoliniho a přidali se ke spojencům. Většina z nich se na konci války dostala domů, ale někteří zde během prací zahynuli a byli pohřbeni v Odoleně Vodě. Jejich ostatky byly později převezeny do Itálie.⁹³

Pan František Vejvoda sbíral vzpomínky válečných pamětníků z Odoleny Vody v 70. letech 20. století. Vše zaznamenal na magnetofonové pásky a v 90. letech výpovědi zpracoval do několika článků v místním zpravodaji. Jedním z těchto pamětníků byl i pan Doležal, který vyprávěl o událostech ze 6. května 1945. Podle jeho svědectví panoval ve dnech před definitivním vítězstvím chaos, v němž někteří lidé již slavili vítězství a na druhou stranu nad Vodolkou stále ještě létala německá vojska a na zemi probíhaly poslední konflikty mezi Vodolskými a Němci. Lidé stříleli po německých vojenských letadlech a z věže kostela i na německá vozidla. Dle slov pana Doležala: „*Před polednem přijelo do obce asi třicet Němců s tím, že obec ztrestají. Obsadili hřbitov a začalo se střílet i do obce.*“⁹⁴

⁹² VEJVODA František. *Škola v Odoleně Vodě : stránky z historie*. s. 16, 17.

⁹³ KROUPA Josef. Ještě malý dodatek k roku 1945. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, červen 2005, č. 6, s. 8.

⁹⁴ VEJVODA František. Aby nebyli jen jménem na pomníku...*Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, duben 2005, č. 4, s. 7.

Na domě v ulici Revoluční mohou kolemjdoucí číst jméno Ladislava Eberta, který položil život za své spoluobčany právě v této přestřelce. Tento dvaadvacetiletý mladík chtěl zneškodnit německý kulomet, ale zaplatil za to životem.⁹⁵

Němci byli daleko lépe vyzbrojeni, a místní muži, ač velmi opdváží, nakonec byli zajati. Němci, pod pohrůzkou zabití těchto dvaceti odvážlivců, nařídili obyvatelům obce odevzdat do půl hodiny všechny zbraně. Dále dle pana Doležala: „*Každý, kdo zbraň přinesl, musel stát s rukama nad hlavou a postavit se u kostela ke zdi. Sešlo se až sto padesát lidí...*“⁹⁶

Po dlouhém vyjednávání a snaze některých německých vojáků prosadit zastřelení každého desátého člověka, rozhodl jejich velitel, že zajatce propustí, když dostanou jídlo.⁹⁷

Ovšem nebyli všichni toho dne ušetřeni. Období 2. světové války na hřbitově připomíná společný hrob padlých mužů v roce 1945. Jedná se o 9 mužů, kteří byli 6. května zastřeleni německými vojáky v jiné části obce. Na jejich počest na místě zastřelení na okraji Odoleny Vody stálo 9 křížů, u nichž pravidelně stála čestná stráž. Bohužel při stavbě dálnice na Teplice byly zničeny a nahradil je nízký dlouhý pomník na hřbitově, u nějž ale není žádné vysvětlení, pouze jména padlých.⁹⁸

Na Dolním náměstí u městského úřadu najdeme další pomník připomínající oběti této války. Jsou zde vyjmenováni lidé, kteří padli se zbraní v ruce nebo byli zastřeleni Němci, umučeni v koncentračním táboře nebo zemřeli při náletech. Je zde uvedeno 23 jmen a 5 rodin. V koncentračním táboře skončil život místních židovských rodin. Od 1. září 1941 museli všichni příslušníci židovské víry starší 6 let nosit na oblečení označení – žlutou hvězdu. V říjnu stejného roku pak začaly jejich transporty do koncentračních táborů. Obyvatelé Odoleny Vody cestovali do Terezína a pak dál na východ. Rodina zubaře Pavla Blažka tak skončila svůj život v Rize, rodina sklenáře Richarda Fischla a obchodnice se smíšeným zbožím Gusta Geberova v Malém Trstinci v Bělorusku, rodina Pickova v polském Lublinu, rodina Oplatkova v polské Treblince, pekař František Walter v Osvětimi. Po stopách osudů těchto rodin jsme se mohli vydat pouze díky sběratelské píli pana Františka Vejvody. Ten objevil mezi deportovanými

⁹⁵ VEJVODA František. Aby nebyli jen jménem na pomníku...*Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, březen 2005, č. 3, s. 5.

⁹⁶ VEJVODA František. Aby nebyli jen jménem na pomníku...*Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, duben 2005, č. 4, s. 7.

⁹⁷ Tamtéž s. 7.

⁹⁸ KROUPA Josef. Květnové zamyšlení. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, květen 2005, č. 5, s. 8.

pouze jedinou osobu z Vodolky, která pobyt v koncentračním táboře přežila. Hana Mautnerová se vrátila z Osvětimi na konci války. Její další osud ale není známý.⁹⁹

Památník padlých za 2. světové války

Na městském hřbitově najdeme ještě další 3 hroby připomínající padlé ve válce. Jedná se o Aloise Sokola, který zemřel při náletu v roce 1945, majora československé armády v Anglii Antonína Pokorného a Josefa Šaffránka, který byl zastřelen v Ruzyni na začátku války při odporu studentů po uzavření vysokých škol.¹⁰⁰

Při porovnání sčítání lidu před válkou v roce 1930 a v roce 1950 je vidět pokles pouze o 128 obyvatel. Během následujících třiceti let vzroste počet obyvatel díky výstavbě sídliště více než trojnásobně.¹⁰¹

⁹⁹ VEJVODA František. Aby nebyli jen jménem na pomníku.... *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, červenec 2005, č. 7, s. 6, 7. VEJVODA František. Aby nebyli jen jménem na pomníku.... *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, červen 2005, č. 6, s. 6, 7.

¹⁰⁰ KOTLABA Jaroslav - JEDLIČKA František. *Spolek pro vojenská pietní místa: Odolena Voda*. [online]. [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/1727-odolena-voda/?do=vp-showPage>.

¹⁰¹ *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005 I. Díl: Počet obyvatel a domů podle obcí a částí obcí v letech 1869–2001, podle správního rozdělení České republiky k 1. 1. 2005*. s. 154, 155.

Antonín Pokorný – válečný hrdina

V Odoleně Vodě se ale také narodil muž, který bojoval ve válce na straně spojenců. Antonín Pokorný odešel z Odoleny Vody na vojenskou akademii do Hranic na Moravě. V květnu 1939 opustil Protektorát Čechy a Morava a přes Slovensko, Maďarsko, Jugoslávii, Řecko a Turecko se dostal k Československé vojenské misi v Bejrútu. Odtud byl přesunut do Francie, kde sloužil u dělostřeleckého pluku československé divize. Později se i s posádkou přes Gibraltar dostal do Velké Británie, kde opět jako dělostřelec byl zařazen do obnoveného československého vojska. Absolvoval výsadkářský kurz pro válečné operace v Protektorátu Čechy a Morava, ale kvůli zranění se jich nemohl zúčastnit. Nicméně květnových bojů se účastnil v Dunkerque a po válce se vrátil do Československa. Žil ve Vysokém Mýtě, kde působil na Vysoké vojenské škole a prezident republiky Ludvík Svoboda mu udělil Československý válečný kříž 1939. Ovšem po politických změnách v roce 1948 byl ze školy propuštěn, zatčen, propuštěn z armády, odsouzen a poslán do tábora nucených prací na Mírov. Odtud se po dvou letech vrátil s podlomeným zdravím a pracoval pak jako stavební dělník. Zemřel v roce 1953 na otravu krve.¹⁰²

Druhá světová válka měla neblahý vliv také na spolkový život obyvatel a přerušila bohatou tradici poutí k Hálkovu domu.¹⁰³

Konečně mír

Podle pátrání pana Vejvody je v současné době kronika města ztracená až do roku 1974.¹⁰⁴ Proto nelze uspokojivě vystopovat vše, co se zde událo. Lze čerpat ze školní kroniky a zpravodaje města, případně z rozhovorů s pamětníky.

Po květnovém vítězství se do likvidace německého skladiště v lese před školou zapojili i žáci měšťanské a obecné školy.¹⁰⁵

Již v květnu 1945 byla v obci ustavena organizace Komunistické strany Československa, která pak v roce 1948 převzala moc v obci až do roku 1989.¹⁰⁶ V září roku 1945 začal první svobodný

¹⁰² KŘÍŽ, Zdeněk. Stručný životopis Antonína Pokorného. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, leden 2003, č. 1, s. 8-11.

¹⁰³ MARTÍNEK Jiří. *Rodné domy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 29.

¹⁰⁴ VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. Kniha vyjde v létě 2017. s. 70 pracovní verze.

¹⁰⁵ VEJVODA František. *Škola v Odoleně Vodě : stránky z historie*. s. 19.

¹⁰⁶ VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. Kniha vyjde v létě 2017. s. 70 pracovní verze.

školní rok, který byl náležitě slavnostně zahájen vztyčením vlajky, zpěvem hymny a uctěním památky padlých na hřbitově. A na 28. října si škola připravila slavnostní program pro všechny obyvatele města. Z nich se v hale školy sešlo asi 300 občanů. Výtěžek z akce byl použit na postavení pomníku padlým. V tomto školním roce se škola zapojila do mnoha pomocných akcí, jejichž cílem bylo budování památníků, stavba škol v jiných obcích nebo pomoc místním chudým obyvatelům. Děti v zimních měsících pomáhaly odklízet sněh z ulic a okapů a pečovaly o školní zahradu.¹⁰⁷ Z dnešního pohledu je tato samozřejmá a bezplatná pomoc potřebným neuvěřitelná.

Ve školním roce 1948-49 byla zrušena obecná a měšťanská škola a zavedena jednotná devítiletá školní docházka rozdělená na národní školu a 4 roky školy střední. S tím souvisely nové osnovy a učebnice v duchu marxismu-leninismu. V provozu je i mateřská škola. Podobně jako za války i nyní musela škola začít slavit dříve neslavená výročí a propagovat tentokrát politiku komunistické strany. Součástí školy byli i dva faráři.¹⁰⁸

Po roce 1948 se Československo proměnilo pod vládou Komunistické strany Československa v socialistický stát, kde se socialistická idea odrážela ve všech oblastech lidského života. Ve škole byla posílena politická výchova. V umění stát prosazoval socialistický realismus, „*kdy mírou všeho umění měl být pokrokový člověk, uvědomělý a sebevědomý dělník*“.¹⁰⁹

Stát znárodnil průmyslové podniky, živnosti, obchody a pole. Drobní zemědělci a majitelé půdy se stali zaměstnanci místního státního statku. Často se lidé kvůli vyvlastnění majetku museli vystěhovat.¹¹⁰

Vládní straně nevyhovoval ani Vítězslav Hálek, který zmizel z literatury na dlouhých 10 let. Majitel jeho rodného domu – Památník národního písemnictví – se ho neodvažoval opravovat a stavení zchátralo.¹¹¹ Turisté jej ale stále navštěvovali. Památkou na všechny významné

¹⁰⁷ VEJVODA František. *Škola v Odoleně Vodě : stránky z historie*. s. 19, 20.

¹⁰⁸ Tamtéž. s. 21.

¹⁰⁹ TŮMOVÁ Petra. Sídliště Odolena Voda 1952–1964. Socialistický realismus a organizace výstavby sídlištních celků, In *Studie a zprávy : Historický sborník pražského okolí 1/2011*. Zdíby: Státní oblastní archiv – Státní okresní archiv Praha-východ, Dobřichovice: Státní oblastní archiv – Státní okresní archiv Praha-východ, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav: Oblastní muzeum Praha-východ, Jílové u Prahy: Regionální muzeum v Jílovém u Prahy, 2012. ISBN 1805-3874. s. 39.

¹¹⁰ VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. Kniha vyjde v létě 2017. s. 71 pracovní verze.

¹¹¹ KROUPA Josef – ŠVANDOVÁ Alena. Restaurace Opera aneb Hálkova hospoda v Dolínku. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, září 2005, č.9, s. 7, 8.

návštěvy je Návštěvní kniha, v níž je např. v roce 1956 podepsán Jaroslav Seifert.¹¹² Od 60. let 20. století nese rodný dům název Památník Vítězslava Hálka.¹¹³

V roce 1960 byly Odolena Voda, Dolínek a osada Čenkov spojeny v jeden administrativní celek. Začala mohutná výstavba v horní části obce.¹¹⁴

Socialistický realismus převládl i v architektuře a tím i v další výstavbě nejen v Odoleně Vodě. V roce 1953 život místních obyvatel navždy změnila stavba továrny na letadla. Jednalo se o novou výrobu stávajícího státního podniku Rudý Letov n. p., který montoval a kompletoval letadla ze Sovětského svazu. Tato letecká společnost (zde pod názvem Aero Vodochody) existovala již od roku 1919, ale sídlila v Praze. Do Odoleny Vody se přestěhovala až v roce 1953.¹¹⁵ Stát místo nevybral náhodně. Kromě blízkosti Prahy zde po Němcích z války zůstala velká betonová plocha, na níž mělo vzniknout německé válečné letiště.¹¹⁶ Vyráběly se zde nadzvukové bojové letouny MiG a od 60. let první proudové cvičné letadlo navržené v Československu – L-29 Delfín a letadlo vlastní konstrukce Aera L-39 Albatros.¹¹⁷ Letecký průmysl byl pro poválečný stát důležitý, proto investoval nejen do stavby obrovské továrny, ale také do výstavby jejího zázemí, nového sídliště pro své zaměstnance.¹¹⁸ Součástí podniku bylo odborné učiliště, které připravovalo zejména dělnické profese. Postupně se škola rozrůstala o maturitní obory. Prošla mnoha změnami, které se týkaly zejména nabídky studovaných oborů, jež byly odrazem potřeb majitele, zájmu studentů i potřebou modernizace.¹¹⁹

¹¹² Báseň Hálkův domek vyšla v Seifertově sbírce Maminka. Srov. STRAKA, Roman. *Rodný domek Vítězslava Hálka v Dolínku*. Text vznikl u příležitosti konání Dnů evropského dědictví, 2010.

¹¹³ Tamtéž, bez stránkování.

¹¹⁴ VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. Kniha vyjde v létě 2017. s. 38 pracovní verze.

¹¹⁵ *Aero Vodochody* [online]. c2016. [cit. 2016-11-08]. Dostupné z: <http://www.aero.cz/cz/o-nas/spolecnost/historie/>.

¹¹⁶ KUČA Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku : 4. díl Ml – Pan*. s. 552.

¹¹⁷ *Aero Vodochody* [online]. c2016. [cit. 2016-11-08]. Dostupné z: <http://www.aero.cz/cz/o-nas/o-spolecnosti/historie/>.

¹¹⁸ TŮMOVÁ Petra. Sídliště Odolena Voda 1952–1964. Socialistický realismus a organizace výstavby sídlištních celků, In *Studie a zprávy : Historický sborník pražského okolí 1/2011*. Zdiaby: Státní oblastní archiv – Státní okresní archiv Praha-východ, Dobřichovice: Státní oblastní archiv – Státní okresní archiv Praha-východ, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav: Oblastní muzeum Praha-východ, Jílové u Prahy: Regionální muzeum v Jílovém u Prahy, 2012. ISBN 1805-3874. s. 43.

¹¹⁹ FRANĚK Miloslav. 50 let středního školství v Odoleně Vodě. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, listopad 2008, č. 11, s. 16.

Stát pro zaměstnance nové továrny nejprve postavil na počátku 60. let tzv. finské domky.¹²⁰ Jedná se o dvou a třípatrové domy s malými byty. Zabírají několik ulic a jsou bohatě obehnané zelení. Byly postaveny v I. etapě výstavby, kdy byla ještě respektována výška okolních budov a historická významnost nedalekého kostela sv. Klimenta.¹²¹ Domky jsou vkusně začleněny do charakteru města také díky množství zeleně, která je obklopuje. To bohužel následující výstavba již nerespektovala. Domy jsou navíc zdobeny sgrafitovou výzdobou, která byla součástí architektury socialistického realismu, ale nikoliv v případě sídlišť. Jedná se o zvířecí a rostlinné motivy v lidovém pojetí, které jsou na každém domě jedinečné.¹²² Dodnes se plně dochovaly. V souvislosti s výstavbou takového množství bytových jednotek se samozřejmě upravovala také stávající kanalizace, přívod vody a komunikace, což jistě dosud malému městu bez velkých finančních zdrojů prospělo. Petra Tůmová ve své studii podrobně popisuje komplikace s plánováním výstavby sídliště. Bylo jich velké množství a vycházely především z malých zkušeností s takto velkou zástavbou včleňovanou do malé obce s výraznou historickou dominantou a s velkou finanční náročností. Na jedné straně byly plány na výstavbu tzv. finských domků uvedeny v Přehledce nejlepších projektů výstavby 1956.¹²³ Na straně druhé autorka uvádí mnoho dalších výtek k tomuto projektu. Z pohledu běžného obyvatele Odolena Vody 21. století a porovnání s pozdější výstavbou „klasických paneláků“ se přiklání ke chvále autora projektu Gorazda Čelechovského. Výstavba finských domků trvala dlouhých 12 roků. Přinesla s sebou, kromě nových bytů, také nové obchody, které obyvatelé města jistě uvítali. V plánech se sice myslelo na rozšíření školy, výstavbu sportoviště a kulturního domu, ale finance na to nestačily, proto zůstala tato část na papíře. Stavba nového sídliště a továrny

¹²⁰ STRAKA Roman. Fotografická historická zastavení. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, červen 2008, č. 6, zadní strana obálky.

¹²¹ TŮMOVÁ Petra. Sídlíště Odolena Voda 1952–1964. Socialistický realismus a organizace výstavby sídlištních celků, In *Studie a zprávy : Historický sborník pražského okolí 1/2011*. Zdiby: Státní oblastní archiv – Státní okresní archiv Praha-východ, Dobřichovice: Státní oblastní archiv – Státní okresní archiv Praha-východ, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav: Oblastní muzeum Praha-východ, Jílové u Prahy: Regionální muzeum v Jílovém u Prahy, 2012. ISBN 1805-3874. s. 44.

¹²² Tamtéž s. 47.

¹²³ TŮMOVÁ Petra. Sídlíště Odolena Voda 1952–1964. Socialistický realismus a organizace výstavby sídlištních celků, In *Studie a zprávy : Historický sborník pražského okolí 1/2011*. Zdiby: Státní oblastní archiv – Státní okresní archiv Praha-východ, Dobřichovice: Státní oblastní archiv – Státní okresní archiv Praha-východ, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav: Oblastní muzeum Praha-východ, Jílové u Prahy: Regionální muzeum v Jílovém u Prahy, 2012. ISBN 1805-3874. s. 46.

přilákala do obce téměř 1 000 lidí, což je skoro stejně, jako počet obyvatel v roce 1950. Tehdy jich zde žilo 1098.¹²⁴

Východní polovina horní části Odoleny Vody dosud zela prázdnotou, v níž se vyjímal pouze budova základní školy. Ta byla v roce 1964 rozšířena o další budovu, jídelnu a tělocvičnu. V jejím okolí pak začalo vyrůstat dnešní sídliště se závodním klubem a také mateřská škola. V 70. letech přibýlo zdravotní středisko. Poslední část výstavby panelových domů byla dokončena v roce 1980. Ty vyrostly na místech rodinných domů a zahrad. Tím se horní část obce změnila z vesnice s domky na panelové sídliště.¹²⁵

Výstavba sídliště nepokračovala dále na východ směrem k Dolínku. V této části, jež tak definitivně spojila Odolenu Vodu a obci Dolínek, si místní obyvatelé začali stavět rodinné domy, které zde stojí dodnes. Mezi nimi vyrostla na počátku 60. let pekárna, jež zásobovala široké okolí. V tomto objektu se dnes nachází výrobní leteckých vrtulí.¹²⁶

Zatímco se v horní části Odoleny Vody bouřlivě stavělo, v zámku, ležícím v dolní části města, byly umístěny kanceláře státního statku a od 60. let z něj byly udělány byty. Po empírové úpravě již nebyl zámek dále výrazně přestavován, pouze udržován. Díky této údržbě ale zanikly ozdobné omítky vnějších průčelí a stropy některých místností.¹²⁷

Okolí tvrze se během 80. let změnilo k nepoznání. Byl zbourán státní statek, který stál na místě bývalého cukrovaru a poplužního dvora. Poměrně rozsáhlý prostor v okolí tvrze se pomalu proměnil v další sídliště.¹²⁸ Panelové domy zde rostly pomaleji než na horní Vodolce a poslední vyrostly až na počátku 21. století. Dnes zde najdeme i dům s pečovatelskou službou.

Kostelu byla ve 20. století věnována velká péče. Byl opravován ve 20., 60. letech a mezi lety 1992 a 1999. Tehdy byla obnovována zejména bohatá malířská výzdoba.¹²⁹

Ve druhé polovině 20. století vznikaly v obci spolky a sportovní kluby. Většina z nich je aktivní

¹²⁴ KUČA Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* : 4. díl Ml – Pan. s. 549.

¹²⁵ STRAKA Roman. Fotografická zastavení. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, červen 2008, č. 6, zadní strana obálky.

¹²⁶ STRAKA Roman. Fotografická zastavení. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, červenec 2008, č. 7-8, zadní strana obálky.

¹²⁷ ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 18.

¹²⁸ STRAKA Roman. Fotografická zastavení. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, listopad 2009, č. 11, zadní strana obálky.

¹²⁹ HORYNA Mojmír - OULÍKOVÁ Petra. *Kostel sv. Klimenta Odolena Voda*. s. 23.

dosud. V roce 1953 zahájil svou činnost divadelní soubor. S přílivem nových obyvatel přibývá i sportovních oddílů tělovýchovné jednoty. Mezi nimi pokračovatel Sokola – Základní tělesná výchova, fotbalisté, lyžařský oddíl, tenisté, turistický oddíl, oddíl orientačního běhu, košíkové, juda, úspěšní stolní tenisté, rybáři, požárníci (dnes dobrovolní hasiči), myslivci a pak především volejbalový klub. Ten byl založen v roce 1953. Postupně se hráči vypracovali až do nejvyšší národní soutěže, které se účastnili od roku 1969.¹³⁰

Díky bouřlivé výstavbě se zvyšoval počet obyvatel i dětí nastupujících do školy.

Zatímco v roce 1950 (tj. těsně před začátkem výstavby nového sídliště) žilo v Odoleně Vodě 1098 lidí, o 11 let později to bylo již 1986 lidí, v roce 1970 vzrostl počet obyvatel na 3242 a o deset let později na 4064. Další přírůstek byl již pozvolný.¹³¹

V roce 1960 se Dolínek, Čenkov a Odolena Voda spojily v jeden správní celek. Spadaly nyní do okresu Praha-východ.¹³²

Se zvyšujícím se počtem obyvatel se zvyšoval i počet žáků ve škole. V letech 1960, 1961 se díky velkému počtu žáků začalo učit na směny. Na tělocvik děti chodily do budovy zvané Pivovar. Na konci 50. let ve škole, kromě běžného chodu, přibyli králíci a včelstvo, jejichž chovu se děti věnovaly v rámci zájmového kroužku. Od roku 1957 se začalo s velmi pomalou přístavbou nové části školy. Dlouhou dobu na stavbě pracovali pouze dva zedníci a studenti stavební průmyslovky, kteří zde konali praxi.¹³³

Zvláštní škola od roku 1965 sídlila v původní obecné škole u kostela až do roku 2000, kdy se obě školy sloučily a ze zvláštní školy vznikly dvě speciální třídy, které jsou součástí školy základní dosud. Do roku 2009 sídlily v budově u kostela a pak se přestěhovaly do budovy základní školy.¹³⁴

Přišel rok 1968. Vojenský zásah vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna tohoto roku se odrazil i v Odoleně Vodě. V noci na místním letišti přistávaly letouny se sovětskými vojáky a bojovou technikou. Obec se rozdělila na část podporující tento akt a část odpůrců. Ke druhé skupině

¹³⁰ VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. s. 72, 73 pracovní verze.

¹³¹ *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005 I. Díl: Počet obyvatel a domů podle obcí a částí obcí v letech 1869–2001, podle správního rozdělení České republiky k 1. 1. 2005*. s. 155.

¹³² VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. s. 74 pracovní verze.

¹³³ VEJVODA František. *Škola v Odoleně Vodě : stránky z historie*. s. 25, 26.

¹³⁴ Tamtéž s. 29, 46, 56.

patřili i učitelé místní školy. V důsledku politických událostí tohoto roku a následujících let z Odoleny Vody emigrovalo 54 občanů.¹³⁵

Situace se během následujících několika let uklidnila a život lidí se vrátil do běžných kolejí. Nyní svou pozornost obrátíme k Dolínku. Zde v roce 1972 dostal pan Josef Kroupa nápad přestěhovat knihovnu, která byla dosud v budově Místního národního výboru v Dolínku, do Hálkova rodného domku. Jednalo se o dvě polorozpadlé skříně se zaprášenými a poškozenými knihami. Knihovnu, i přes počáteční technické problémy, založila paní Alena Kroupová-Švandová. Díky velké podpoře Okresní knihovny v Brandýse nad Labem si návštěvníci mohli půjčovat týdenní novinky, které vycházely každý čtvrtek, a také časopisy. Jednalo se pouze o meziknihovní výpůjční službu, protože knihovna sídlila (a dosud sídlí) v malé místnosti a nemá dostatek prostoru pro velký fond. I tak sem chodilo dostatek čtenářů na to, aby mohl vzniknout v roce 1973 dětský čtenářský kroužek a o 3 roky později jeho dospělá varianta – Vlastivědný kroužek Vítězslava Háška. Děti z kroužku se zapojily i do zvelebování okolí domku a dodnes zde stojí březový parčík, který zasadily.¹³⁶

Rodný dům Vítězslava Háška

Tak se místní obyvatelé zasadili o to, aby tato vzácná památka nezchátrala a nebyla nahrazena pouze pamětní tabulí.

U příležitosti stého výročí básníkovy úmrtí a nové opravy domu uspořádali v roce 1974 místní obyvatelé spolu s Památníkem národního písemnictví velké oslavy, jichž se zúčastnila

¹³⁵ VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. s. 75, 76 pracovní verze.

¹³⁶ ŠVANDOVÁ Alena - KROUPA Josef. Něco málo z historie dolínské knihovny. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, listopad 2005, č. 11, s. 8–10.

i Hálkova vnučka Elena Hálková a jeho pravnučka, známá česká herečka Jana Štěpánková.¹³⁷

V listopadu 1976 založilo 22 občanů Vlastivědný kroužek Vítězslava Háлка. Ten navázal na činnost Čtenářsko-zábavního spolku Hálek, který zde působil do 50. let.¹³⁸ Jeho hlavní náplní dosud je poznávání historie a kultury našich zemí formou návštěv významných památek, divadel, přednášek a účastí na dalších kulturních akcích a turistických výletů.¹³⁹

Téhož roku byly pojmenovány všechny ulice a náměstí obce.¹⁴⁰

Počet obyvatel a tím i žáků ve škole stále rostl. Ve školním roce 1979-80 navštěvovalo základní školu více než 700 žáků. Prostory nedostačovaly, a tak se žáci 2. tříd učili ve Veliké Vsi vzdálené cca 4 km. V tomto roce se také změnil počet let povinné školní docházky a základní škola byla zkrácena na 8 let. Děti pak měly odcházet zejména na odborná učiliště. V místní škole se jednalo zejména o nábor do vojenských škol a učiliště Aera Vodochody. Po celá léta se do života školy zapojovalo velké množství rodičů. Vedli zájmové kroužky, upravovali a opravovali okolí školy.¹⁴¹

Jednali tak zejména na základě tlaku komunistické strany. Ideologie komunismu prolínala celým životem školy.¹⁴²

V roce 1984 navštěvoval školu dosud nejvyšší počet žáků. Bylo jich 805.¹⁴³

V roce 1977¹⁴⁴ město postavilo velkou sportovní halu. Tím se dostáváme k další velmi důležité součásti života místních obyvatel, jímž je slavná volejbalová minulost, která se v posledních letech navrácí a o níž již byla krátce řeč. Volejbalový klub Aero Odolena Voda (od roku 2001 Chance Odolena Voda) byl založen v roce 1953 a brzy dosáhl vrcholové úrovně. V letech 1977–2004 získal kromě řady domácích a mezinárodních pohárů sedm titulů mistra mužské

¹³⁷ STRAKA Roman. *Rodný domek Vítězslava Háлка v Dolínku*. Text vznikl u příležitosti konání Dnů evropského dědictví, 2010.

¹³⁸ VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. s. 79 pracovní verze.

¹³⁹ ŘEZÁČ Vratislav. *Vlastivědný kroužek Vítězslava Háлка v Dolínku*. [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.odolenavoda.cz/cs/volny-cas/spolky-a-sdruzeni/vlastivedny-krouzek-vitezslava-halka-v-dolinku/>.

¹⁴⁰ VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. s. 79 pracovní verze.

¹⁴¹ VEJVODA František. *Škola v Odoleně Vodě : stránky z historie*. s. 33, 34.

¹⁴² Tamtéž s. 35.

¹⁴³ Tamtéž s. 66.

¹⁴⁴ KUČA Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku : 4. díl Ml – Pan*. s. 552.

volejbalové extraligy.¹⁴⁵ Není proto divu, že město žije volejbalem více než jinými sporty. Hala je při všech volejbalových utkáních naplněna místními fanoušky. Věk je na budově ale znát a potřebovala by rozsáhlou rekonstrukci. Nicméně na tak rozsáhlý projekt nemá město finanční prostředky.

Na sklonku roku 1989 po sametové revoluci vzniklo i v Odoleně Vodě Občanské fórum, které zde za půl roku vyhrálo volby do České národní rady a sněmovny.¹⁴⁶

Sametová revoluce změnila také život místní školy. Žáků bylo sice stále více než 700 a druhé třídy se musely učit ve Veliké Vsi až do roku 1992, ale zmizela ideologická výchova a tlak na učitele, žáky i rodiče. Ubývalo rodičů, kteří by škole nezištně pomáhali i vedoucích zájmových kroužků. Ve škole byla obnovena výuka náboženství.¹⁴⁷

V roce 1992 zaznamenala obec návrat živnostníků. Prvním soukromým podnikem je řeznictví a elektroopravna. Během následujících let jejich počet vzrostl.¹⁴⁸

Vznikla řada spolků, z nichž většina provozuje svou činnost dodnes.

Aero Vodochody nepřerušilo leteckou výrobu. Pro českou armádu od 90. let vyrábělo bojové letouny L-159. Od roku 2000 dodnes společnost vyrábí různé části velkých dopravních letadel i vrtulníků. Je stále největším zaměstnavatelem v okolí.¹⁴⁹

Základní škola byla znovu rozšířena v roce 1994. V tomto roce ve škole otevřela svou pobočku Základní umělecká škola Klecany, kterou až do dnešních dnů žáci hojně navštěvují. Vzdělávají se v hudebních oborech a ve výtvarné výchově. V roce 1995 se škola vrátila zpět k devítileté docházce.¹⁵⁰

V roce 1998 Odolena Voda splňovala již všechny podmínky, aby se mohla stát městem.¹⁵¹

¹⁴⁵ Z historie Odoleny Vody [online]. [cit 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.odolenavoda.cz/cs/odolene-vode/historie/z-historie-odoleny-vody/>.

¹⁴⁶ VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. s. 97 pracovní verze.

¹⁴⁷ VEJVODA František. *Škola v Odoleně Vodě : stránky z historie*. s. 37-39.

¹⁴⁸ VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. s. 99 pracovní verze.

¹⁴⁹ Aero Vodochody [online]. c2016. [cit. 2016-11-08]. Dostupné z: <http://www.aero.cz/cz/onas/spolecnost/historie/>.

¹⁵⁰ VEJVODA František. *Škola v Odoleně Vodě : stránky z historie*. s. 41, 42.

¹⁵¹ KUČA Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku : 4. díl Ml – Pan*. s. 549.

Odolena Voda ve 21. století

Na začátku školního roku 2001-2002 Odolenu Vodu navštívil prezident republiky Václav Havel. Nahlédl do všech prvních tříd a diskutoval s žáky 4. ročníku.¹⁵² Jeho návštěva byla krátká, ale nezapomenutelná.

V tomto roce se žáci školy účastnili se svou gymnastickou sestavou Evropského festivalu mládeže EUROGYM v Rakousku a žák 9. třídy Petr Blahna získal v Petrohradě titul vicemistra světa v single slalomu a titul druhého vicemistra světa v paralelním slalomu a kombinaci v jízdě na motorovém člunu.¹⁵³

Základní škola byla každý rok během prázdnin opravována. V roce 2014 přibyla další budova pro 2 třídy družiny. Od února 2015 se škola přejmenovala na Základní školu Vítězslava Háška.¹⁵⁴

V prvním desetiletí 21. století kulturní a spolkový život v obci obohatilo dětské centrum Sluníčko, pravidelné setkávání všech tanečních skupin v obci Jarní roztančení, oddíl trampolín, pěvecká soutěž Vodolský slavík pro žáky 1. stupně a recitační soutěž Háškovo pírkó pro všechny žáky školy. Nabídka cvičení pro veřejnost je široká a cílí na všechny věkové skupiny. Uměním přispívá minigalerie, kterou provozuje fotograf pan Novotný a občasný Vodolský salon – výstava děl místních umělců. První základní organizace Českého svazu ochránců přírody pod názvem Vodolensis zde byla založena v roce 2010.¹⁵⁵

Po několika letech finančních problémů odešel v roce 2004 úspěšný volejbalový tým do Kladna, kde získal dobré podmínky k přípravě. Vrátil se až za tři roky díky aktivitě místních obyvatel, kteří založili nový volejbalový oddíl.¹⁵⁶

Od roku 2006 se Odolena Voda zapojila do akce Stop letišti Vodochody!¹⁵⁷, která sdružuje dotčené obce a trvale se snaží o pozastavení výstavby velkého letiště v blízkosti města.

Přibývá místních obyvatel a stěhuje se sem velké množství lidí z Prahy. Kromě sídliště jsou zastavovány rodinnými domy bývalé zemědělské plochy na okrajích města. Počet obyvatel

¹⁵² VEJVODA František. *Škola v Odoleně Vodě : stránky z historie*. s. 47.

¹⁵³ Tamtéž s. 47.

¹⁵⁴ Tamtéž s. 64.

¹⁵⁵ VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. s. 130 pracovní verze.

¹⁵⁶ Tamtéž s. 118, 123 pracovní verze.

¹⁵⁷ Tamtéž s. 119 pracovní verze.

a domů stále roste, neboť město je strategicky položené blízko Prahy u dálnice a cesta autem nebo autobusem trvá do Prahy maximálně 30 minut. Stává se tak spíše místem pro přespání občanů pracujících v Praze. Zvyšujícímu se počtu obyvatel ale nedostačuje občanská vybavenost. Školka, škola, zdravotní středisko i autobusy v dopravní špičce jsou přeplněny. K 31. 12. 2015 měla Odolena Voda 5815 obyvatel.¹⁵⁸

Místním památkách město i lidé věnují poměrně velkou pozornost. Kostel slouží svému účelu. Konají se zde bohoslužby a také koncerty duchovní hudby. Základní škola zde pravidelně pořádá vánoční koncerty. Paní Oulíková zde provází své studenty architektury a také žáky obou stupňů základní školy. Budova tvrze je v soukromém vlastnictví a ve velmi špatném stavu. Kvůli chybějícím financím se majiteli velmi pomalu daří historický průzkum stavby a rekonstrukce. Nicméně se snaží budovu popularizovat pravidelnými akcemi a tím získat finanční podporu na svoji bohu libou činnost. Rodný dům Vítězslava Háška město zrekonstruovalo v roce 2005.¹⁵⁹

Háškův rodný dům „žije“ dodnes. Má stejnou podobu, jakou měl v době básnickova života, konají se zde různé kulturní akce, v neděli je tu otevřena malá knihovna, i když se čtenářský kroužek přesunul do hlavní Městské knihovny v jiné části města. Zájemci jej mohou navštívit a podívat se, jak žili obyčejní venkované v 19. století, nahlédnout do Háškových děl a rukopisů a prohlédnout si dobové fotografie.¹⁶⁰

Bývalou slávu cukrovaru připomíná již jen název místního sídliště, které vyrostlo v roce 2004¹⁶¹ na místě bývalé továrny. Židovský hřbitov stojí na okraji obce v poměrně zapomenuté části nad dálnicí a pomalu se rozpadá. Občas ho navštíví školní třídy a výjimečně turisté projíždějící kolem města. Zato baronský hřbitov město opravilo a doplnilo informační tabulí. Obyvatelé města, mezi nimi i žáci základní školy, mají tak řadu kulturních památek, které jsou součástí jejich běžného života a kde se mohou učit o historii a o životě tehdejší společnosti.

¹⁵⁸ Databáze demografických údajů za obce ČR: Územní změny, počty obyvatel, narození, zemřelí, stěhování (1971-2015). [online]. Praha: Český statistický úřad, 2015. poslední revize: 29. 04. 2016 [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/databaze-demografickych-udaju-za-obce-cr>.

¹⁵⁹ BLAHNOVÁ Jana. Háškův dům zrekonstruován. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, březen 2006, č. 3, s. 10.

¹⁶⁰ MARTÍNEK Jiří. *Rodné domy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. s. 29.

¹⁶¹ *Z historie Odoleny Vody* [online]. [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <http://www.odolenavoda.cz/>.

2.4 Panenské Břežany a jejich historický vývoj

Další obcí v regionu Odolena Voda a okolí, která oplývá významnými kulturními památkami, na nichž se děti mohou učit o životě našich předků a přenést si tuto zkušenost do svého současného života, jsou Panenské Břežany. Obě obce mají společnou historii. Obě patřily k majetku svatojiřského kláštera, později jezuitské koleje, baronů z Riesse a nakonec do 2. světové války Ferdinanda Bloch-Bauera. Nejsou příliš vzdáleny od Odoleny Vody, a tak i žáci místní malotřídní školy by mohli využít tuto práci pro zkoumání historie vlastní obce.

Panenské Břežany

Také toto místo bylo osídleno již od pravěku díky vhodným podnebným podmínkám. V minulosti zde byla nalezena řada nástrojů, šperků a koster z doby kamenné i bronzové.¹⁶²

První zmínka o obci pochází z roku 1227.¹⁶³

Dle jiného zdroje je ves Břežany doložena v roce 1233 jako majetek kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě.¹⁶⁴ Není jisté, že Břežany benediktinky držely celých téměř 200 let, ale vzhledem k tomu, jak úspěšný a přemyslovskými panovníky podporovaný řád to tehdy byl, myslím si, že možné to je. Nicméně husitské války negativně zasáhly do jejich života. Benediktinky se musely z kláštera vystěhovat a majetek jim byl zabaven. Proto přišly i o Břežany a Odolenu Vodu.¹⁶⁵

Od roku 1421 vlastnilo Břežany, stejně jako Odolenu Vodu, Staré Město pražské, které je pronajímalo měšťanům. Majitelé se střídali.¹⁶⁶ Když se situace po husitských válkách uklidnila, získaly benediktinky od sv. Jiří svůj majetek i postavení zpět a s ním také Panenské Břežany.¹⁶⁷

¹⁶² Podrobněji o nich píše Josef Ladislav Pič v knize *Starožitnosti země České I.* na s. 202, o čemž se zmiňuje PODLAHA Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Karlínském.* s. 56.

¹⁶³ KIDLESOVÁ Simona - ŠPAČEK Jiří. *Česká republika od A do Z.* s. 405.

¹⁶⁴ *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VII : Praha a okolí.* s. 150.

¹⁶⁵ Abatyše byly z královských rodin, měly řadu privilegií. Řád vlastnil mnoho osad a vsí a císař Karel IV. jim udělil knížecí titul a právo korunovat české královny. Srov. *Slovanská benediktinská kongregace sv. Vojtěcha : Bývalé kláštery řádu* [online]. [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: <http://www.benediktini.cz/byvale-klastery-radu.html>

¹⁶⁶ *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VII : Praha a okolí.* 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1988, s. 150.

¹⁶⁷ *Slovanská benediktinská kongregace sv. Vojtěcha : Bývalé kláštery řádu* [online]. [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: <http://www.benediktini.cz/byvale-klastery-radu.html>.

Jediná zpráva o existenci místní tvrze pochází z roku 1441, která patrně stávala v místech dnešního horního zámku.¹⁶⁸

Část svého jména „Panenské“ obec získala právě díky vlastnictví ženského kláštera sv. Jiří. Název Břežany pochází od slova břeh – tj. lidé, kteří žijí na/nebo v březích.¹⁶⁹

Před polovinou 18. století se zde začalo vyučovat. První učitel se jmenoval Frýda a měl na starost nově vystavěnou kapli sv. Anny. Na konci tohoto století se pak vodolský farář zasadil o vznik triviální školy v Břežanech, v níž se začalo učit v lednu 1796. Bohužel nestála ještě budova školy, ale vyučovací místnost se několikrát stěhovala po obci.¹⁷⁰

Tzv. Horní zámek¹⁷¹ vznikl v první polovině 18. století jako letní sídlo abatyše kláštera sv. Jiří na Pražském hradě. Je to jednoduchá obdélníková jednopatrová budova od neznámého autora. Také vnitřní výzdoba je prostá s chudou štukovou výzdobou na stropěch,¹⁷² což je pochopitelné vzhledem k vlastnictví budovy řádovými sestrami.

Zámek leží v pseudobarokní zahradě s pozdějšími rokokovými sochami,¹⁷³ které jsou v současné době ve velmi chatrném stavu, stejně jako celý areál parku. Věřím však, že po celkové rekonstrukci městským muzeem v Brandýse nad Labem bude zahrada opět krásná jako ve svých nejlepších letech na počátku 20. století. Jedinou rekonstruovanou částí areálu je jedna z nejkrásnějších barokních kaplí Jana Blažeje Santiniho-Aichela. Zadavatelkou stavby byla abatyše benediktinek Franciska Helena Pieroni da Gagliano, dcera slavného italského matematika a teoretika architektury Giovanni Pieroniho. Kaple byla postavena v letech 1705–1707 a s výjimkou přístavby sakristie nebyla nikdy upravována. Pro Santiniho bylo výhodou, že se jednalo o novostavbu a nebyl ničím omezen. Využil tedy svého umění a vytvořil důmyslnou stavbu danou trojpráhovým rozvinutím centrály, což architekti řadí mezi jeho nejvyzrálejší díla.¹⁷⁴ Půdorys je založen na soustavě soustředných kružnic, jednom šestiúhelníku a 3 pětiúhelnících, které jsou bočními rameny kaple. Tento základ půdorysu je

¹⁶⁸ Hradý, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VII : Praha a okolí. s. 150.

¹⁶⁹ NĚMEC Jan - SOUKUP Vladimír. *Výlety do okolí Prahy*. s. 75.

¹⁷⁰ ZAJÍCOVÁ Zuzana. Historie školy pannobřežanské. *Panenské rozhledy*, srpen 2008, roč. I., č. 4 s. 11.

¹⁷¹ V Panenských Břežanech jsou dva zámky. Podle jejich umístění se jmenují Horní a Dolní, proto je v práci píši s velkým začátečním písmenem.

¹⁷² PODLAHA Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Karlínském*. s. 160.

¹⁷³ KIDLESOVÁ Simona - ŠPAČEK Jiří. *Česká republika od A do Z*. s. 405.

¹⁷⁴ HORYNA Mojmír. *Jan Blažej Santini – Aichel*. s. 111.

pak také patrný na stropě kaple, kde se opakuje.

Nad bočními křídly jsou pětiboké bání s dalšími detaily a nad lodí je velká šestiboká kupole s vysokou střechou. Ta je ještě doplněna rafinovanými detaily. Vnitřek kaple je pak doplněn sloupy, složitým řešením stěn, schodišti a patrem. Jsou zde využity prvky gotické i klasické. Interiér je mimořádně komplikovaný a poutavý. Hra světla je ústředním tématem kaple. Záměrem architekta bylo přivést návštěvníka blíže k Bohu spojením hry světla a nadpozemské nádhery kaple. Jedná se o Santiniho první dílo typu paprscité centrály, což tvoří později základ jeho díla. Odborníky je kaple řazena mezi nejlepší architektonická díla evropského baroka.¹⁷⁵ Vnitřní výzdobě kaple dominuje barokní oltář se sochami svaté Anny, Ježíška a Marie. Dále pak jsou zde další sochy svatých (Vít, Václav, Jiří, Isidor, Jan Nepomucký) a v patře varhany z 18. století. Ačkoliv je kaple malá, má ohoz pro zpěváky a návštěvníky. Součástí Santiniho návrhů byl i výpočet správné akustiky, což se mu zde výborně povedlo.¹⁷⁶

V roce 1782 císař Josef II., v rámci celostátního snižování počtu klášterů, klášter sv. Jiří na Pražském hradě zrušil i přes opakovaný protest Pražanů¹⁷⁷ a jeho majetek přešel pod správu státních statků. V roce 1820 Velkostatek Odolena Voda – Panenské Břežany vlastnil na tři roky August Ledebour a pak od roku 1823 pět let Jan ze Somssich. Od roku 1828 až do roku 1909 zde pak hospodařil Matyáš Friedrich Riese-Stallburg a jeho syn Adolf.¹⁷⁸

Tento rod začal v roce 1840 se stavbou tzv. Dolního zámku v Panenských Břežanech. Zámek je empírová jednopatrová budova s věží a sloupovým balkonem, která stojí v parku dnes velmi zarostlém.¹⁷⁹ Při průjezdu Panenskými Břežany směrem do Odoleny Vody si každý může všimnout výrazné brány, kterou střeží poměrně velké sochy kance a medvěda. Další majitelé vnější vzhled obou zámků neměnili. Pouze obměňovali vnitřní zařízení dle svého vkusu a nároků na pohodlí.

¹⁷⁵ Tamtéž s. 111.

¹⁷⁶ Informace o vnitřní výzdobě a akustice poskytla při exkurzi se školou Mgr. Hana Závorková – ředitelka Oblastního muzea Praha-východ v Brandýse nad Labem - Staré Boleslavi.

¹⁷⁷ Tato komunita Benediktinek pro lid znamenala zachování historické a státní tradice. Abatyši kláštera bývaly ženy z královské rodiny nebo z předních aristokratických rodin a měly právo korunovat českou královnu. Srov. VLČEK Pavel a kol. *Umělecké památky Prahy 4. Pražský Hrad a Hradčany*. s. 229.

¹⁷⁸ ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 16, 17.

¹⁷⁹ DAVID Petr - DOBROVOLNÁ Věra - SOUKUP Vladimír. *Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku : Okolí Prahy*. s. 44.

Horní zámek

Vrátíme se nyní na chvíli o století zpět. Průmyslová revoluce v 18. a 19. století přinesla bohatství nejen šlechtě, ale také podnikavým měšťanům, kteří vlastnili banky a továrny. Továrny bohatly díky technickému pokroku, železnici, nalezištím uhlí jako zdroje energie pro tovární výrobu a pohon vlaků. Ze zisku si majitelé kupovali pozemky a statky a peníze vkládali do zvýšení komfortu bydlení a také do umění. Mezi touto bohatnoucí vrstvou byla řada židovských obyvatel českých zemí. Tak se dvě židovské rodiny staly majiteli zámků v Panenských Břežanech. Dolní zámek koupil po roce 1909 Ferdinand Bloch-Bauer,¹⁸⁰ který sem přivezl mnoho loveckých trofejí a uměleckých předmětů. Tento bohatý muž pocházel z české německojazyčné židovské rodiny, která zbohatla na podnikání v cukrovarnictví.¹⁸¹ Cukrovarnictví bylo v té době jedno z nejrozvinutějších průmyslových odvětví v českých zemích i v porovnání se zahraničím. Čtení o jeho historii v cukrovarnických listech je velice zajímavé a vydalo by na samostatnou práci.

Ferdinand Bloch-Bauer se svou ženou ale žili převážně ve Vídni, která byla centrem umění a kultury. Zde pobývali pouze v létě. Přesto se tento majitel přičinil o zvelebování obce. Vybudoval síť komunikací, ovocné háje, přestavěl oba zámky. Zpřístupnil krásný zámecký park veřejnosti.¹⁸²

¹⁸⁰ Ferdinand Bloch-Bauer vlastnil velkostatek Odolena Voda – Panenské Břežany.

¹⁸¹ ŠOUŠA Jiří. České banky a cukrovarnické podnikání. *Listy cukrovarnické a řepařské* 126, 9-10, září-říjen 2010, s. 291 [online]. [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: http://www.cukr-listy.cz/on_line/2010/PDF/291-295.PDF.

¹⁸² ZAJÍCOVÁ Zuzana. Výlet do historie. *Panenské rozhledy*, srpen 2008, roč. I., č. 34 s. 10.

Ve 20. letech do obce byla zavedena elektřina.¹⁸³

Ferdinandova žena Adele byla majitelkou známého vídeňského uměleckého salonu a také mecenáškou umění. Přátelila se například s významným rakouským malířem Gustavem Klimtem, který ji zpodobnil na svých obrazech. Adele se naštěstí nedočkala špatného konce svého bohatého manžela, neboť zemřela již v roce 1925. Po připojení Rakouska k nacistickému Německu žil Ferdinand Bloch-Bauer v Panenských Břežanech již trvale. Na podzim roku 1938 utekl z Československa přes Paříž do Švýcarska.¹⁸⁴ Jeho majetek v Rakousku i v Československu včetně uměleckých sbírek mu byl zkonfiskován německým státem v roce 1941. Jednalo se o celé panství Odolena Voda – Panenské Břežany.¹⁸⁵ Ferdinand Bloch-Bauer zemřel krátce po skončení druhé světové války v Curychu.¹⁸⁶

Horní zámek Ferdinand Bloch-Bauer zrenovoval v letech 1909–1910.¹⁸⁷

Pak jej v roce 1927¹⁸⁸ prodal majiteli pražské továrny na nábytek Fridrichu Gertelovi.¹⁸⁹ Ten vybudoval v parku na tehdejší dobu velmi moderní vytápěný bazén, tenisový kurt a dodnes jsou zde zbytky jeho zavlažovacích kanálů.¹⁹⁰

¹⁸³ ZAJÍCOVÁ Zuzana. Všechno se změnilo, všechno je jiné. *Panenské rozhledy*, červen 2008, roč. I., č. 3, s. 12.

¹⁸⁴ *Ferdinand Bloch-Bauer* [online]. [cit. 2017-02-12] Dostupné z: <http://www.odolnavoda.cz/cs/odolene-vode/historie/vyznamne-osobnosti/detail/3-ferdinand-bloch-bauer/>.

¹⁸⁵ STRAKA Roman. Maloval Gustav Klimt na Vodolce? *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, září 2006, č. 9, s. 24.

¹⁸⁶ *Ferdinand Bloch-Bauer* [online]. [cit. 2017-02-12] Dostupné z: <http://www.odolnavoda.cz/cs/odolene-vode/historie/vyznamne-osobnosti/detail/3-ferdinand-bloch-bauer/>.

¹⁸⁷ ZAJÍCOVÁ Zuzana. Výlet do historie. *Panenské rozhledy*, srpen 2008, roč. I., č. 34 s. 10.

¹⁸⁸ ŠKVÁROVÁ Eva. Nábytkářská firma Emil Gerstel Prague a její spolupráce s architekty. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, 2015. 76 s. Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jan Mergl, Ph.D., s. 13.

¹⁸⁹ Nebo také Fritz, později Bedřich - ŠKVÁROVÁ Eva. Nábytkářská firma Emil Gerstel Prague a její spolupráce s architekty. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, 2015. 76 s. Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jan Mergl, Ph.D., s. 13.

¹⁹⁰ Informace o technickém vybavení zámeckého parku pochází od Mgr. Hany Závorkové – ředitelka Oblastního muzea Praha-východ v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi.

Na fotografii je stav bazénu z jara 2017.

Správce majetku Oblastní muzeum Praha-východ sídlící v Brandýse nad Labem začalo v roce 2016 s rekonstrukcí celého areálu včetně těchto vzácných technických památek z počátku 20. století.

„Odborníci prokázali, že zavlažovací systém zahrady Horního zámku je významná technická památka, která je k vidění v takto „zachovalém“ stavu jen v Panenských Břežanech!“¹⁹¹

Fridrich Gerstel zde žil se svou ženou a třemi dětmi až do roku 1939. Několik let před válkou si začal uvědomovat hrozící nebezpečí a peníze z firmy posílal do USA na konto své sestry.¹⁹² Na počátku 2. světové války se mu s rodinou podařilo získat vízum a utéct do zahraničí. Rodina pak žila v New Yorku. V dubnu 1940 jim byl konfiskován majetek ve prospěch Třetí říše.

¹⁹¹ SORIANO Jana. Co je nového v Horním zámku? *Zpravodaj obce Panenské Břežany*, prosinec 2015, leden 2016. Nečíslováno. Bez stránkování.

¹⁹² ŠKVÁROVÁ Eva. *Nábytkářská firma Emil Gerstel Prague a její spolupráce s architekty*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, 2015. 76 s. Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jan Mergl, Ph.D., s. 17.

Panenské Břežany se tak během 2. světové války staly sídlem nejvyšších představitelů Třetí říše v Protektorátu Čechy a Morava. V Horním zámku žil tajemník říšského protektora a později německý státní ministr pro Čechy a Moravu Karl Hermann Frank a v tom Dolním se nejprve usadil vrchní zástupce německé moci říšský protektor Konstantin von Neurath.¹⁹³ Jeho zde v roce 1941 vystřídal nový říšský protektor Reinhard Heydrich, který ale již v roce 1942 zemřel na následky zranění při atentátu provedeném československými parašutisty. Jeho žena s dětmi tu však bydlela až do konce války. Po smrti manžela přebudovala celý zámecký park. Tuto práci vykonávalo 120 židovských vězňů, jimž se tak oddálil odsun do koncentračního tábora. Na konci války se jich z koncentračních táborů vrátilo pouze 17.¹⁹⁴

Dolní zámek

Pamětnice a zahradnice v Dolním zámku paní Vovsová v rozhovoru pro místní zpravodaj o této době vypráví. Dle jejích slov lze odhadnout, že za války zde lidé žili běžným venkovským životem jako před válkou. Vypráví: „...*Mně jako malé holce to připadalo úplně stejné, řekla bych snad jedině, že lidi byli víc k sobě než dnes. Tehdy se muselo přihlašovat, že máte deset*

¹⁹³ DAVID Petr - DOBROVOLNÁ Věra - SOUKUP Vladimír. *Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku : Okolí Prahy*. s. 44.

¹⁹⁴ SORIANO Jana – PÍGLOVÁ Jana. Helena Vovsová vzpomíná: 2. část. *Zpravodaj obce Panenské Břežany*, prosinec 2015, leden 2016, nečíslováno. bez stránkování.

slepici a že máte dvě husy a že máte prase a tak. A když jste je chtěla zabít, muselo být povolení.... Táta se domníval, že válka za rok skončí. ¹⁹⁵

V obou zámcích byli zaměstnání obyvatelé obce a pracovní den zde byl zcela běžný a poměrně klidný. Sama paní Vovsová pak začala pracovat v Dolním zámku jako zahradnice. Postupně začala tajně zprostředkovávat písemný i osobní kontakt židovských vězňů s jejich příbuznými v Praze, za což hrozil trest smrti nejen jí, ale celé její rodině. Když židovské vězně v Dolním zámku vystřídal vězni němečtí a holandští, pomáhala i jim. Za svou odvahu a pomoc získala několik českých i zahraničních ocenění. ¹⁹⁶

Počet obyvatel Panenských Břežan se od roku 1869 pohyboval mezi 556 v roce 1869 a 522 v roce 1930. V roce 1950 zde žilo pouze 466 obyvatel. ¹⁹⁷ Od roku 1869 počet místních klesal, proto je otázka, jaký vliv na pokles měly obě války.

Po válce se v Horním zámku „*rekreovali partyzáni, pak tam byla politická škola, a nakonec tam byl domov důchodců.*“ ¹⁹⁸

Do Dolního zámku se po odchodu Liny Heydrichové nastěhovali vojáci Rudé armády, pak zde dlouhá léta sídlil Výzkumný ústav kovů. ¹⁹⁹ Od konce 2. světové války pouze chátral a jeho kdysi nádherná zahrada pustla. Dnes je park Dolního zámku zcela zničený. ²⁰⁰

V Horním zámku je po rozsáhlé rekonstrukci a zrušení Domova důchodců od jara 2017 otevřen Památník národního útlaku a odboje. V kapli sv. Anny se konají příležitostně koncerty. Objekt spravuje Oblastní muzeum Praha-východ v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi, které umožňuje komentovanou prohlídku školním skupinám. Tento správce také usiluje o zařazení kaple na seznam kulturního dědictví UNESCO.

¹⁹⁵ SORIANO Jana – PÍGLOVÁ Jana. Helena Vovsová vzpomíná. *Zpravodaj obce Panenské Břežany*, říjen, listopad 2015, nečíslováno. bez stránkování.

¹⁹⁶ SORIANO Jana – PÍGLOVÁ Jana. Helena Vovsová vzpomíná. *Zpravodaj obce Panenské Břežany*, říjen, listopad 2015, nečíslováno. bez stránkování. SORIANO Jana – PÍGLOVÁ Jana. Helena Vovsová vzpomíná: 2. část. *Zpravodaj obce Panenské Břežany*, prosinec 2015, leden 2016, nečíslováno. bez stránkování.

¹⁹⁷ *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005 I. Díl: Počet obyvatel a domů podle obcí a částí obcí v letech 1869–2001, podle správního rozdělení České republiky k 1. 1. 2005.* s. 154, 155.

¹⁹⁸ SORIANO Jana – PÍGLOVÁ Jana. Helena Vovsová vzpomíná. *Zpravodaj obce Panenské Břežany*, říjen, listopad 2015, nečíslováno. bez stránkování.

¹⁹⁹ *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VII : Praha a okolí.* s. 150, 151.

²⁰⁰ ZAJÍCOVÁ Zuzana. Výlet do historie. *Panenské rozhledy*, srpen 2008, roč. I., č. 34 s. 10.

Panenské Břežany měly v roce 2015 590 obyvatel.²⁰¹

Není to sice tak lukrativní oblast jako okolní obce, ale i sem se stěhují lidé z Prahy a tím počet obyvatel vzrůstá. Děti zde chodí do mateřské školy a 4 roky do základní školy. Pak pokračují většinou ve školní docházce v Odoleně Vodě. Je zde knihovna a obchod. Obec se stejně jako okolní obce zapojila do aktivity, která se snaží pozastavit výstavbu letiště ve Vodochodech. Konají se zde nejrůznější kulturní akce související s tradicemi a svátky roku. Panenské Břežany nemají žádný sportovní oddíl. Zájemci o organizovaný sport za ním musí dojíždět.

²⁰¹*Databáze demografických údajů za obce ČR: Územní změny, počty obyvatel, narození, zemřelí, stěhování (1971-2015)* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2015. poslední revize: 29. 04. 2016 [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/databaze-demografickych-udaju-za-obce-cr>.

3. PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části se nejprve věnuji významu kulturních památek pro společnost a zejména pro výuku žáků. Dále krátce teoreticky představím výukovou formu vycházka a exkurze. Poté již následují samotné vlastivědné vycházky po Odoleně Vodě a Panenských Břežanech, jejichž součástí jsou aktivity před vycházkou i po ní.

3.1 Kulturní památky a jejich význam pro výuku vlastivědy

Vlastivědné vycházky seznamují žáky s kulturními památkami Odoleny Vody a Panenských Břežan. Proto se v této kapitole budu teoreticky věnovat jejich významu a pokusím se odpovědět na otázku, proč s nimi žáky seznamovat.

Kulturní památky²⁰² jsou součástí kulturně historického dědictví, které Havlůjová ve své práci „Kulturně historické dědictví, výchova a koncept udržitelnosti“ definuje jako „*prvky krajiny, hmotné a duchovní kultury, které jsou odkazem minulosti a je ve veřejném zájmu zachovat je pro budoucnost*“²⁰³

Co je anebo není třeba zachovat budoucím generacím tradičně určovali odborníci na památkovou péči. Dle modernějšího holistického přístupu by měla být do diskuse o hodnotě památek zapojena i laická veřejnost. To se ale v současnosti děje nesystémově a leckde vůbec,

²⁰² **Památk**a je „předmět hmotného kulturního dědictví, součást památkového fondu, který je v širším společenském měřítku nositelem památkové hodnoty.“ [HORÁK Petr - NEJEDLÝ Vratislav. *Základní pojmy v péči o kulturní dědictví*. s. 11.] Jedná se člověkem vytvořený předmět, který připomíná něco minulého a má památkovou hodnotu, kvůli níž má smysl jej ochraňovat pro budoucí generace. Srov. HORÁK Petr - NEJEDLÝ Vratislav. *Základní pojmy v péči o kulturní dědictví*. s. 11. **Kulturní památky** definuje zákon č. 20/1987 Sb. jako „...nemovité a movité věci, popřípadě jejich soubory, které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti...“. [Zákon č. 20/1987 Sb. : *Zákon České národní rady o státní památkové péči*. § 2.] Mají historickou, uměleckou, vědeckou a technickou hodnotu, vztahují se k významným osobnostem a historickým událostem. Srov. *Zákon č. 20/1987 Sb. : Zákon České národní rady o státní památkové péči*. § 2.

²⁰³ HAVLŮJOVÁ H. *Kulturně historické dědictví, výchova a koncept udržitelnosti*. s. 12.

ačkoliv se k tomu zavázala politická reprezentace v rámci mezinárodních dohod.²⁰⁴

Myšlenku o zapojení laické veřejnosti do ochrany kulturně historického dědictví lze převést do prostředí školy a rozvinout ji v rámci výchovy ke kulturnímu dědictví. Toto vzdělávání a výchovu škola tradičně pojímá jako rozvoj kognitivních kompetencí a děti učí o památkách. Škola by ale měla děti učit skrze kulturní dědictví – tj. rozvíjet afektivní kompetence. Skrze kulturní dědictví lze učit i další školní předměty kromě historických oborů.²⁰⁵

Posledním a nejdůležitějším krokem z hlediska udržitelného rozvoje kulturního dědictví jsou ale konativní kompetence, kdy se děti učí pro kulturní dědictví – tj. učí se zodpovědnosti za jeho zachování a rozvoj pro současnost i budoucí generace, samy se zapojují do jeho ochrany ať už z osobního zájmu, či svou budoucí profesí.²⁰⁶

Tato práce je zaměřena na rozvoj kognitivní i konativní složky kompetence. Děti poznávají historii a význam kulturních památek v rámci historického vývoje regionu jako součást učiva vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět. Jejím cílem je ukázat význam a odkaz minulosti pro současnou dobu, ukázat žákům 5. ročníku základní školy, co jim mohou památky říci o společnosti minulé i té současné. Význam historie kulturních památek zasazených do historického rámce regionu tkví v poznávání způsobu života našich předků, jeho pochopení, porozumění vývoji společnosti v našem okolí až do dnešních dnů. V rámci historického exkurzu se děti seznamují s významnými událostmi regionálních i národních dějin, které zasáhly do života lidí pozitivně i negativně. A také s osudy konkrétních lidí, z nichž se mohou poučit.

Toto pochopení napomáhá dnešní společnosti k tomu, aby se z chyb minulosti poučila, a naopak následovala pozitivní příklady. Důležité je, aby žáci viděli hodnotu regionu, v němž žijí, hodnotu práce minulých generací, která ovlivnila kvalitu života současných generací a ty ovlivní život generací budoucích. Žáci by se měli naučit vnímat tento odkaz a prostřednictvím přímého kontaktu s kulturními památkami si zvnitřnit potřebu ochraňovat regionální dědictví a jeho odkaz pro další generace.²⁰⁷

Škola má vést žáky k zodpovědnému přístupu k místu, kde žijí, i tím, že jim zprostředkovává

²⁰⁴ Tamtéž s. 14.

²⁰⁵ Tuto teorii převzala Havlůjová od Tima Copelanda, který ji rozpracoval v 90. letech 20. století v mnoha svých dílech. Srov. HAVLŮJOVÁ H. *Kulturně historické dědictví, výchova a koncept udržitelnosti*. s. 16–19.

²⁰⁶ HAVLŮJOVÁ H. *Kulturně historické dědictví, výchova a koncept udržitelnosti*. s. 16, 17.

²⁰⁷ HAVLŮJOVÁ H. - FOLTÝN D. - CHARVÁTOVÁ K. *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví a vzdělávání pro udržitelný rozvoj v ČR*. s. 13.

poznávání místní historie přímo v terénu, nejen ze školních lavic. Žáci na prvním stupni jsou velmi vnímaví, zajímají se o své město, pokud jim ho vyučující dovolí prozkoumat všemi smysly a uvědomí si jeho hodnotu nejen pro svůj život, ale také pro budoucí generace. To jim dále pomůže v chápání širších historicko-kulturních souvislostí, které od nich žádá vlastivědné učivo.²⁰⁸ V dospělosti se pak zvyšuje pravděpodobnost, že se aktivně zapojí do činnosti ochraňující kulturní dědictví regionu. Pro město a krajinu je tento aktivní přístup a uvědomování si nutnosti udržitelného rozvoje kulturního dědictví místa nezbytným předpokladem kvalitního a stabilního rozvoje místních komunit. Učitelé by ale neměli zůstat ve své výchovné snaze osamoceni a měli by spolupracovat s dalšími sektory jako je místní samospráva, odborné instituce, zájmová sdružení nebo jednotliví místní znalci a odborníci. Taková spolupráce dětem ukazuje smysluplnost jejich snahy a práce. Společná péče a zájem o kulturní dědictví a jeho udržování vychází z pojetí kolektivní zodpovědnosti, kterou sdílí všichni občané a instituce obce. Do této spolupráce by se měli zapojit i místní podnikatelé, ale jejich zájem je zatím minimální.²⁰⁹

Diplomová práce má podporovat výchovu ke kulturnímu dědictví na malém městě. Tyto lokality přicházejí o své malé školy, které mohou nejlépe formovat vztah k rodnému kraji, jenž je tak potřebný v dnešní globalizované společnosti. Stejně jako většina obcí v okolí Prahy, i Odolena Voda a Panenské Břežany se v současné době stávají spíše „noclehárnou“ pro lidi, kteří za prací cestují do Prahy. Je tedy třeba v dětech citlivě budovat vědomí hodnoty regionálního kulturně-historického dědictví, což je ku prospěchu žáků i celé komunity. Škola by se měla snažit ve spolupráci s místní komunitou o obnovu zodpovědného vztahu k rodnému místu a měla by vést děti k tomu, aby to i ony pocíťovaly jako silnou společenskou potřebu.²¹⁰

A k tomu všemu by ráda přispěla i tato práce.

Při přípravě vycházek jsem oslovila místní odborníky na vybrané kulturní památky, neboť i setkání s nimi je součástí vlastivědné a kulturní výuky žáků 1. stupně. Děti se učí komunikovat s cizím člověkem kultivovaně, korigovat své chování a zároveň mají příležitost zeptat se na cokoliv a je zaručeno, že dostanou kvalifikovanou odpověď. Zároveň se setkají s jiným

²⁰⁸ HAVLŮJOVÁ H. - LEŠNEROVÁ J. *Kulturní dědictví a udržitelný rozvoj místních komunit ve školní praxi: Metodická doporučení a příklady dobré praxe pro učitele základních a středních škol*. s. 19, 20.

²⁰⁹ HAVLŮJOVÁ H. - FOLTÝN D. - CHARVÁTOVÁ K. *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví a vzdělávání pro udržitelný rozvoj v ČR*. s. 13.

²¹⁰ Tamtéž s. 13, 14.

přístupem, způsobem komunikace, jinými používanými výrazy, než na jaké jsou zvyklé v běžné výuce, což je také obohací. „*Spolupráce školy s mimoškolním prostředím zároveň aktivizuje neformální a informální učení všech zúčastněných. Děti i dospělí se učí od sebe navzájem.*“²¹¹

Oslovení odborníci jsou i nadále ochotni absolvovat s dalšími zájemci tyto vycházky. Škola tak navázala trvalou spolupráci s architektkou PhDr. Petrou Oulíkovou, Ph.D, s panem Romanem Strakou, odborníkem na místní historii a Vítězslava Háalka a s Městským muzeem v Brandýse nad Labem.

3.2 Výuková forma exkurze a vycházka

Tato práce se věnuje historii a významu kulturních památek, s nimiž jsou žáci seznamováni prostřednictvím vlastivědné vycházky. Proto se zde krátce budu věnovat této výukové formě.

Exkurze jako forma výuky slouží k propojení její teoretické a praktické složky. Jejím hlavním cílem je doplnit a zatraktivnit teoretickou výuku v prostředí školy a upevnit získané vědomosti a dovednosti. Vycházka je jedna z forem exkurze.²¹²

Propojení mnohdy abstraktních pojmů s konkrétní zkušeností vede k lepšímu porozumění výuce. Zároveň tato výuka umožňuje rozvíjet mezipředmětové vztahy a mnoho schopností žáků.²¹³ Jedná se například o smyslové vnímání, pozorovací a rozumové schopnosti. Prohlubuje také estetickou výchovu.²¹⁴

Během vlastivědných vycházek vyučující využije řadu metod, jako např. pozorování a s ním související zápis či kresbu, práci s textem, rozhovor, vyprávění, výklad, práci s mapou.²¹⁵

Význam terénní výuky ve výuce vlastivědy viděli vyučující již v době první Československé republiky, jak dokládá názor F. L. Sála v úvodu k jeho navrženým vlastivědným vycházkám. Zmiňuje zde význam názornosti, přitažlivosti pro žáky, emocionálního přesahu, což vše vede

²¹¹ HAVLŮJOVÁ H. - LEŠNEROVÁ J. *Kulturní dědictví a udržitelný rozvoj místních komunit ve školní praxi: Metodická doporučení a příklady dobré praxe pro učitele základních a středních škol.* s. 12.

²¹² PAVLASOVÁ, Lenka. *Přírodovědné exkurze ve školní praxi.* s. 10.

²¹³ CHOCHOLOUŠKOVÁ Zdeňka – HROUDA Lubomír. *Exkurze do vybraných území západních Čech: příručka k projektu Věda do škol.* s. 8.

²¹⁴ VAVRDOVÁ, Alena. *Didaktika vlastivědy.* s. 37.

²¹⁵ Tamtéž s. 39-41.

k lepšímu vztahu dětí k regionu a kulturním památkám a potažmo k jejich ochraně.²¹⁶

Vycházka je oblíbená forma výuky žáků, což motivačně působí na jejich zájem o téma.

S terénní výukou souvisí také negativní stránky, jež některé vyučující od tohoto způsobu odrazují. Jedná se zejména o časovou a organizační náročnost. Někdy také o finanční náročnost, což se ale netýká zde navržených vycházek. Zajímavé je, že dle F. L. Sála se tyto překážky od 30. let 20. století nezměnily k lepšímu.²¹⁷

²¹⁶ SÁL, František Ladislav. *Vlastivědné zájezdy do Prahy*. s. 5-6.

²¹⁷ SÁL, František Ladislav. *Vlastivědné zájezdy do Prahy*. s. 5-6.

3.3 Vlastivědné vycházky po Odoleně Vodě a Panenských Břežanech

Nyní již následuje praktická část práce, již je návrh dvou vlastivědných vycházek, které žáky seznamují s kulturními památkami Odoleny Vody a Panenských Břežan. Témata vycházek navazují na výuku vlastivědy v 5. ročníku. Chtějí tak dětem zpřístupnit lepší porozumění samotným historickým tématům, propojit výuku s regionálními dějinami a přivést je k vědomí hodnoty kulturních památek v místě bydliště.

V úvodu obou vycházek popíši její cíl a témata, kterými se zabývá. Dále postup práce při vycházce. Jednotlivé části vycházky jsou uvedeny praktickými informacemi vztahujícími se k místu, pracovnímu postupu a cíli zastavení, které jsou pak rozvedeny u konkrétních úkolů a otázek. Následuje podrobný popis průběhu práce, jehož součástí je výklad, pokyny a doporučení pro vyučujícího a otázky a úkoly pro žáky. Podklady pro výklad jsem čerpala z teoretické části a upravila jsem text tak, aby byl srozumitelnější pro žáky 5. ročníku. Jednotlivé cíle jsou uváděny přímo u konkrétních památek a činností. Na konci popisu každého zastavení během vycházky je návrh konkrétního provedení pracovního listu.

3.3.1 Badatelský úkol

Vycházkám předchází práce žáků ve škole, jejíž výstupy pak žáci využijí během obou vycházek individuálně podle svého bádání. Děti mají za úkol prostřednictvím rozhovorů se svými předky zjistit maximum informací týkajících se života a osudů jejich rodinných příslušníků žijících do konce 2. světové války. Tyto informace zpracují ve škole do předepsané formy a sdílí je se svými spolužáky. Cílem celé práce je získat informace o osudech vlastní rodiny, které souvisí s jednotlivými tématy budoucích vycházek. Žáci jimi pak obohatí samotnou vycházku a jednotlivá zastavení, na což upozorňuji přímo v popisu vycházek. Děti rozvíjejí své komunikační dovednosti, prohlubují vztah s předky, učí se vybírat vhodné informace a smysluplně je zaznamenávat. Vzhledem k silně osobnímu tématu je taková práce u žáků vždy velmi oblíbená. Další cíle jsou uvedeny přímo v popisu práce.

STAŇ SE BADATELEM

Časová dotace: nespecifikovaná pro domácí úkol, 2-3 vyučovací hodiny ve škole.

Materiál a pomůcky: pracovní list k záznamu výsledků bádání, čtvrtka A4 nebo A3, další běžné a rýsovací pomůcky

Každý žák dostane od vyučujícího pracovní list se zadáním a prostorem k záznamu zjištěných informací.

Zadání:

Udělej doma průzkum mezi všemi staršími členy své rodiny. Vše si zapiš. Zeptej se svých rodičů a prarodičů, zda ví, jak a kde žili jejich předci. Ve kterém období žili, jak se jmenovali, čím se živili a další zajímavosti. Zajímej se o předky, kteří se narodili nejpozději během 2. světové války. Jak hluboko do historie půjdeš, záleží na dostupných informacích. Můžeš přinést do školy fotografie z té doby. Připrav si vyprávění o své rodině.

Během práce ve škole se děti učí propojovat české a evropské reálie s reáliemi vlastní rodiny a v závěru je prezentovat spolužákům. Vyučující věnuje dostatek času prezentaci výsledků rodinného průzkumu žáků, neboť tato část výuky bude pro děti důležitá, podobně jako jakákoliv jiná práce, kdy se mohou podělit o znalosti a zkušenosti z vlastní rodiny.

Každý žák zaznamená získané informace o svých předcích do vlastního pracovního listu, který bude obsahovat časovou osu. Ta bude začínat rokem období nejstarších získaných údajů, ale určitě nejpozději v roce 1848.

Dle vlastního uvážení a rozpočítání, které je závislé na množství vlastních informací, si na osu zapíše tyto roky:

- revoluční rok 1848, rok 1900, roky 1914–1918 1. světová válka, období 1918–1939 Československá republika, období 1939–1945 2. světová válka.

Uvedené letopočty jsem vybírala dle obsahu učiva vlastivědy pro 5. ročník a s ohledem k možným výsledkům pátrání po rodinných příslušnících. Předpokládám, že děti budou znát ranější informace o svých předcích pouze výjimečně. Osa může být připravena vyučujícím, ale

doporučuji, aby si ji děti sestrojily samy. Nicméně vyučující bude muset být připraven dětem pomoci s rozpočítáním osy a přizpůsobením prostoru k uvedení získaných informací.

Po vytvoření osy s rodinnými údaji děti se svou prací seznámí spolužáky. Vypráví o svých předcích.

3.3.2 Vlastivědná vycházka za památkami Odoleny Vody

Tvrz, kostel sv. Klimenta, Rodný dům Vítězslava Háška,

Památník padlých za 1. a 2. světové války

Vycházka je primárně určena pro 5. ročník základní školy, ale zastavení u tvrze lze zařadit samostatně na konec 4. ročníku. Vzhledem k šíři témat je vhodné vycházku absolvovat na jaře, i když některá témata jsou ve vlastivědě probírána na podzim. Vyučující může vycházku také rozdělit na podzimní a jarní část, kdy první dvě témata absolvuje třída na podzim a zbývající témata na jaře.

Témata a cíle vycházky:

Žáci 5. ročníku základní školy se v rámci této vlastivědné vycházky nejprve zaměří na práci s mapou města, v níž se učí orientovat a zaznamenávat jednotlivé cíle vycházky. Mohou navrhnout nejvhodnější trasu. Vyučující se pak sám rozhodne, zda absolvují vycházku dle návrhů žáků či chronologicky. Své rozhodnutí žákům zdůvodní. Vyučující žáky formou výkladu seznámí krátce s historií Odoleny Vody. K tomu využije teoretickou část práce. Další témata a cíle se již realizují v terénu během samotné vycházky. Jednotlivá témata jsou v práci navržena chronologicky. Žáci se během vycházky budou věnovat období 17. století, baroknímu stavitelství, národnímu obrození a období 1. a 2. světové války. Cílem těchto zastavení je seznámit žáky s konkrétními osobami vážícími se k historii města v souvislostech probíraných ve vlastivědě, což by mělo vést k lepšímu porozumění historickému učivu. K tomu přispějí i vlastní příklady z rodin žáků, kterými mohou obohatit výklad po celou dobu vycházky.

Vyučující by je k tomu měl vybízet. Žáci se tím učí propojovat nové informace s již známými a nacházet hodnotu práce a života předků. Na příkladu úspěšných rodáků města si uvědomí hodnotu vzdělání a píle pro vlastní dospělý život. Tento cíl by měl zároveň podpořit zvýšení motivace k učení, která obecně začíná klesat u žáků 5. ročníku. Děti se seznamují na praktických ukázkách s pojmem památka, učí se tento pojem chápat, u každé památky rekapitulují její význam a vytváří si tak pozitivní vztah k těmto místům a objektům, což dlouhodobě přispívá k samotné ochraně památek.

VYCHÁZKA

Časová dotace: 4–5 vyučovacích hodin

Pomůcky a materiál: kopie nebo originál mapy okolí pro všechny žáky, pracovní list pro každého žáka, psací potřeby

Obsah: Vycházka zahrnuje úvodní orientaci na mapě a vyznačení jednotlivých zastavení, čtyři zastavení, k nimž žáci budou vypracovávat pracovní listy či plnit úkoly.

Pracovní listy má každý žák, ale při jeho vypracování mohou děti spolupracovat. Vyplňují je během zastavení. Mohou si také přečíst otázky, které je čekají u dalšího zastavení.

Úvodní část

Tato část zahrnuje krátký úvod, v němž se žáci mají zamyslet nad významem slova památka a pak práce s mapou města. Úvodní část proběhne ve škole nebo před školou.

Zamyšlení

Tato část proběhne ústně formou dialogu. Vyučující klade žákům otázky:

Dnes nás čeká vycházka, na které navštívíme různé památky našeho města. Než začneme, zkuste se zamyslet nad slovem památka. Co znamená slovo památka? Co je pro vás památka? Může být památka i něco většího? Proč se tomu říká památka?

Žáci odpovídají ústně. Vyučující se zaměří na odpovědi, které vedou k uvědomění, že památky jsou zde proto, abychom si pamatovali dobu, autora a další souvislosti z naší historie.

Práce s mapou – Chystáme se na vycházku

Žáci se zorientují v mapě, vyznačí na ní školu a všechna místa, která navštíví. Dle uvážení vyučujícího navrhnou nejvhodnější trasu nebo jim vyučující řekne, kudy trasa povede. V tomto případě ji žáci vyznačí do mapy. O mapě by měli umět krátce pohovořit a popsat trasu. K tomu se vztahují tyto úkoly:

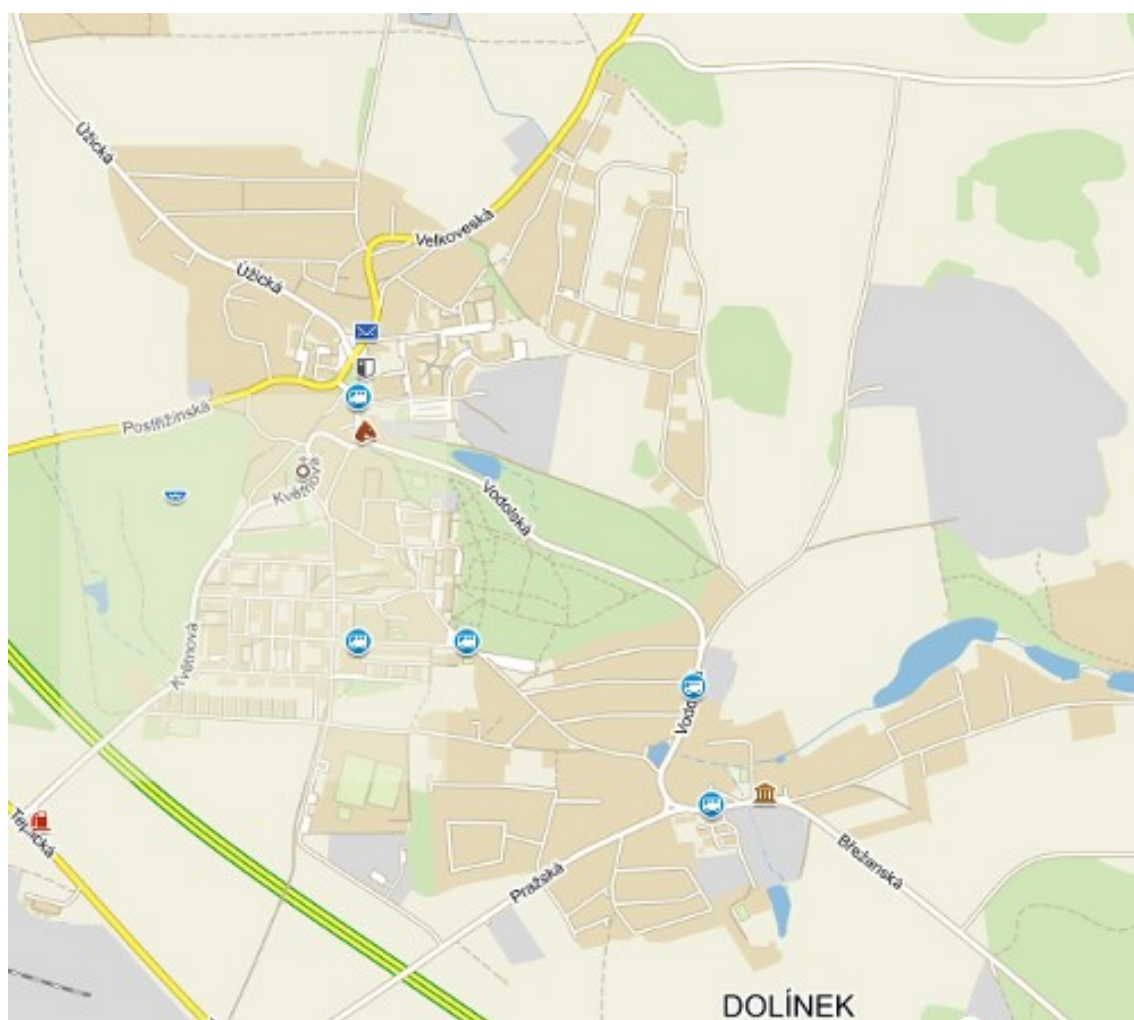
Na mapě označ školu, kostel sv. Klimenta, tvrz na Dolním náměstí, památník padlých u Městského úřadu a rodný dům Vítězslava Háška. Vyznač trasu, kterou půjdeme: Od školy na Dolní náměstí k tvrzi, ke kostelu, k rodnému domku Vítězslava Háška a k pomníku padlých za 1. a 2. světové války. Popiš trasu ústně.

PRACOVNÍ LIST

Chystáme se na vycházku

Na mapě označ **školu**, **kostel sv. Klimenta**, **tvrz** na Dolním náměstí, **památník padlých** u Městského úřadu a **rodný dům Vítězslava Háška**. Vyznač trasu, kterou půjdeme: Od školy na Dolní náměstí k tvrzi, ke kostelu, k rodnému domku Vítězslava Háška a k **památníku padlých za 1. a 2. světové války**. V orientaci ti pomůžou vyznačené zastávky autobusu.

Trasu popiš ústně.

1. TVRZ

Objekt tvrze si lze v současné době prohlédnout pouze zvenku, protože je v soukromém vlastnictví. Majitel zde provádí archeologický průzkum, v části tvrze bydlí a část objektu pronajímá. Výklad a práce žáků proto proběhne pouze před objektem. Vyučující žáky krátce seznámí s historií obce a více se zaměří na propojení místních reálií s vlastivědným učivem o protihabsburském stavovském povstání, které vyústilo v bitvu na Bílé hoře v roce 1620. Přiblíží žákům následky pro rodinu, jejíž člen se zúčastnil tohoto povstání. Žáci si zároveň zopakují důvody rozporů mezi Habsburky a českou šlechtou v rozsahu učiva vlastivědy pro 5. ročník pomocí práce s textem.

Výklad:

Stavba podobná tvrzi, která měla vyšší hodnotu a větší význam než ostatní budovy obce, zde stála již na počátku 15. století. Není jasné, zda byla už tehdy tvrzí. Patřil k ní tzv. poplužní dvůr, což je obytná a hospodářská budova, kterou vlastní majitel panství a lidé na ní robotovali. Po roce 1848, kdy byla robota zrušena, se poplužní dvory staly běžným statkem s hospodářstvím a místo robotníků zde lidé pracovali za plat.²¹⁸

V roce 1408 poplužní dvůr vlastnila jakási Hedvika. V období husitských válek obec získalo Staré Město pražské, které zde hospodařilo od roku 1421 do roku 1547.²¹⁹ Staré Město pražské svůj majetek pronajímalo, díky čemuž dnešní Odolenu Vodu vlastnilo více lidí.²²⁰

V roce 1547 se stala majetkem panovníka a ve stejném roce ji koupili Fabián, Jan a Beneš Sekerkové ze Sedčic, kteří se stali prvními významnými majiteli Odoleny Vody. Fabián byl strýc Jana a Beneše.²²¹ V roce 1556 pak celé panství získal Jan Sekerka a dal postavit renesanční tvrz jako své sídlo. Po Janovi majetek zdědili jeho synovci Ladislav, Mikuláš a Jan Ratibor Sekerkové. Později ji vlastnil pouze Ladislav. Ten se v roce 1581 oženil a věno své ženy nechal zapsat na Vodolině Vodě. Díky tomuto zápisu pak o tvrzi víme v souvislosti s událostmi, které následovaly po bitvě na Bílé hoře. Postaral se o další úpravy tvrze. Ladislav Sekerka ze Sedčic

²¹⁸ *Poplužní dvůr* [online]. [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://www.popluznidvur.cz/popluznidvur/3-POPLUZNI-DVUR>.

²¹⁹ *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VII: Praha a okolí*. s. 145.

²²⁰ ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 3, 4.

²²¹ HORYNA Mojmir – OULÍKOVÁ Petra. *Kostel sv. Klimenta Odolena Voda*. s. 13.

se před rokem 1620 aktivně zúčastnil neúspěšného protihabsburského stavovského povstání, kde zastával poměrně vysokou funkci komisaře. Proto mu byl po roce 1620 majetek i s Odolenou Vodou zabaven. Sám však zemřel již během povstání, takže trestem byla postižena jeho rodina.

Na výklad navazují otázky, které slouží k připomenutí událostí známých z výuky vlastivědy.

Otázky:

Vzpomeňte si na výuku vlastivědy. Kdy probíhalo protihabsburské stavovské povstání? Proč se čeští stavové bouřili proti Habsburkům? Jak toto povstání dopadlo? Jaké pak mělo následky?

Dále pokračuje výklad, který na začátku shrne protihabsburské povstání:

Čeští stavové v letech 1618–1620 bojovali za náboženskou svobodu a svůj boj prohráli. Byli pak za to potrestáni smrtí a zabavením veškerého majetku.

Když Ladislav Sekerka ze Sedčic zemřel a tím se vyhnul popravě na Staroměstském náměstí, zbyla po něm vdova a děti. Paní Voršila vinou aktivit svého muže přišla o Odolenu Vodu, kde ale bylo uloženo její věno, které patřilo jí, a nikoliv jejímu muži. Proto jí ho panovník neměl právo zabavit, neboť ona se protihabsburského povstání neúčastnila. Z tohoto důvodu se v dalších letech paní Voršila se svým nejstarším synem Bohuchvalem Sekerkou snažila získat toto své věno zpět.²²²

Nyní se děti vrátí k pracovnímu listu a odpoví na dvě další otázky.

Proč mezi odsouzenými byl i majitel tvrze Ladislav Sekerka, ačkoliv zemřel již během povstání? Jak byla postižena jeho rodina?

Další část práce se věnuje obecně svobodě a boji za ni. Cíle jsou popsány u jednotlivých aktivit.

²²² ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 7–14.

Následuje krátký úvod k aktivitám:

Ladislav Sekerka bojoval za náboženskou svobodu své země. V pozdějších dobách se boj za svobodu s různými požadavky opakoval až vyvrcholil sametovou revolucí v roce 1989. Vy dnes žijete ve svobodné zemi, tak je pro vás možná těžké si omezování vlastních práv a svobod představit, ale nyní se o to pokuste.

V této části by se žáci měli pokusit pojmenovat význam slova svoboda a vše, co může zahrnovat. A také si uvědomit, že za tyto svobody je třeba bojovat a snažit se o to, abychom o ně nepřišli i v případě, že tento boj nebude úspěšný. Zároveň ale tolerovat odlišné názory na zapojení do boje za svobodu. Otázka je velmi široká a děti mohou psát a mluvit o různých svobodách. Aktivita rozšiřuje pojetí tohoto tématu na všechna období naší historie a zároveň dětem zjednodušuje výběr odpovědí. Děti mají možnost zahrnout do odpovědi pojetí svobody dle vlastního chápání. Na toto zjednodušené a silně subjektivní přemýšlení pak navazují druhostupňové aktivity v příslušných předmětech. Úkoly plní písemně.

Pokus se dokončit tuto větu: Svoboda je... Vyjmenuj alespoň 5 svobod, které odlišují svobodný a nesvobodný stát.

Žáci pak čtou svá řešení a doplňují si další, která zazní od spolužáků a jim připadají smysluplná. Na závěr společně s vyučujícím svobody shrnou.

Následují otázky:

Myslíš si, že má smysl i přes možný neúspěch bojovat za svobodu?

Žáci zakroužkují odpověď ANO či NE a doplní důvod svého výběru. Ten uvedou i ústně.

Tato otázka vypadá jednoduše, ale cílem je, aby si děti uvědomili, že jsou lidé, kteří jsou ochotni podstoupit riziko a bojovat a lidé, kteří dávají přednost bezpečí svému i svých blízkých a nesvobodu raději vydrží. Obě tyto možnosti jsou legitimní a děti vedou k toleranci odlišných názorů. Vyučující by měl v tomto smyslu shrnout s dětmi jejich názory.

Výklad pokračuje seznámením s další historií a majiteli tvrze, potažmo Odoleny Vody.

Svého věna se pak opakovaně domáhala nejméně 8 let. Dokonce psala i císaři, který ji ujistil, že: „...*na její nároky nebylo zapomenuto a že všechny budou znovu spravedlivě posouzeny a přezkoumány a ona obdrží na základě výsledků zkoumání veškerý majetek a peníze zpět.*“²²³ Nicméně se tak pravděpodobně nikdy nestalo. To byla typická ukázka toho, jak soudy postupovaly při konfiskaci majetku účastníků povstání. Sice jejich právo získat nějaké peníze z majetku uznaly, ale ve skutečnosti se tito lidé svého majetku nikdy nedočkali. Majetek tak všechen získala šlechta, která byla na straně Habsburků.

Po Ladislavovi Sekerkovi vlastnila Vodolinu Vodu Polyxena z Lobkovic a připojila ji ke svému rozsáhlému panství a po ní její syn Václav z Lobkovic. V té době zde stálo pouze 16 domů.²²⁴ Od roku 1671 byla majetkem jezuitské koleje u sv. Klimenta na Starém Městě pražském. Jezuitská kolej se postarala o opravu tvrze, která sloužila jako obydlí správce statku a pro sezónní pobyt členů řádu.

V polovině 18. století byla tvrz ve špatném stavu a bydleli zde úředníci. Tento řád tvrz rozšířil, přistavěl další křídlo a kapli.²²⁵

V roce 1773 byla jezuitská kolej zrušena a majetek přešel pod tzv. studijní fond určený pro podporu školství.²²⁶

Roku 1811 přešla obec pod správu náboženského fondu ve veřejné aukci. Zde se o tvrzi mluví již jako o zámku. Tento fond majetek pronajímal. Nájemci zámek využívali jako své sídlo nebo pro svého správce. Někteří nájemci jsou známí. Je to např. od roku 1816 hrabě August z Ledebouru, který statek později i koupil, ale již v roce 1823 jej prodal společně s dalším majetkem Janu ze Somssich.²²⁷

V roce 1828 se majitelem panství, které zahrnuje Odolenu Vodu, Dolínek, Čenkov a Panenské Břežany, stal Matyáš Friedrich z Riese. Po dlouhé době to byl opět majitel, který Odolenu Vodu a okolí držel delší dobu až do své smrti v roce 1864. Zámek upravil v empírovém slohu. Po jeho smrti se majitelem panství stal jeho syn Adolf z Riese, který majetek ještě rozšířil o

²²³ ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 14, 15.

²²⁴ KUČA Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku : 4. díl Ml – Pan*. s. 549.

²²⁵ ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 15, 16.

²²⁶ Tamtéž s. 15, 16.

²²⁷ Tamtéž s. 16, 17.

další vesnice.²²⁸

Za baronů z Riese v prostoru za tvrzí vznikl cukrovar, k němuž vedla železniční vlečka z Úžic. Po nich v cukrovarnictví podnikal i další majitel Ferdinand Bloch-Bauer. Dnes po jejich továrně zbyl pouze název sídliště.

Po 2. světové válce v tvrzi vznikly kanceláře státního statku a od 60. let z nich byly udělány byty.²²⁹ Tato přestavba zničila veškerou zbývající empírovou výzdobu. Poplužní dvůr, který zde stál od 15. století, byl zbourán a na jeho místě dnes stojí sídliště.

Na konec výkladu navazuje přechod do současnosti, v němž žáci hodnotí současnou podobu tvrze.

K tomu je vedou otázky:

Co je dnes ve tvrzi? Byli jste se tam někdy podívat? Při jaké příležitosti ji můžete navštívit?

A to vede k obecné otázce po smyslu památek:

Na co je tato budova památkou? Co bychom si o ní měli pamatovat?

²²⁸ ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 18.

²²⁹ Tamtéž s. 18.

PRACOVNÍ LIST

Tvrz

Vzpomeňte si na výuku vlastivědy.

1. Kdy probíhalo protihabsburské stavovské povstání?
2. Proč se čeští stavové bouřili proti Habsburkům?
.....
3. Jak toto povstání dopadlo?
4. Jaké pak mělo následky?
5. Proč mezi odsouzenými byl i majitel tvrze Ladislav Sekerka, ačkoliv zemřel již během povstání?
6. Jak byla postižena jeho rodina?
7. Pokus se dokončit tuto větu: Svoboda je

8. Vyjmenuj alespoň 5 svobod, které odlišují svobodný a nesvobodný stát.

.....

.....

.....

9. Myslíš si, že má smysl i přes možný neúspěch bojovat za svobodu?

Zakroužkuj svou odpověď: ANO NE

Proč?

10. Co je dnes ve tvrzi?

.....

11. Byli jste se tam někdy podívat? Zakroužkuj svou odpověď: ANO NE

12. Při jaké příležitosti ji můžete navštívit?

13. Na co je tato budova památkou? Co bychom si o ní měli pamatovat?

.....

.....

2. KOSTEL SV. KLIMENTA

Po zastavení u tvrze se třída vydá ke kostelu sv. Klimenta. Zde si děti upevní znalosti o barokní architektuře praktickou ukázkou. Kostel sv. Klimenta umožňuje vyučujícímu zejména seznámit děti s monumentálností barokního sakrálního malířství a jeho záměry. Některé otázky jsou zaměřeny na emoce, jiné mají podpořit estetický zážitek, což společně s poučením vede žáky k porozumění hodnotě této památky a potažmo k pochopení potřeby ji chránit. Výklad může vést vyučující nebo ho lze domluvit s místní obyvatelkou - paní doktorkou Oulíkovou, která tento výklad vede pravidelně pro žáky 2. stupně zdejší základní školy a zároveň je spoluautorkou publikace o kostelu. Jedná se o odborný výklad architektky přizpůsobený znalostem a schopnostem žáků 5. ročníku. Pracovní listy jsou navrženy tak, aby žáci mohli na otázky odpovídat v průběhu výkladu, pokud výklad povede vyučující nebo na konci výkladu v případě vyprávění paní Oulíkovou. Její výklad pochopitelně bude obsahovat i další podrobnosti k výstavbě a výzdobě kostela. Klade žákům také vlastní otázky, které se ale nevylučují s těmi v pracovním listu. Hodnotu výkladu vedeného architektkou zaměřenou na barokní stavitelství vidím v tom, že žákům lépe přiblíží výjevy na freskách, záměry stavitele a stavební postupy. Pro žáky je vždy přínosem komunikace s odborníkem. Úkoly a otázky následují po výkladu. Odpovědi na všechny otázky týkající se stavby a pojetí kostela děti uslyší ve výkladu, který si vyslechnou uvnitř kostela.

První otázky následují poté, co žáci přijdou do kostela, prohlédnou si ho, projdou si ho a posadí se. Jsou zaměřeny na první pocity žáků z prostoru kostela:

Co se vám v kostele líbí? Jak na vás působí? Jak se zde cítíte?

Výklad:

V době výstavby kostela na tomto místě končila Odolena Voda. Rozkládala se pouze na území od kostela směrem na Dolní náměstí a končila dvě ulice za dnešní poštou.²³⁰

Mezi lety 1733 a 1740 zde jezuitská kolej u sv. Klimenta na Starém Městě pražském nechala postavit nový kostel v pozdně barokním slohu, který dnes náleží k nejvýznamnějším dílům

²³⁰

ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. s. 12.

svého typu ve středoevropské barokní architektuře. Dříve zde stával kostelík, který byl ale ve špatném stavu. Stavitelem nového kostela byl významný český architekt německého původu Kilián Ignác Dietzenhofer. Kostel je zasvěcen sv. Klimentovi.²³¹

Sv. Kliment, nebo také Klement, byl papež a mučedník z 1. století n. l.. Jeho atributy (tj. znaky) jsou tiára, což je pokrývka hlavy, kterou nosí papež, pak jsou to klíče, kotva a palmová větvička. Je patronem kameníků. Tento muž šířil na počátku našeho letopočtu křesťanství v římské říši a za to byl potrestán těžkou prací v dolech na Krymu, kde se těžil mramor. Díky tomu si ho kameníci vybrali za svého ochránce – patrona. Pak je také patronem kloboučníků a námořníků. Zemřel totiž tak, že ho nechal římský císař popravit utopením. Byl připoutaný ke kotvě, proto je kotva jedním z jeho atributů.²³²

V kostele se s ním setkáme na mnoha místech. Je zde několikrát vymalovaný a také můžete vidět jeho sochu. Freskovou výzdobu kostela namaloval jezuitský kněz Jan Kuben. Oltář je vyvedený také jako freska. Odkazuje k legendě o sv. Klimentovi, která vypráví o tom, že v dolech na mramor měli všichni obrovskou žízeň. Kliment požádal Boha o pomoc a ten mu ukázal beránka na kopečku, který nohou tloukl do místa, kde pak Kliment našel vodu. Ne náhodou je tento obraz nejdůležitějším obrazem v kostele.²³³

Následuje otázka, která má žáky přivést k tomu, že obrazy v kostele nejsou namalovány náhodně, ale mají nějaký význam. Také je vede k tomu, aby výzdobě kostela věnovali pozornost.

Proč myslíte, že zde je namalován beránek s pramenem vody a sv. Klimentem? Proč si malíř vybral tento výjev?

Výklad:

Smyslem všech fresek v kostele bylo návštěvníka ohromit a povznést jeho mysl k Bohu a jeho pozemským pomocníkům, což jsou kněží, kteří člověka ochraňují a pomáhají mu na jeho těžké

²³¹ HORYNA Mojmír - OULÍKOVÁ Petra. *Kostel sv. Klimenta Odolena Voda*. s. 12.

²³² *Klement I., papež a mučedník* [online]. c2017 [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://www.zivotopisysvatych.sk/klement-i-papez-a-mucenik/>.

²³³ Tamtéž, bez stránkování.

životní pouti. Lidé si do kostela chodili pro útěchu, radu a při tom se také těšili z nádherné výzdoby, kterou vnímali jako nadpozemskou. Proto se zejména na nástropní fresce objevuje velké množství postav z Bible, světci, ale také zástupci obyčejných lidí, např. pastevci, řemeslníci apod. Fresky najdeme i na bočních stěnách.

Další otázka opět upoutává pozornost žáků k freskám, které jim mohou být blízké.

Na nástropní fresce si všimněte mapy s nápisem Odolina voda a vyobrazením této a okolních vesnic. Které obce tam můžete vidět?

Žáci odpovídají ústně.

Na freskách býval obvykle vyobrazen i stavitel, sochař a malíř. Najdete je vlevo od mapy. Zde vyučující navede žáky ke správnému vyobrazení.

Další část výkladu s otázkami a úkoly se bude zabývat architektonickými prvky kostela.

Výklad:

Kromě obrazů představujících některé biblické výjevy či výjevy z běžného života, je fresková výzdoba i na architektonických prvcích.

Následuje úkol:

Ukažte, kde můžeme vidět výzdobu, která je obvykle postavena, ale zde je namalována.

Děti ukazují na jednotlivé architektonické prvky a svými laickými slovy je pojmenovávají, čímž si formují představu o prvcích barokní architektury.

Výklad:

Vše je doplněno bohatou štukovou výzdobou, obrazy a sochami.

Vyučující ukáže dětem příklady štukové výzdoby.

Úkoly:

Nakreslete některé výrazné ozdobné prvky v kostele, které vás zaujaly. Např. okno, sloup, klenbu, pevné části výzdoby, oltář, kazatelnu apod.

Výklad:

V dalších staletích kostel dvakrát hořel, ale díky vynikající stavbě nikdy nespadl úplně. Stačilo vždy jen opravit střechu. Pak byl několikrát rekonstruován včetně fresek.

Díky pochopení smyslu stavby a jejích součástí si žáci uvědomí hodnotu kulturních památek ve své obci a porozumí potřebě v budoucnu chránit kulturní památky města, pečovat o ně a účastnit se místních akcí. K tomu je vedou poslední otázky.

Při jaké příležitosti kostel navštěvujete?

Na tuto otázku děti odpovídají ústně. Na dvě další písemně.

Na co je tato budova památkou? Co bychom si o ní měli pamatovat?

Dále pokračuje skupina do Dolínku k rodnému domu Vítězslava Háška.

PRACOVNÍ LIST

Kostel sv. Klimenta

1. Co se vám v kostele líbí?

2. Jak na vás působí?

3. Jak se zde cítíte?

4. Proč myslíte, že zde je namalován beránek s pramenem vody a sv. Klimentem? Proč si malíř vybral tento výjev?

.....
.....

5. Na nástropní fresce si všimněte mapy s nápisem Odolina voda a vyobrazením této a okolních vesnic. Které obce tam můžete vidět?

.....

6. Nakreslete některé výrazné ozdobné prvky v kostele, které vás zaujaly. Např. okno, sloup, klenbu, pevné části výzdoby, oltář, kazatelnu apod.

7. Na co je tato budova památkou?

.....

8. Co bychom si o ní měli pamatovat?

.....

3. RODNÝ DŮM VÍTĚZSLAVA HÁLKA

I tuto památku si žáci mohou prohlédnout zevnitř s krátkým výkladem průvodce. Je jím pan Roman Straka, který zde vede knihovnu a pořádá většinu kulturních akcí. V tomto případě se děti seznámí s ukázkami Hálkovy tvorby a jeho rodinou prostřednictvím stálé expozice.

V případě, že zastavení budou žáci absolvovat bez tohoto průvodce, proběhne pouze v okolí domu a děti dovnitř mohou nahlédnout oknem. Vzhledem k početným kulturním akcím, které se zde konají, předpokládám, že žáci dům již vícekrát navštívili a umí si utvořit představu o jeho vnitřní dispozici a zařízení. Cílem tedy je, aby se zde zejména seznámili s významným místním rodákem, jeho životem, aktivitami, významem pro období národního obrození, který je reprezentován aktivitami spolků, jež se snažily o zachování povědomí o tomto spisovateli a básníkovi až do dnešních dnů. Ačkoliv se s dílem Vítězslava Hálka většinou setkají až na druhém stupni, je vhodné, aby jeho hodnotu objevili již nyní, protože na druhém stupni budou probírat zejména jeho tvorbu a nebude tolik času na takovou vycházku. Ve škole pak následuje další část, kdy žáci budou pracovat s konkrétními ukázkami z Hálkova díla, porovnávat je se současnou tvorbou a hodnotit je.

Výklad:

V 19. století byla v tomto domě hospoda. Patřil k ní i vedlejší dům. Josef Hálek byl hostinský bez vlastního hostince, který putoval krajem a pronajímal si hospody vždy na několik let. Když mu pronájem vypršel, odstěhoval se jinam. V Dolínku si pronajal na 6 let „*pivní a kořaleční šenk*“²³⁴ a jak bylo tehdy zvykem, také zde i s rodinou bydlel. V roce 1835 se jim narodil syn Vincenc, který si v dospělosti změnil jméno na Vítězslav. Když mu byly 4 roky, rodina se stěhovala do jiné vesnice.²³⁵

Rodiče, jak to tak bývalo, předpokládali, že syn převezme otcovo hostinské řemeslo, ale on již v obecné škole projevil velký literární talent, a tak šel studovat do Prahy.²³⁶

Již za svého života byl Hálek považován za velkého básníka. Byl jedním z prvních představitelů

²³⁴ BAŤHA, František. Rod Vítězslava Hálka. *Časopis společnosti přátel starožitností*, 1962, roč. LXX, s. 224.

²³⁵ STRAKA Roman. *Navštivte rodný dům Vítězslava Hálka v Dolínku* [online]. [cit. 2016-10-30]. Dostupné z: <http://www.odolnavoda.cz/cs/o-odolene-vode/novinky/detail/1015-navstivte-rodny-dum/>.

²³⁶ NĚMEC Jan - SOUKUP Vladimír. *Výlety do okolí Prahy*. s. 75.

české poezie, na něž pak navázala všechna dnes známá jména. Ve svých dílech psal o venkovském životě, vyprávěl o prostých lidech, o polabské přírodě. Jedna z jeho próz – Muzikantská Liduška - byla zfilmována a dvě básně zhudebnil Bedřich Smetana.²³⁷ Ve své době byl jedním z nejúspěšnějších českých básníků. Zemřel bohužel již v roce 1874 ve 39 letech na zápal plic.²³⁸ Pochován je na Vyšehradě.

Nyní se žáci seznámí s krátkým popisem aktivit Vítězslava Háška, který najdou v pracovním listu a splní úkol:

V následujícím textu podtrhni, čím vším se Vítězslav Hálek zabýval.

V popisu jsou záměrně nadbytečné údaje, aby byli žáci nuceni hledat v textu podstatné informace. Celý text i s odkazy na zdroje najdete v příloze číslo I.

Následují otázky a úkoly, v nichž by žáci měli vyjádřit vlastními slovy Háškův význam a důvody jeho popularity v 19. století. Dále se pokusí vyjádřit, proč by se na něj nemělo zapomínat. Jsem si vědoma toho, že tato otázka může být pro žáky obtížně zodpověditelná, ale měla by je vést k zamyšlení nad významem Háška, což potažmo vede k uvědomění si hodnoty samotné památky v Dolínku. Vzhledem k jazyku současných dětí jsou záměrně volena slova jako „populární“ a „slavný“.

Otázky:

Proč byl Vítězslav Hálek slavný za svého života? O čem z jeho života a tvorby bychom se dnes měli učit a proč?

Výklad:

Po smrti Vítězslava Háška vznikla řada spolků, které se nazývaly podle něj a zabývali se jeho

²³⁷ DAVID Petr - DOBROVOLNÁ Věra - SOUKUP Vladimír. *Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku : Okolí Prahy.* s. 44.

²³⁸ MARTÍNEK, Jiří. *Rodné domy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* s. 29.

dílem a jeho odkazem. V Dolínku se o zachování jeho rodného domku postaral spolek Umělecká beseda v Praze, jehož členem Hálek za svého života byl. V roce 1885 v blízkosti domu přibyl pomník, o nějž se zasloužil další pražský spolek - Čtenářsko-zábavní spolek Hálek. Odhalení pomníku bylo velmi slavnostní. Účastnilo se ho více než 2 000 lidí nejen z Odoleny Vody a Dolínku, ale také z Prahy, zpívala se píseň „Kde domov můj?“ a po úvodním proslovu byl pomník odhalen.²³⁹

V roce 1900 výše zmíněný spolek Hálek koupil Hálkův rodný dům a zřídil zde Muzeum památek na Vítězslava Hálda. Od té doby místo navštěvovali turisté a konaly se zde různé kulturní akce.²⁴⁰

Čtyři roky před 2. světovou válkou byl v obci založen nový spolek Vlastenecko-dobročinná sdružená obec baráčnická Vítězslava Hálda Odolena Voda. Byla to velká sláva, která zahrnovala slavnostní průvod s muzikou, hosty z okolních baráčnických spolků a slavnostní valné sedění. Jedná se o jeden z vlasteneckých spolků působících již od doby národního obrození, který měl napomáhat obnově českého jazyka a kultury, zachovat staré české tradice a pozvednout hrdost Čechů na vlastní národ.²⁴¹

Během 2. světové války se nekonaly tradiční poutě k Hálkovu domu.²⁴²

Po válce nikdo dům neopravoval, turisté jej ale stále navštěvovali. V návštěvní knize je zápis z roku 1956 podepsaný básníkem Jaroslavem Seifertem.²⁴³

²³⁹ Informace pochází z článku s názvem Vítězslav Hálek od autora E. M., který vyšel původně v časopisu Zlatá Praha : obrázkový týdeník pro zábavu a poučení, roč. II, č. 31 v Praze dne 31. 7. 1885. Srov. STRAKA Roman. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda* červenec 2006, č. 7–8/2006, s. 9–11.

²⁴⁰ STRAKA Roman. *Rodný domek Vítězslava Hálda v Dolínku*. Text vznikl u příležitosti konání Dnů evropského dědictví, 2010.

²⁴¹ VANĚK Čestmír. Baráčníci Vítězslava Hálda, Odolena Voda. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, září 1998, č. 9, s. 8 MAŠKOVÁ Jana – DVOŘÁKOVÁ Jarmila. *Proč historie?* [online]. Internetové stránky baráčnického spolku Odolena Voda [cit. 2017-02-12] Dostupné z: <http://baracnici-odolenvoda.webnode.cz/historie/>.

²⁴² MARTÍNEK, Jiří. *Rodné domy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. s. 29.

²⁴³ STRAKA Roman. *Rodný domek Vítězslava Hálda v Dolínku*. Text vznikl u příležitosti konání Dnů evropského dědictví, 2010.

V roce 1972 jedna místnost domku byla upravena na knihovnu, která je zde dodnes. Při ní vznikly čtenářské kroužky. Kroužek pro dospělé existuje dodnes.²⁴⁴ Jistě znáte Vlastivědný kroužek Vítězslava Háлка.

Následuje otázka, která má dětem více přiblížit baráčnícký spolek a vlastivědný kroužek skrze vlastní zkušenosti. Děti na ni odpovídají ústně.

Kdo z vaší rodiny je členem baráčníků nebo vlastivědného kroužku? Co je náplní těchto spolků?

Další otázka směřuje již k současnému využívání Hálkova domu a potažmo k tomu, aby si žáci uvědomili jeho význam jako památky.

Vyjmenuj akce, které se v tomto domě v současnosti konají? K čemu dnes dům slouží? Na co je tato budova památkou? Co bychom si o ní měli pamatovat?

Další aktivitou související s Vítězslavem Hálkem je navazující práce ve škole. Podrobněji je rozepsaná na konci vycházky v části Aktivita po vycházce.

²⁴⁴ ŠVANDOVÁ Alena - KROUPA Josef. Něco málo z historie dolínské knihovny. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, listopad 2005, č. 11, s. 8-10.

PRACOVNÍ LIST

Rodný dům Vítězslava Háška

1. V následujícím textu podtrhni, čím vším se Vítězslav Hášek zabýval.

Vítězslav Hášek vystudoval gymnázium v Praze. Své články a dílo publikoval často v časopisech již od 19 let. Některé z nich i řídil. Byl v redakci almanachu Máj a deníku Národní listy, v němž vedl literární a divadelní rubriku a psal fejetony, což jsou krátké texty na aktuální téma. Byl členem mnoha vlasteneckých spolků. Také hodně cestoval. Zážitky z těchto zahraničních cest pak zúročil ve svém díle. Psal lyrickou i epickou prózu a poezii. V revoluční a porevoluční době lidé optimisticky předpokládali, že nyní se mění jejich život k lepšímu. Věřili v následující všeobecný rozvoj společnosti, který povede k tomu, že český národ bude vnímán jako rovnocenný evropský partner. Hášek byl jedním z prvních mladých básníků a spisovatelů, kteří se na literární a kulturní úrovni snažili povznést český národ a jeho jazyk. Proto byli populární. Bohužel brzy zemřel a již na konci 19. století se jeho lyrická poezie básníkům zdála zastaralá. O pozdější zájem o jeho tvorbu se postaral Jaroslav Seifert. Dnes Háška mladí lidé nechtou pravděpodobně zejména kvůli zastaralému jazyku a venkovským tématům, která jsou vzdálena od dnešní reality.

2. Proč byl Vítězslav Hálek slavný za svého života?

.....

3. O čem z jeho života a tvorby bychom se dnes měli učit a proč?

.....

4. Vyjmenuj akce, které se v tomto domě v současnosti konají? K čemu dnes dům slouží?

.....

.....

5. Na co je tato budova památkou?

6. Co bychom si o ní měli pamatovat?

.....

Odtud se žáci vydají na Dolní náměstí k památníku padlých za 1. a 2. světové války. Tuto část lze absolvovat také samostatně poté, co vyučující ve škole s žáky probere učivo týkající se obou válek. Cílem je, aby žáci známé evropské a světové skutečnosti, které se týkají obou konfliktů, propojili s konkrétními regionálními událostmi a jmény. Cílem tedy není dětem zprostředkovat nové učivo o světových válkách. Výklad i následující otázky a úkoly jsou plánovány s vědomím, že žáci již téma znají.

4. PAMÁTNÍK PADLÝCH ZA 1. A 2. SVĚTOVÉ VÁLKY

Oba památníky jsou umístěny vedle městského úřadu. Jsou zde lavičky, na které se žáci mohou usadit. Prostřednictvím výkladu a prohlídky památníků se děti seznámí s obyvateli města, kteří položili život za svou vlast v obou světových válkách. Díky tomuto zastavení již pro ně oba pomníky nebudou anonymní deskou na náměstí, ale budou je mít spojené s konkrétními osobami. Toto vědomí je také vede k úctě k těmto mužům a ženám a jejich statečnosti. Učivo o obou válkách si propojí s místem, kde žijí, a tak mu lépe porozumí. Pátrání po osudech lidí uvedených na pomnících se podrobně věnoval pan František Vejvoda od 60. let 20. století a své výsledky publikoval v místním zpravodaji a v roce 2017 v knize *Náš domov Vodolka*. Výklad tedy čerpá především z těchto zdrojů. Žáci budou pracovat s texty, které se věnují některým osobám uvedeným na pomnících. U pomníku z 1. světové války se budou navíc věnovat tématu legionářů. Zároveň je práce propojena s výstupy z úkolu, který předcházal vycházkám. Během tohoto úkolu žáci pátrali po osudech svých předků. Nejprve se ale seznámí s pomníky. K tomu je navedou otázky:

Které skupiny lidí tyto pomníky připomínají? Jaký je mezi pomníky rozdíl? Co jsi se díky pomníkům o obou světových událostech dozvěděl(a)?

Následující práce je rozdělena na výklad a činnosti související s pomníkem padlých v 1. světové válce a pak teprve se věnují pomníku připomínajícímu 2. světovou válku. Děti aktivně vyhledávají jména na pomnících, o nichž je aktuálně řeč.

Výklad:

Na pomníku připomínajícím občany Odoleny Vody bojující v *1. světové válce* je uvedeno 39 mužů. Další, kteří zde uvedeni nejsou, mají své hroby na městském hřbitově. Do bojů v 1. světové válce nastoupilo v roce 1915 253 místních občanů. Další pravděpodobně i později, ale jejich počet není známý.²⁴⁵ Nejméně 28 z nich poté, co byli zajati, přešli do československých legií a bojovali za svou vlast, nikoliv za Rakousko-Uhersko. Pouze 21 z nich se dožilo konce války.²⁴⁶

Na pomníku jsou tito muži pouze vyjmenováni, takže po jejich osudech musíme pátrat jinde. Z knihy Františka Vejvody a z internetových stránek Spolku pro vojenská pietní místa se dozvídáme, že Václav Čadský, Bedřich Knor a Josef Kubec bojovali v Rusku. Václav Koubek bojoval v Itálii.²⁴⁷

Následuje úkol, který žáky dovede k dalšímu jménu na pomníku.

Úkol: *Přečti si text o dalším muži účastnícím se 1. světové války a doplň jeho jméno, místo a způsob úmrtí.*

Text je uveden v pracovním listu na konci popisu tohoto zastavení.²⁴⁸

Po této aktivitě se vyučující bude věnovat legionářům. Vyzve děti, aby si přečetly text v pracovním listu, který je přejat z učebnice a vztahuje se k československým legiím a odpověděly na otázky, jež se k němu vztahují.

²⁴⁵ VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. Kniha vyjde v létě 2017. Čerpáno z pracovní verze. s. 52.

²⁴⁶ LUKÁŠEK Michal - JEDLIČKA František – KOTLABA Jaroslav. *Spolek pro vojenská pietní místa: Odolena Voda* [online]. [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/1727-odolena-voda/?do=vp-showPage>.

²⁴⁷ VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. Kniha vyjde v létě 2017. Čerpáno z pracovní verze. s. 52–54.

²⁴⁸ Tamtéž. s. 52–54. Správná odpověď zní: Josef Kudrna, popraven v Motole.

Text je uveden v pracovním listu na konci popisu tohoto zastavení.²⁴⁹

Následují otázky:

Co byly československé legie? Jak se do nich vojáci dostali? Za co bojovali?

Po této práci se žáci hlasitě přečtou všechna jména na pomníku. Následuje otázka, jejímž cílem je propojit téma 1. světové války s osobními příběhy žáků. Děti na ni odpovídají ústně.

Otázka:

Víte něco bližšího o některém z těchto mužů? Víte o někom z vlastní rodiny, že bojoval v 1. světové válce?

Děti mluví o svých předcích.

Další práce se věnuje **památníku padlých za 2. světové války**. Vyučující se s dětmi k tomuto pomníku přesune.

Výuka začíná výkladem, během něhož žáci vyhledávají uvedená jména na pomníku:

Na pomníku připomínajícím 2. světovou válku jsou vyjmenováni lidé, kteří padli se zbraní v ruce nebo byli zastřeleni Němci, umučeni v koncentračním táboře nebo zemřeli při náletech. Je zde uvedeno 23 jmen a 5 rodin. V koncentračním táboře skončil život místních židovských rodin. Od 1. září 1941 museli všichni příslušníci židovské víry starší 6 let nosit na oblečení označení – žlutou hvězdu. V říjnu stejného roku pak začaly jejich odsuny do koncentračních táborů, čímž se představitelé Třetí říše snažili tuto národnost vyhladit. Židovští obyvatelé Odoleny Vody cestovali do Terezína a pak dál na východ. Rodina zubaře Pavla Blažka skončila svůj život v Rize, rodina sklenáře Richarda Fischla a obchodnice se smíšeným zbožím Gusta Geberova v Malém Trstinci v Bělorusku, rodina Pickova v polském Lublinu, rodina Oplatkova v polské Treblince, pekař František Walter v Osvětimi. O osudech těchto rodin víme pouze díky

²⁴⁹ Text je převzat z učebnice ČAPKA František. *Vlastivěda 5: významné události nových českých dějin: učence pro 5. ročník pro vzdělávací oblast Člověk a společnost*. s. 37.

pátrání pana Františka Vejvody, bývalého ředitele místní základní školy. Ten objevil mezi deportovanými pouze jedinou osobu z Vodolky, která pobyt v koncentračním táboře přežila. Hana Mautnerová se vrátila z Osvětimi na konci války. Její další osud ale není známý.²⁵⁰

Následuje otázka, která opět propojuje rodiny žáků s tématem uvedeným na pomníku.

Máte ve své rodině někoho, kdo byl v koncentračním táboře?

Děti vypráví ústně o svých rodinách. Z vlastní zkušenosti vím, že v každé třídě je někdo, jehož předek byl v koncentračním táboře a děti o tomto tématu chtějí mluvit.

Pokračuje krátce další výklad, který doplní jména, jež jsou zmíněna i na jiných místech města.

Výklad:

Na městském hřbitově najdeme ještě další 3 hroby připomínající padlé ve válce. Jedná se o Aloise Sokola, který zemřel při náletu v roce 1945, majora československé armády v Anglii Antonína Pokorného a Josefa Šaffránka, který byl zastřelen v Ruzyni na začátku války při odporu studentů po uzavření vysokých škol.²⁵¹

Na domě v ulici Revoluční je umístěna pamětní deska připomínající Ladislava Eberta, který položil život za své spoluobčany v posledních válečných dnech. Tento dvaadvacetiletý mladík chtěl v přestřelce s Němci zneškodnit jejich kulomet, ale zaplatil za to životem. Zbytek českých bojovníků Němci zatkli a pouze díky vyjednávání obyvatel obce byli propuštěni a vyměněni za jídlo a zbraně.²⁵²

Ovšem nebyli všichni toho dne ušetřeni. Období 2. světové války na hřbitově připomíná

²⁵⁰ VEJVODA František. Aby nebyli jen jménem na pomníku.... *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, červenec 2005, č. 7, s. 6, 7 VEJVODA František. Aby nebyli jen jménem na pomníku.... *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, červen 2005, č. 6, s. 6, 7.

²⁵¹ KOTLABA Jaroslav - JEDLIČKA František. *Spolek pro vojenská pietní místa: Odolena Voda* [online]. [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/1727-odolena-voda/?do=vp-showPage>.

²⁵² VEJVODA František. Aby nebyli jen jménem na pomníku...*Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, březen 2005, č. 3, s. 5.

společný hrob padlých v roce 1945. Jedná se o 9 mužů, kteří byli 6. května zastřeleni německými vojáky v jiné části obce. Na jejich počest na místě zastřelení na okraji Odoleny Vody stálo 9 křížů, u nichž pravidelně stála čestná stráž. Bohužel při stavbě dálnice na Teplice byly zničeny a nahradil je nízký dlouhý pomník na hřbitově, u nějž ale není žádné vysvětlení, pouze jména padlých.²⁵³

Až půjdete na hřbitov, všimněte si tohoto pomníku.

V závěreční fázi vyučující s žáky mluví o statečnosti těchto lidí a vede je k tomu, aby na své předky nezapomínali, byli na ně hrdi a viděli hodnotu v jejich účasti v obou válkách. Děti by si měly uvědomit, že vojáci bojovali za to, abychom se my všichni měli dobře a žili v bezpečné a svobodné zemi. Jsem si vědoma toho, že takto postavené cíle boje se nemusí slučovat s osobními cíli jednotlivých vojáků a že je téma zjednodušené. Důvodem je nízký věk žáků a snaha dovést je k úctě ke konkrétním lidem z Odoleny Vody, potažmo k vlastním předkům. K tomu vedou následující otázky.

Jaké společné vlastnosti měli tvoji příbuzní bojující v obou válkách a ti, kteří jsou jmenováni na pomníku? Za co bojovali? Na co je tento památník památkou? Co bychom si o něm měli pamatovat?

Pokud děti neuvedou statečnost a boj za svobodu, vyučující je k ní dovede. Dle vlastního uvážení pak může obě témata rozvinout a s dětmi si o nich povídat. Mohou následovat například tyto otázky: *Myslíte si, že tito muži šli do boje dobrovolně? Jakou měli jinou možnost? Myslíte si, že měli strach? Proč přesto do války šli? Proč byste šli do války vy? Proč byste tam nešli? Co si myslíte, že je třeba dělat, aby další válka nebyla? Proč vůbec války vznikají?* Tyto a podobně náročné otázky předkládané žákům formou diskuse rozšiřují jejich zjednodušený pohled na svět, i když nedostanou komplexní a dokonalou odpověď. Nutí je nad tématy přemýšlet. Vyučující jim nepředkládá hotové pravdy, ale oni sami mohou hledat prostřednictvím řízené diskuse cestu k odpovědím, které si pak v budoucnu upřesní a prohloubí. Cílem těchto diskusí nejsou primárně správné odpovědi, ale nácvik komunikačních dovedností,

²⁵³

KROUPA Josef. Květnové zamyšlení. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*. květen 2005, č. 5, s. 8.

rozvoj schopnosti diskutovat, obhajovat svůj názor, to vše kultivovanou formou. Jedná se o téma, o němž žáci něco ví, ale nejsou odborníky, tudíž je může zajímat. Zejména chlapci jsou navíc tématem boje a válek přitahováni a zde se seznamují s různými stránkami tématu.

Zde vycházka končí. Žáci si pracovní listy vezmou domů. Doplní odpovědi, které jim chybí a v následující hodině ve škole se s vyučujícím k jednotlivým odpovědím vrátí.

PRACOVNÍ LIST

Památník padlých za 1. a 2. světové války

1. Které skupiny lidí tyto pomníky připomínají?

.....

2. Jaký je mezi pomníky rozdíl?

.....

3. Co jsi se díky pomníkům o obou světových událostech dozvěděl(a)?

.....

.....

4. Přečti si text o dalším muži účastnícím se 1. světové války a doplň jeho jméno, místo a způsob úmrtí.

Z Odoleny Vody pocházel také, který se krátce účastnil bojů na počátku války, ale již během prvních válečných let byl v poté, co on a další vojáci odmítli poslušnost velmi přísnému veliteli. Na jeho památku je pojmenována ulice nedaleko Dolního náměstí. V roce 1928 o této události vznikl také film.

5. Přečti si text přejatý z učebnice.²⁵⁴

Od roku 1917 se začaly v Rusku, ve Francii a v Itálii vytvářet Československé legie. Vstupovali do nich Češi a Slováci, bývalí rakousko-uherscí vojáci, kteří zde byli v zajetí. Jejich celkový počet postupně vzrostl skoro na 100 tisíc vojáků. Byli nasazováni na frontu západních spojenců, tedy proti Rakousko-Uhersku a Německu.

6. Co byly československé legie?

7. Jak se do nich vojáci dostali?

8. Za co bojovali?

9. Jaké společné vlastnosti měli tvoji příbuzní bojující v obou válkách a ti, kteří jsou jmenováni na pomníku?

10. Proč bychom na ně neměli zapomínat?

.....

11. Na co je tento památník památkou? Co bychom si o něm měli pamatovat?

.....

.....

²⁵⁴ ČAPKA František. *Vlastivěda 5: významné události nových českých dějin: učebnice pro 5. ročník pro vzdělávací oblast Člověk a společnost*. s. 37.

AKTIVITA PO VYCHÁZCE

1. Výstup z vycházky

Časová dotace: 1 vyučovací hodina

Materiál a pomůcky: čtvrtky A3 pro každou skupinu, obrázky památek z Odoleny Vody (viz příloha číslo II), další běžné školní pomůcky

Cílem této vyučovací hodiny je obrátit pozornost dětí k památkám, s nimiž se seznámily během vycházky, zopakovat si nové znalosti, upevnit si je a znovu si uvědomit význam těchto míst pro současníky i budoucí generace. Nejprve se třída vrátí ústně k průběhu vycházky, pak děti ve skupinách budou zpracovávat plakát za pomoci pracovních listů z vycházky. Hodinu vyučující uvede otázkou, která děti vede k vybavení vzpomínek na vycházku.

Vzpomeňte si, které památky jsme během vycházky navštívili. Co jste se o nich dozvěděli?

Děti odpovídají ústně.

Informace mohou vyhledávat ve vyplněných pracovních listech. Také mají možnost vyprávět o dalších členech rodiny, jejichž osudy se vztahují k jednotlivým tématům a na něž si během vycházky nevzpomněly.

Žáci pak ve skupinách, které si zvolí nebo je určí vyučující, zpracují informace o jednotlivých památkách do formy plakátu a vystaví jej na veřejném místě školy, čímž své poznání a hodnotu vlastního města zprostředkují i ostatním žákům školy.

2. Básník Vítězslav Hálek

Časová dotace: 1 vyučovací hodina

Materiál a pomůcky: ukázky básní do každé skupiny, pracovní listy

Během této hodiny se vyučující s dětmi vrátí k dílu Vítězslava Hála. Seznámí se s jeho básnickou tvorbou, v níž budou hledat hlavní myšlenky a důkazy pro svá tvrzení. Následně se vyjádří k vlastnímu estetickému zážitku a vztahu k jeho poezii. Tento zážitek porovnají se svou oblíbenou poezií, resp. s charakteristikami poezie, jimž dávají přednost. Cílem není dětem primárně rozšířit povědomí o básnické terminologii, ale prohloubit jejich pozitivní vztah

k poezii a opět je dovést k pochopení významu památek souvisejících s Hálkem. Tentokrát prostřednictvím jeho poezie. K tomu vedou úkoly a otázky navazující na ukázky básní.

Ukázky básní najde vyučující v příloze číslo III.

Žáci mají za úkol přečíst všechny uvedené ukázky Hálkových básní a přiřadit k nim větu, která plyne z obsahu básně. Věty jsou uvedeny v pracovním listu. Tuto práci mohou dělat děti ve skupině nebo samostatně. Správné odpovědi pak čtou před třídou a v textu básně hledají důkaz pro svá tvrzení. Následují otázky, které děti vedou k hodnocení Hálkových básní.

Otázky:

Která báseň se ti líbí? Co se ti na ní líbí? Která báseň je pro tebe těžká? Proč?

Děti své odpovědi uvedou v pracovním listu a pak ještě ústně. Na tabuli lze zaznamenat hodnocení básní a vyhodnotit tak báseň nejoblíbenější a nejméně oblíbenou. Toto hlasování také prohlubuje vztah k poezii, neboť veršům žáci věnují větší pozornost a jsou nuceni je hodnotit. Následují otázky, které od Hála přechází obecně k poezii a k osobním preferencím dětí.

Jaké básně se ti líbí? Co se ti v básních líbí? Co se ti v básních nelíbí? Líbí se ti více básně rýmovaná nebo nerýmovaná? Případně s nepravidelným rýmem.²⁵⁵ Kterého básníka znáš? Čteš rád(a) básně některého konkrétního básníka?

Odpovědi děti zaznamenají a pak je ústně uvádějí před třídou. Vyučující na závěr shrne podmínky, které musí splňovat oblíbená báseň, případně uvede básníky, kteří jsou mezi dětmi nejoblíbenější.

²⁵⁵

Pojmy rým, (ne)rýmovaná báseň, nepravidelný rým žáci již znají.

PRACOVNÍ LIST
Vítězslav Hálek a jeho básně

Básně Vítězslava Háleka:

1. Každá věta vyjadřuje myšlenku z jedné básně. Doplň její název.

Ach, jsem tak zamilovaný. Kde jsi srdce moje...

Já byl takový bezcitný hlupák a teď za to platím...

Celý život budu vzpomínat, jak jsi mi tenkrát psal...

Předej ostatním tu krásu, kterou jsi zde poznal...

Jaro je všude, stačí se rozhlédnout...

Vítr prolétl lesem, ohýbal stromy, větve a rozfoukal listí...

Je potěšením pozorovat zvířata v přírodě...

O Vítězslavu Hálkovi:

2. Která báseň se ti líbí?
3. Co se ti na ní líbí?
4. Která báseň je pro tebe těžká?
5. Proč?

O jiných básních:

6. Jaké básně se ti líbí?

7. Co se ti v básních líbí?

8. Co se ti v básních nelíbí?

9. Líbí se ti více báseň rýmovaná nebo nerýmovaná? Případně s nepravidelným rýmem.

.....

10. Kterého básníka znáš?

11. Čteš rád(a) básně některého konkrétního básníka?

3.3.3 Vlastivědná vycházka za památkami Panenských Břežan

Kaple sv. Anny, tzv. Horní zámek a zámecký park, Dolní zámek

Vycházka je koncipována s vědomím, že žáci již o 2. světové válce slyšeli, ale neučili se o ní ve vlastivědě a téma baroko probírali již před několika měsíci. Pokud by probíhala až po probrání učiva o období války, lze informace zde uvedené pojmut jako opakování či upravit vzhledem ke znalostem dětí.

Témata a cíle vycházky:

Žáci 5. ročníku základní školy se v rámci vlastivědné vycházky učí nejprve plánovat cestu a její časovou náročnost, což je pojato formou skupinové práce během 1 vyučovací hodiny, která vycházce předchází. Žáci při ní pracují s mapou obce a okolí a s internetovými jízdními řády, případně dalšími internetovými zdroji. Vše kombinují a navrhuji nejvhodnější řešení. Další témata a cíle se již týkají samotné vycházky. Panenské Břežany kromě barokního skvostu nabízejí vynikající příležitost propojit učivo o začátku 20. století a 2. světové válce s regionální historií. Barokní stavbě kaple sv. Anny se ovšem díky její unikátnosti nelze vyhnout, proto návrh vycházky zpracovává obě vzdálená témata. Děti si uvědomí význam staveb v okolí svého bydliště, prohloubí své znalosti barokní architektury s využitím obou unikátních památek Santiniho a Dientzenhofera, které budou porovnávat. Stejně jako u Dientzenhoferova kostela v Odoleně Vodě i zde architektonický vzestup Panenských Břežan ovlivnilo vlastnictví katolickým řádem. Tentokrát benediktinkami od sv. Jiří na Pražském hradě. Jejich abatyše byla vzdělaná žena s evropským rozhledem, což se odrazilo na stavbě zámku a kaple. Ve druhém tématu si vycházka klade za cíl na příkladech postupu nacistů nejen proti místnímu židovskému obyvatelstvu ukázat problémy života, které začínají již před 2. světovou válkou a pokračují v Protektorátu Čechy a Morava v souvislosti s touto obcí. Toto téma pak ještě prohlubuje navržená práce navazující na vycházku.

Zvláštností obce jsou hned dva zámky poměrně blízko sebe, které ve stejnou dobu vlastnili různí majitelé. Děti na regionálních příkladech lépe pochopí dopad vybraných událostí druhé světové války. Tragédie nacismu, která je obvykle pro děti poměrně vzdálená, zde vyvstane v rámci života jejich vlastních předků a místa, z něhož pocházejí, neboť zde pobývali

nejvýznamnější zástupci Třetí říše v Protektorátu Čechy a Morava. Všechna zastavení během vycházky pak vedou děti k uvědomování si smyslu a hodnoty památek. Do budoucna by si pak měli odnést vědomí důležitosti o tyto památky pečovat. K těmto myšlenkám a postojům je vedou otázky a úkoly zpracované do pracovního listu a další otázky, které děti zodpovídají pouze ústně.

Panenské Břežany jsou od Odoleny Vody vzdálené přibližně 3 km. Lze mezi nimi cestovat linkovým autobusem nebo se školní třída může vydat na cestu pěšky. Ta trvá přibližně hodinu a vede lesní cestou.

Vycházka do Panenských Břežan je určena primárně žákům 5. ročník. Je vhodné ji absolvovat na jaře za dobrého počasí.

AKTIVITA PŘED VYCHÁZKOU

Časová dotace: 1 vyučovací hodina

Pomůcky a materiál: kopie nebo originál mapy okolí pro všechny skupiny, pravítko, tablet nebo počítač pro každou skupinu.

Cílem hodiny je naplánovat s dětmi cestu do Panenských Břežan. Během této aktivity žáci pracují s mapou svého okolí a jejím měřítkem, vyhledávají dopravní spojení na internetu, plánují čas potřebný na cestu do Panenských Břežan a zpět. Skupinová forma práce a její náplň pak u žáků rozvíjí komunikační dovednosti, flexibilitu a kombinační schopnosti. Žáci hledají a navrhuji nejvhodnější řešení a na konec toto své řešení obhajují před třídou. Třída se pak vydá na cestu dle nejvhodnějšího navrženého řešení či dle řešení, na němž se skupiny dohodnou.

K tomu je navedou úkoly:

Vyznač na mapě školu v Odoleně Vodě. Vyznač na mapě cestu od školy v Odoleně Vodě do Panenských Břežan, kterou bychom mohli jít. Navrhni ji tak, abychom se, pokud je to možné, vyhnuli silnici, ale zároveň šli co nejkratší cestou. Musíme dojít na místo, které je označeno slovem „cíl“. S využitím měřítka mapy v levém dolním rohu urči délku své cesty a odhadni, jak

dlouho nám bude cesta trvat, když jdeme přibližně 3 km za 1 hodinu. Najdi autobusové spojení ze zastávky Odolena Voda, U Školy, kterým můžeme jet do Panenských Břežan v 8,00. Najdi autobusové spojení ze zastávky Panenské Břežany, kterým přijedeme ke škole nejpozději ve 13,00. Navrhni způsob cestování během vlastivědné vycházky do Panenských Břežan a odůvodni své rozhodnutí.

Pokud žáci zvolí alespoň jednu cestu autobusem, vyučující naplňuje zbývající potřebné součásti, jako je jízdné apod.

PRACOVNÍ LIST

Chystáme se na vycházku

1. Vyznač na mapě školu v Odoleně Vodě. Pomůže ti označení autobusové zastávky.

2. Vyznač na mapě cestu od školy v Odoleně Vodě do Panenských Břežan, kterou bychom mohli jít. Navrhni ji tak, abychom se, pokud je to možné, vyhnuli silnici, ale zároveň šli co nejkratší cestou. Musíme dojít na místo, které je označeno slovem „cíl“.

3. S využitím měřítka mapy v levém dolním rohu urči délku své cesty a odhadni, jak dlouho nám bude cesta trvat, když jdeme přibližně 3 km za 1 hodinu.

.....

4. Najdi autobusové spojení ze zastávky Odolena Voda, U Školy, kterým můžeme jet do Panenských Břežan v 8,00.

.....

5. Najdi autobusové spojení ze zastávky Panenské Břežany, kterým přijedeme ke škole nejpozději ve 13,00.

.....

6. Navrhni způsob cestování během vlastivědné vycházky do Panenských Břežan a odůvodni své rozhodnutí.

.....

VYCHÁZKA

Časová dotace: 5–6 vyučovacích hodin

Pomůcky a materiál: kopie nebo originál mapy okolí pro všechny skupiny, pracovní list pro každého žáka

Obsah: Samotná vycházka zahrnuje cestu, seznámení s obcí, tři zastavení, k nimž žáci budou vypracovávat pracovní listy či plnit úkoly.

Pracovní list má každý žák, ale při jeho vypracování mohou děti spolupracovat. Vyplňují je na každém zastavení. Mohou si také přečíst otázky, které je čekají u dalšího zastavení.

Cesta:

Během cestování do Panenských Břežan učitel využije informace a plán, na němž se shodli žáci v přípravné hodině ve škole. Pokud se bude jednat o pěší vycházku, půjdou žáci podle trasy, kterou budou mít zakreslenou v mapě. Učitel skupinu nevede, pouze koriguje při výrazném vychýlení. V tom případě se skupina zastaví, zorientuje si mapu a domluví se na správné cestě. Učitel zde má funkci moderátora diskuse.

Seznámení s obcí:

Tuto část lze zařadit do přípravné hodiny ve škole nebo až při příchodu do Panenských Břežan. Výběr vyučujícího závisí na jeho způsobu práce s dětmi, rychlosti práce v přípravné hodině. V případě pěkného počasí je vhodné využít umístění Horního zámku na kopci s výhledem na většinu obce. Děti si tak výklad lépe zařadí do kontextu obce.

Jako podklad pro krátké seznámení s historií obce slouží příslušná teoretická část této práce. V praktické části jsou upraveny a doplněny texty vhodné k výkladu na jednotlivých zastaveních. Vzhledem k jednotlivým zastavením na vycházce a věku žáků není vhodné v úvodu podrobně vyprávět o kapli sv. Anny a historii 20. století obou zámků. Vyučující by neměl zapomenout na první osídlení, vhodnost polohy, vlastnictví panství benediktinkami z kláštera sv. Jiří na Pražském hradě, které zde vybudovaly nádhernou kapli a důvod proč byl klášter zrušen, což odkazuje k probranému vlastivědnému učivu. Dále je vhodné se zmínit o vzniku názvu obce, který souvisí s vlastnictvím benediktinkami, společném majiteli Odoleny

Vody a Panenských Břežan až do počátku 2. světové války.

1. KAPLE SV. ANNY

Skupina se vydá navštívit kapli sv. Anny v areálu Horního zámku. Tuto prohlídku je nutné předem domluvit v místním muzeu. Při vypracovávání této práce skupinu žáků provedla kaplí i s výkladem ředitelka Oblastního muzea Praha-východ Mgr. Hana Závorková. Jinak je možné domluvit se v Horním zámku, ve kterém sídlí od jara 2017 Památník národního útlaku a odboje.

Cílem tohoto zastavení je seznámení s barokním skvostem, upevnění znalostí o barokní architektuře na základě porovnání kaple s kostelem sv. Klimenta v Odoleně Vodě. Děti budou hledat a pojmenovávat rozdíly a shodné prvky mezi oběma stavbami. K tomu je navede výklad a následné úkoly. Seznámí se i s jejím významným stavitelem. Zastavení žákům zprostředkovává také silný estetický zážitek, který společně s odbornými znalostmi vede k vědomí hodnoty této kulturní památky.

Výklad:

Nacházíme se u Horního zámku, v němž je dnes Památník národního útlaku a odboje. Ten dnes také navštívíme, ale nejprve si prohlédneme kapli sv. Anny a zámeckou zahradu. Postupně budete do pracovních listů doplňovat odpovědi na otázky či plnit úkoly.

V Panenských Břežanech můžete vidět jednu z nejkrásnějších barokních kaplí, jejímž autorem je Jan Blažej Santini-Aichel. Stavbu kaple si objednala abatyše ženského řádu benediktinek Franciska Helena Pieroni da Gagliano, která byla dcerou slavného italského matematika a teoretika architektury Giovanni Pieroniho. Tento řád vlastnil Panenské Břežany a zámek byl jejich letním sídlem či místem pobytu při cestách po Čechách. Kaple byla postavena v letech 1705–1707. Odborníky je kaple řazena mezi nejlepší architektonická díla evropského baroka.²⁵⁶

Vyučující vyzve žáky, aby pracovali s půdorysy v pracovním sešitě.

²⁵⁶

HORYNA Mojmir. *Jan Blažej Santini – Aichel*. s. 111.

Výklad:

Tento tvar půdorysu je pak také patrný na stropě kaple, kde se opakuje. Všimněte si toho uvnitř kaple. Nad hlavní lodí, která zde má tvar pravidelného šestistěnu, je velká šestiboká kupole s vysokou střechou. Ta je ještě doplněna detaily.

Vyučující dá nyní žákům prostor, aby si kapli prohlédli ze všech stran. Během této chvíle děti splní úkol:

Za pomoci obrázků a půdorysů zaznamenej rozdíly mezi touto stavbou a kostelem sv. Klimenta v Odoleně Vodě. Vzpomeň si na vybavení a vnitřní prostor kostela sv. Klimenta a uveď rozdíly mezi oběma barokními stavbami a také společné prvky. Dokonči věty. V kapli sv. Anny najdeme ...ale v kostele sv. Klimenta to nenajdeme. Obě barokní stavby mají stejné...

Tyto rozdíly děti zaznamenají z pohledu zvenčí a u dalšího úkolu z pohledu zevnitř. Proto se vydají na prohlídku kaple. Vnitřní prostor je poměrně malý a slouží v tomto případě zejména k rozšíření představ o barokním stavitelství a výzdobě, která je odlišná od kostela v Odoleně Vodě.

Výklad:

Uvnitř kaple si všimněte sloupů, složitého řešení stěn, schodiště a patra. Hra světla uvnitř kaple je velmi důležitá. Záměrem architekta bylo přivést návštěvníka blíže k Bohu spojením hry světla a nadpozemské nádhery kaple. Stejně tomu bylo i s hrou světla a vnitřní výzdobou kostela v Odoleně Vodě. Vnitřní výzdobě kaple dominuje barokní oltář se sochami svaté Anny, Ježíška a Marie. Dále pak jsou zde další sochy svatých (Vít, Václav, Jiří, Isidor, Jan Nepomucký) a v patře varhany z 18. století. Ačkoliv je kaple malá, má ochoz pro zpěváky a návštěvníky. Součástí Santiniho návrhů byl i výpočet správné akustiky, což se mu zde výborně povedlo.²⁵⁷

Můžete si to ověřit při návštěvě koncertů, které se zde konají. Kromě koncertů zde můžete mít

²⁵⁷ Informace o vnitřní výzdobě a akustice poskytla při exkurzi se školou Mgr. Hana Závorková – ředitelka Oblastního muzea Praha-východ v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi.

například svatbu nebo si kapli můžete přijít pouze prohlédnout.

Děti se dále prostřednictvím výkladu seznámí s architektem a autorem kaple Janem Blažejem Santinim a jeho životem, což jim rozšíří povědomí o významných Čechách. Tuto část lze absolvovat uvnitř či venku. Na příkladu života Jana Blažeje Santiniho si uvědomí důležitost učení a snahy, které jsou jedněmi ze základních podmínek úspěchu v dospělosti, a že tato cesta je otevřena všem bez rozdílu.

Výklad:

Autorem kaple je významný český architekt italského původu Jan Blažej Santini-Aichel. Byl nejstarším synem váženého pražského kameníka. Narodil se ochrnutý na část těla a chromý, což mu znemožnilo převzít otcovo řemeslo. Kameníkem se přesto vyučil. Do učení pak šel k významnému francouzskému architektovi, který ale působil v Čechách. Jmenoval se Jean Baptista Mathey. Zde získal smysl pro perfektnost a naučil se moderní způsob stavění. Po vyučení se vydal na tehdy běžnou tovaryšskou cestu, na níž sbíral zkušenosti. Ta jeho vedla přes Rakousko do Itálie. V Itálii se seznámil s moderní architekturou, jejíž cestou se chtěl dát. Vrátil se do Čech a začala jeho úspěšná kariéra. V pouhých 23 letech získal svou první samostatnou stavitelskou zakázku, klášter ve Zbraslavi. Díky svatbě s českou šlechtičnou byl povýšen do šlechtického stavu. Měl 6 dětí ze dvou manželství. Santini byl velmi vzdělaný. Uměl číst i psát česky, německy, italsky a latinsky. Orientoval se v geometrii, což nebylo běžné.²⁵⁸

Na výklad navazují otázky:

Kdo kapli postavil? Proč nemohl po svém otci převzít kamenickou dílnu? Co udělal pro to, aby byl tak uznávaný stavitel?

K uvědomění si smyslu ochrany památek vedou pak další otázky, které nejprve obrací pozornost žáků k pozitivním dojům ze stavby, připomínají její využití a pak děti vedou

²⁵⁸ Jan Blažej Santini Aichel [online]. c2015 [2017-20-03]. Dostupné z: <http://www.santini.cz/cz/jan-blazej-santini-aichel>.

k přemýšlení o smyslu památek a jejich ochraně:

Co je na této stavbě zajímavého? Co se vám na ní líbí? Co vše se v této kapli koná? Na co je tato budova památkou? Co bychom si o ní měli pamatovat?

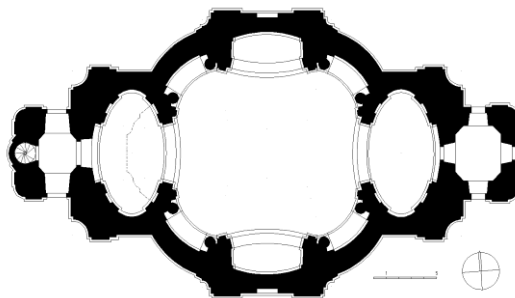
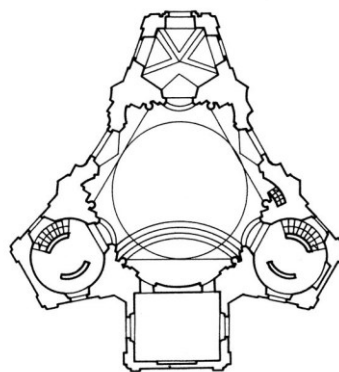
Ústně pak uvádí důvody:

Proč je třeba o tuto stavbu pečovat, aby nezchátrala? Je třeba pečovat i o ostatní památky?

PRACOVNÍ LIST

Kaple sv. Anny

1. Za pomoci obrázků a půdorysů zaznamenej rozdíly mezi touto stavbou a kostelem sv. Klimenta v Odoleně Vodě?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Vzpomeň si na vybavení a vnitřní prostor kostela sv. Klimenta a uveď rozdíly mezi oběma barokními stavbami a také společné prvky. Dokonči věty.

V kapli sv. Anny najdeme

.....

ale v kostele sv. Klimenta to nenajdeme.

Obě barokní stavby mají stejné.....

.....

3. Kdo kapli postavil?

4. Proč nemohl po svém otci převzít kamenickou dílnu?

.....

5. Co udělal pro to, aby byl tak uznávaný stavitel?

.....

.....

6. Co je na této stavbě zajímavého? Co se vám na ní líbí?

.....

.....

7. Co vše se v této kapli koná?

8. Na co je tato budova památkou? Co bychom si o ní měli pamatovat?

.....

2. ZAHRADA HORNÍHO ZÁMKU

Při procházce zahradou se děti seznámí se způsobem života rodiny majitele zámku továrníka Fridricha Gerstela v období od roku 1927 do roku 1939. Důraz je zde kladen na moderní technické zařízení zahrady z počátku 20. století – vytápěný bazén, tenisový kurt, zavlažovací kanál – a pochopení významu tohoto ojedinělého zámeckého vybavení. Děti si dále prohlédnou domek, který majitel postavil se svými syny, což mělo výchovný charakter. Seznámí se také se třemi vzpomínkami místních obyvatel na rodinu Gerstelových. Na ně navazují otázky uvedené v postupu práce a v pracovním listu. Tato aktivita vede děti k pochopení, že soužití bohatých a chudých obyvatel může být oboustranně výhodné, pokud obě strany se k sobě chovají s úctou. Děti by si mohly samy pak spojit tento předpoklad pro dobré soužití s vlastním životem a tyto hodnoty do něj přenést. Uvědomuji si, že tento cíl je velmi vzdálený pojetí vlastní osobnosti žáků v 5. ročníku, ale věřím, že někteří z nich tuto hodnotu objeví.

Na závěr vyučující (či průvodce) seznámí děti s okolnostmi odchodu rodiny Gerstelových do zahraničí a s pobytem K. H. Franka na zámku.

Výklad:

Tzv. Horní zámek vznikl v první polovině 18. století jako letní sídlo abatyše kláštera sv. Jiří na Pražském hradě. Je to jednoduchá obdélníková jednopatrová budova od neznámého autora.²⁵⁹

V roce 1782 císař Josef II., v rámci celostátního snižování počtu klášterů, klášter sv. Jiří na Pražském hradě zrušil,²⁶⁰ a tak klášter přišel o své letní sídlo a zámek přešel pod správu státních statků. Od roku 1820 zde 89 let hospodařili (stejně jako v Odoleně Vodě) baroni Riese-Stallburg. Ale ti neměli na počátku 20. století na provoz peníze, proto byl jejich majetek rozprodán. Celý Velkostatek Odolena Voda – Panenské Břežany získal podnikatel v cukrovarnictví Ferdinand Bloch-Bauer a zámek zrenovoval.²⁶¹

Tomuto muži bez šlechtického původu k bohatství pomohl velký rozvoj průmyslu, který začal

²⁵⁹ PODLAHA Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Karlínském*. s. 160.

²⁶⁰ Tato komunita Benediktinek pro lid znamenala zachování historické a státní tradice. Abatyši kláštera bývaly ženy z královské rodiny nebo z předních aristokratických rodin a měly právo korunovat českou královnu. Srov. VLČEK Pavel a kol. *Umělecké památky Prahy 4. Pražský Hrad a Hradčany*. s. 229.

²⁶¹ ZAJÍCOVÁ Zuzana. Výlet do historie. *Panenské rozhledy*, srpen 2008, roč. I., č. 34 s. 10.

v 18. století. Zbohatl a mohl si koupit pozemky a investovat také do umění. V roce 1927²⁶² zámek prodal majiteli pražské továrny na nábytek Fridrichovi Gerstelovi.²⁶³ Ten vybudoval v parku na tehdejší dobu velmi moderní vytápěný bazén, který je zde patrný dodnes, dále tenisový kurt a zavlažovací kanál.²⁶⁴ Podle odborníků se jedná o významnou technickou památku.²⁶⁵ Fridrich Gerstel zde žil se svou ženou a třemi dětmi až do roku 1939.

Následuje úkol:

Uved' technické památky z počátku 20. století, jimiž Fridrich Gerstel vybavil zámecký park.

Dále se žáci seznámí se vzpomínkami pamětníků na rodinu továrníka Gerstela. Budou pracovat s texty ve skupinách a vypracovávat příslušné úkoly v pracovním listu. Poté se vrátí zpět k výkladu. Text se vzpomínkami je v příloze číslo IV.

Práce se vzpomínkami pamětníků

V rozhovorech pro obecní zpravodaj se dochovaly vzpomínky na rodinu Gerstelovu. Vyučující rozdělí děti do 3 skupin a každé skupině dá více kopií textu jednoho pamětníka. Doporučuji třetí skupinu sestavit s lepšími čtenáři vzhledem k nepoměřům v délce textů. Děti si text přečtou a písemně splní tyto úkoly:

S kým jste se seznámili prostřednictvím vzpomínky? Co jste se o těchto lidech dozvěděli? Popište je několika slovy. Nezapomeňte zaznamenat jejich vlastnosti, které z textu vyplývají.

²⁶² ŠKVÁROVÁ Eva. *Nábytkářská firma Emil Gerstel Prague a její spolupráce s architekty*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, 2015. 76 s. Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jan Mergl, Ph.D., s. 13.

²⁶³ Nebo také Fritz, později Bedřich. Srov. ŠKVÁROVÁ Eva. *Nábytkářská firma Emil Gerstel Prague a její spolupráce s architekty*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, 2015. 76 s. Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jan Mergl, Ph.D., s. 13.

²⁶⁴ Informace o technickém vybavení zámeckého parku pochází od Mgr. Hany Závorkové – ředitelka Oblastního muzea Praha-východ v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi.

²⁶⁵ SORIANO Jana. Co je nového v Horním zámku? *Zpravodaj obce Panenské Břežany*, prosinec 2015, leden 2016. Nečíslováno. Bez stránkování.

Po této práci následuje společné čtení jednotlivých vzpomínek. Děti mluví o jednotlivých postavách s důrazem na vzpomínky pamětníků na rodinu Gerstelovu. Ústně s vyučujícím shrnou, co se o této rodině dozvěděli. Cílem tohoto shrnutí je, aby se děti dokázaly dobrat k doplnění dalšího úkolu v pracovním listě, jehož správnou odpovědí je slovo „úcta“. Děti by měly porozumět tomu, že obě strany (bohatí i chudší) k sobě navzájem chovaly úctu i přes finanční rozdíly. O tuto úctu se zasloužilo konkrétní chování rodiny Gerstelových k občanům obce. Tento úkol by měl děti vést k vědomí, že úcta je jednou z podmínek soužití mezi lidmi a měli by si toto vědomí přenést do vlastního života. Následuje tedy další úkol v pracovním listu:

Pokuste se dokončit větu: Gerstelovi měli k lidem z Panenských Břežan a ti zase měli k zámeckým pánům.

Navazuje otázka vyučujícího, nad níž se děti pouze zamyslí a odpovědi ústně.

Co podle vás znamená mít úctu k ostatním? Proč je to důležité? K čemu to vede?

Dále pokračuje výklad:

Několik let před válkou si začal Fridrich Gerstel uvědomovat hrozící nebezpečí a peníze z pražské nábytkářské firmy posílal do USA na konto své sestry.²⁶⁶ Toto nebezpečí přicházelo z Německa, kde byla od roku 1933 nejsilnější vládnoucí stranou Hitlerova Národně socialistická německá dělnická strana (NSDAP).²⁶⁷ Již od počátku své vlády začala omezovat svobodu židovského obyvatelstva.²⁶⁸ Postupně nutila židovské obyvatelstvo k emigraci.²⁶⁹

²⁶⁶ ŠKVÁROVÁ Eva. *Nábytkářská firma Emil Gerstel Prague a její spolupráce s architekty*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, 2015. 76 s. Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jan Mergl, Ph.D., s. 17.

²⁶⁷ *Chronologie dějin holocaustu* [online]. [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/dejiny/chronologie-dejin-holocaustu/>.

²⁶⁸ ŠIMÍČEK Petr. *Program NSDAP (24.2.1920)*. [online]. C2009-2017 [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/program-nsdap-24-2-1920/>.

²⁶⁹ *Dachau* [online]. [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/dachau/>.

Pokud vlastnili nějaké podniky a obchody, nesměly u nich nakupovat a jejich služeb využívat jiné národnosti. Židé byli propouštěni ze zaměstnání, byl jim zabavován majetek, nesměli se pohybovat na veřejných místech.²⁷⁰

To vše věděli i oba majitelé zámků. A tak se začali připravovat na emigraci. Na počátku 2. světové války se rodině Gerstelových podařilo získat vízum a odjet do zahraničí. Žili pak v New Yorku. V dubnu 1940 jim byl zabrán český majetek ve prospěch Třetí říše. Do zámku se nastěhoval tajemník říšského protektora a později německý státní ministr pro Čechy a Moravu Karl Hermann Frank.

Na závěr děti písemně odpoví na otázku:

Dá se o zahradě a jejím zařízení říci, že se jedná o památku? Pokud ano, na co je památkou?

²⁷⁰ Židům vstup zakázán! : Protižidovské zákony a nařízení v Protektorátu Čechy a Morava [online]. [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/vzdelavani/projekty/zidum-vstup-zakazan/>.

PRACOVNÍ LIST

Zahrada Horního zámku

1. Uveď technické památky z počátku 20. století, jimiž Fridrich Gerstel vybavil zámecký park.

.....

.....

2. S kým jsi se seznámil(a) prostřednictvím vzpomínky?

.....

3. Co jsi se o těchto lidech dozvěděl(a)? Popiš je několika slovy. Nezapomeň zaznamenat jejich vlastnosti, které z textu vyplývají.

.....

.....

.....

.....

4. Pokus se dokončit větu:

*Gerstelovi měli k lidem z Panenských Břežan a ti zase měli
k zámeckým pánům.*

5. Dá se o zahradě a jejím zařízení říci, že se jedná o památku? Pokud ano, na co je památkou?

.....

.....

3. PAMÁTNÍK NÁRODNÍHO ÚTLAKU A ODBOJE

Po výkladu a aktivitách v zámeckém parku následuje exkurze do Památníku národního útlaku a odboje, který je umístěn v zámku. Zde se děti seznámí s expozicí o holokaustu.²⁷¹

Během exkurze mají děti pracovní list s úkoly a otázkou:

Během exkurze si zapiš alespoň 7 informací, které tě zaujaly nebo si myslíš, že je důležité je znát.

Jakému období českých dějin se věnuje tento památník?

Po skončení exkurze představí děti spolužákům informace, které si zaznamenaly. Případně uvedou důvod, proč pro ně tato informace byla podstatná. Učí se tak nejen zaznamenávat informace, ale samy musí nejprve zhodnotit jejich váhu a tuto váhu se pak učí před spolužáky obhájit. Zároveň mluví konkrétně o svých dojmech, pocitech z exkurze a případně uvedou příklady ze své vlastní rodiny. K této aktivitě mají prostor po celou dobu obou vlastivědných vycházek. Učivo tak navazuje na jejich vlastní život a lépe mu rozumí a zapamatují si ho. Na závěr společně zhodnotí přínos exkurze.

Otázky:

Co jste se na exkurzi dozvěděli? Jaké z toho máte pocity?

Děti odpovídají ústně.

Vyučující může doplnit další informace, které nezazněly a jsou podstatné. V pracovním listu pak žáci zodpoví poslední otázku, která se váže k tomuto místu.

Úkol:

Na co je tato budova památkou? Co bychom si o ní měli pamatovat?

Poté se přesunou pěšky k Dolnímu zámku.

²⁷¹

V době psaní této práce nebyl Památník ještě pro veřejnost otevřen.

PRACOVNÍ LIST

Památník národního útlaku a odboje v Horním zámku

1. Během exkurze si запиš alespoň 7 informací, které tě zaujaly nebo si myslíš, že je důležité je znát.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Jakému období českých dějin se věnuje tento památník?

.....

3. Na co je tato budova památkou? Co bychom si o ní měli pamatovat?

.....

.....

4. DOLNÍ ZÁMEK

Vzhledem k nepřístupnosti zámku se toto zastavení bude odehrávat pouze jako vnější prohlídka areálu. Děti mohou nahlédnout do zámeckého parku skrze bránu. Uvidí část zámku z přední strany a část parku. Objekt je v současné době v soukromém vlastnictví. Majitel neumožňuje prohlídku objektu a zahrada není upravována. Cílem tohoto zastavení je uvědomit si protizidovskou realitu 2. světové války na příkladu konkrétních obyvatel obce. S tímto tématem byli žáci seznámeni již v Horním zámku. Zde si jej spojí s konkrétními osudy lidí. Děti se nejprve krátce seznámí s majitelem zámku a panství (resp. Velkostatku) Odolena Voda – Panenské Břežany před 2. světovou válkou. Většina práce se ale bude týkat období 2. světové války. Otázky pokládané během výkladu jim připomenou postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava. Na to pak navazuje práce s vyprávěním místní rodačky paní Vovsové, která v zámku pracovala pro rodinu říšského protektora Reinharda Heydricha, setkávala se s židovskými vězni a pomáhala jim. Tato žena by žákům měla být příkladem velké odvahy.

Výklad:

Dolní zámek dal po roce 1840 postavit tehdejší majitel panství Matyáš Friedrich Riese-Stallburg.²⁷² Zámek je jednopatrová budova a leží v dnes již neudržované zahradě. Výrazné jsou sochy kance a medvěda po stranách brány. Baroni z Riese se stavbou zámku zadlužili a v roce 1909 se svého majetku museli vzdát. Celé panství koupil Ferdinand Bloch-Bauer. Tento bohatý muž pocházel z české německojazyčné židovské rodiny, která zbohatla na podnikání v cukrovarnictví.²⁷³ Díky svému majetku mohl podporovat také umění. Jeho žena vedla umělecký salon ve Vídni. Zámek vybavil mnoha loveckými trofeji a uměleckými předměty. Za jeho vlastnictví ve 20. letech sem byla zavedena elektřina.²⁷⁴ Vybudoval v obci síť komunikací, ovocné háje, přestavěl oba zámky. Zpřístupnil krásný zámecký park veřejnosti.²⁷⁵ Na podzim roku 1938 utekl před nacisty z Československa přes Paříž do

²⁷² DAVID Petr - DOBROVOLNÁ Věra - SOUKUP Vladimír. *Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku : Okolí Prahy*. s. 44.

²⁷³ ŠOUŠA Jiří. České banky a cukrovarnické podnikání. *Listy cukrovarnické a řepářské* 126, 9-10, září-říjen 2010, s. 291 [online]. [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: http://www.cukr-listy.cz/on_line/2010/PDF/291-295.PDF.

²⁷⁴ ZAJÍCOVÁ Zuzana. Všechno se změnilo, všechno je jiné. *Panenské rozhledy*, červen 2008, roč. I., č. 3, s. 12.

²⁷⁵ ZAJÍCOVÁ Zuzana. Výlet do historie. *Panenské rozhledy*, srpen 2008, roč. I., č. 34 s. 10.

Švýcarska.²⁷⁶ Jeho majetek v Rakousku i v Československu včetně uměleckých sbírek byl zkonfiskován německým státem v roce 1941. Jednalo se o celé panství Odolena Voda – Panenské Břežany.²⁷⁷

Otázka:

Vzpomeňte si, proč židovské obyvatelstvo muselo uprchnout ze země? Co se jim stalo, pokud nemohli emigrovat?

Děti odpovídají ústně. Pokud si odpovědi nepamatují, vyučující je navede.

Výklad:

V zámku za války sídlil nejprve vrchní zástupce německé moci říšský protektor Konstantin von Neurath.²⁷⁸ Jeho zde v roce 1941 vystřídal nový říšský protektor Reinhard Heydrich, který ale již v roce 1942 zemřel. V Praze na něj byl spáchán úspěšný atentát. Jeho žena Lina s dětmi tu však bydlela až do konce války. Po smrti manžela přebudovala celý zámecký park. Tuto práci vykonávalo 120 židovských vězňů. Byla to levná pracovní síla, nemusela jim nic platit. Byli zde v pozici novodobých otroků. Z vyprávění místní zaměstnankyně také vyplývá, že k nim neměla žádný pozitivní vztah. Nepovažovala je za sobě rovné. Lina, jako manželka jednoho z nejvýše postavených nacistických úředníků, měla přístup k lidem, kteří měli být odsunuti do koncentračních táborů. Proto nebyl pro ni problém získat skupinu židovských vězňů na práci a vojáky, kteří je hlídali. Z Panenských Břežan pak vězni putovali do koncentračních táborů. Na konci války se jich domů vrátilo pouze 17.²⁷⁹

V zámku pracovala paní Helena Vovsová jako zahradnice. Její zážitky jsou zaznamenány ve

²⁷⁶ Ferdinand Bloch-Bauer [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.odolenavoda.cz/cs/odolene-vode/historie/vyznamne-osobnosti/detail/3-ferdinand-bloch-bauer/>.

²⁷⁷ STRAKA Roman. Maloval Gustav Klimt na Vodolce? *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, září 2006, č. 9, s. 24

²⁷⁸ DAVID Petr - DOBROVOLNÁ Věra - SOUKUP Vladimír. *Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku : Okolí Prahy*. s. 44.

²⁷⁹ SORIANO Jana – PÍGLOVÁ Jana. Helena Vovsová vzpomíná: 2. část. *Zpravodaj obce Panenské Břežany*, prosinec 2015, leden 2016, nečíslováno. bez stránkování.

zpravodajích Panenských Břežan. Informace jsou srovnané tak, aby na sebe obsahově navazovaly. Slova nejsou změněna, pouze jsou některé pasáže vynechány. V příloze číslo V je pak celý text.

V pracovním listu vyučující poukáže na fotografii paní Vovsové v mládí a na počátku 21. století.

„...Když mi bylo čtrnáct let, začala válka. V červnu jsem skončila školu. Rodiče si mysleli, že válka nebude dlouho trvat, že zůstanu nějakou chvíli doma a pak se uvidí. Jenže válka hned tak neskončila. Jednou k nám přišla na návštěvu známá, která pracovala na zámku v zahradnictví. Mezi řečí se zmínila, že tam potřebují pomocníci. Šla jsem tam tedy pracovat a zůstala jsem tam až do konce září 1945. Zažila jsem tam za války různé příhody, různé lidské osudy. Vidím jako dnes všechny ty židovské zajatce, i holandské a německé jehovisty, kteří přišli po nich.“²⁸⁰

Vyučující může krátce přiblížit dětem důvody pobytu židovských vězňů na zámku v Panenských Břežanech:

Židovským občanům přisoudila Třetí říše, jak si nacisté pojmenovali Německo, roli úhlavního nepřítele určeného k likvidaci v plynových komorách. Otrocké práce na dolním zámku byly pro zajaté Židy pouhým oddálením jejich cesty do koncentračních táborů. Někdy mohli pomáhat i v zahradnictví. Židovské vězně hlídali vojáci.

Pak následuje samotné vyprávění paní Vovsové a na závěr otázky.

„V květnu byl ten atentát,²⁸¹ Lina Heydrichová ... si ... někde vyžebra 120 židovských vězňů a začala všechno předělávat, ale k horšímu. ... Pokud byl ještě Heydrich živ, jezdila na bílém koni. Když měli Židi nástup, tak ona jela z vyjížďky a zastavila se před nimi. Jednou ji ta kobyla před tou řadou vězňů shodila a ona jim spadla k nohám. Od té doby už na tu kobylu nesedla.“

„...ona byla strašně náladová. Ale nikdy jsem ji neviděla mlátit nebo bičovat vězně, jak někteří pamětníci tvrdí. Ona by se žida nedotkla, to by bylo pod její úroveň.“

„S židovskými vězni jsme nesměli mluvit. To bylo všechno zakázané. Jednou za mnou přišel

²⁸⁰ SORIANO Jana – PÍGLOVÁ Jana. Helena Vovsová vzpomíná: 2. část. Zpravodaj obce Panenské Břežany, prosinec 2015, leden 2016, nečíslováno. bez stránkování.

²⁸¹ Myšleno atentát na Reinharda Heydricha, po němž zemřel na následky zranění.

jeden z nich, Milan. Bylo mu asi 18-19 let a prý „slečno, mohla byste nám vzít nějaký dopis?“ No, a tak to začalo. Nejdřív jsem posílala dopisy pro Milánka, pak přišel, jestli bych to neudělala pro Frantu, ... no a pak pro Karla, a pro Mikyho...“

„Rodiče nevěděli, že já něco pro ty vězně dělám. Tak jsem jezdila s dopisy a zpátky nosila to, oč si vězni k příbuzným a známým napsali.“

„No a jednou jsem pro Milana dostala šišku salámu. Měla jsem ji schovanou v zástěře. Zrovna ten den dělali u vězňů prohlídky a našli u Milana dopisní papír. Dostal pár facek. Bála jsem se, aby u něj nenašli ten salám. Tak jsem se rozhodla, že ho dám zatím dozadu, za skleník.“ Tam ale paní Helenu potkal německý voják a zjistil, že má v zástěře salám. Bylo mu jasné, že je pro vězně, ale neprozradil ji.

„Tu noc jsem nemohla usnout, lekalo mě každé zašramocení. Udal mě, přišli si pro mě, - lekala jsem se... Ale ...neudal mě on, ani nikdo jiný.“

„Měla jsem velké štěstí, že mě nikdo neudal.“ Paní Heleně postupně příbuzní vězňů posílali pro vězně léky, vitamíny, teplé oblečení, jídlo.

„Nebo sem jezdily příbuzné těch vězňů. Přijely ke mně a já jsem s nimi šla jako na procházku, aby je mohly aspoň z dálky zahlédnout. To byla teta, to byla sestřenice, říkala jsem ...“

„Nakonec se to doma provalilo. Máma už trochu věděla, že něco dělám, ale táta nic netušil, protože hodně jezdil a přes den nebyval doma. Ten den jsem zrovna byla v Praze u Milanovy tety. Když jsem se vrátila domů, vidím naše, jak se divně tváří. ... Nastal strašlivý rámus, máma brečela, já brečela, táta křičel: „Já mám jedinou holku a ona se pouští do takových věcí!“ Táta měl totiž kamaráda a jeho příbuzní pomáhali nějaké židovské rodině. Byli prozrazeni a za trest celou tu jeho rodinu zlikvidovali. Já jsem s tím ale nepřestala. Tenkrát jsem byla mladá a nepřipouštěla jsem si, co vše tím riskuji, že jsem mohla i s tatínkem a maminkou skončit v plynu. Ze stodvacetlenné židovské skupiny se konce války dočkalo pouhých sedmnáct lidí. Ostatní zemřeli v koncentračních táborech.“ ²⁸²

Na ukázkou navazují otázky, které mají děti přivést k zamyšlení nad životem židovských vězňů na zámku a nad statečnými činy paní Vovsové v realitě ohrožení vlastního života i života

²⁸² SORIANO Jana – PÍGLOVÁ Jana. Helena Vovsová vzpomíná: 2. část. Zpravodaj obce Panenské Břežany, prosinec 2015, leden 2016, nečíslováno. bez stránkování.

rodiny.

Otázky:

Proč Lina Heydrichová na práci využívala židovské vězně? Jak se zde asi cítili? Proč? Co si myslíš o takovém otrockém využívání lidí na práci? Co se s těmito vězni pak stalo?

Proč paní Vovsová pomáhala židovským vězňům? Proč to bylo nebezpečné? Co se mohlo stát? Jaké musela mít vlastnosti, aby jim pomoci dokázala? Myslíš, že bys byl(a) také tak statečný(á)? Pokud ano, proč? Pokud ne, proč?

Děti zde hodnotí pomoc paní Vovsové Židům, pokouší se nalézt její motivaci pro toto jednání, uvědomují si nebezpečnost situace a odhadují její možné důsledky. Na úrovni svého věku odhadují, jaké je třeba mít pro taková čin vlastnosti. Krátce se zamyslí nad svou vlastní statečností a pomocí druhým. Na tuto práci pak navazuje práce ve škole, které rozšiřuje téma pronásledování Židů během 2. světové války a téma statečnosti. Ve slohové práci budou mít děti více času zamyslet se nad statečností a všemi jejími aspekty.

Na závěr odpoví opět na otázku:

Na co je tato budova památkou? Co bychom si o ní měli pamatovat?

PRACOVNÍ LIST

Dolní zámek

1. Proč Lina Heydrichová na práci využívala židovské vězně?

.....

2. Jak se zde asi cítili? Proč?

.....

3. Co si myslíš o takovém otrockém využívání lidí na práci?

.....

4. Co se s těmito vězni pak stalo?

.....

5. Proč paní Vovsová – zahradnice u Heydrichů – pomáhala židovským vězňům?

.....

6. Proč to bylo nebezpečné? Co se mohlo stát?

.....

7. Jaké musela mít vlastnosti, aby jim dokázala pomoci?

.....

8. Myslíš, že bys byl(a) také tak statečný(á)? Zakroužkuj svou odpověď a uveď krátce důvod. ANO NE

Protože:

9. Na co je tato budova památkou? Co bychom si o ní měli pamatovat?

.....

.....

Fotografie paní Vovsové z období 2. světové války.

10. Napiš, jaké konkrétní stavby by ti chyběly, kdybys je již nemohl(a) navštívit?

.....

.....

ZÁVĚR

Na závěr si vyučující s dětmi připomene celou vycházku.

Děti odpovídají ústně na tyto otázky:

Které památky jsme dnes navštívili? Co nám mají připomínat? Které lidi z historie jsme dnes potkali skrze vyprávění? Co nového jste se dozvěděli? Co jste se naučili?

Děti splní poslední úkol:

Napiš, jaké konkrétní stavby by vám chyběly, kdybyste je již nemohli navštívit?

Následuje cesta zpět. Vyučující se dle času s žáky domluví (či sám určí), zda půjdou pěšky nebo pojedou autobusem. Děti si pracovní listy vezmou domů. Doplní si samostatně nebo ve skupinách chybějící údaje a přinesou je do školy na další vyučovací hodinu vlastivědy. Do školy si také donesou obrázky památek, které navštívily.

AKTIVITA PO VYCHÁZCE

1. Výstup z vycházky

Časová dotace: 1 vyučovací hodina

Materiál a pomůcky: čtvrtky A3 pro každou skupinu, obrázky památek z Panenských Břežan, další běžné školní pomůcky

Na základě pracovních listů a vzpomínek žáků vytvoří každá dvou až tříčlenná skupina plakát zachycující památky v Panenských Břežanech a události s nimi spojené. Plakáty pak vystaví ve škole na veřejném místě přístupném všem žákům školy. Během práce jim je vyučující nápomocen při výběru témat a informací.

2. Holocaust, jeho důsledky a lidská práva

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny

Materiál a pomůcky: velký papír (flipchart), fixy, pracovní listy pro každého žáka, čtvrtka A3 pro každou skupinu

Cílem dvouhodinové práce ve škole je zopakovat a dále prohloubit pochopení vzniku holocaustu v Německu, jeho rozšíření po Evropě a důsledky. Dále je cílem, aby se žáci pokusili vyvodit za pomoci práce s textem důležitost prevence případného dalšího rozsáhlého násilí na národech v podobě, v jaké jej realizovala Třetí říše během 2. světové války. Vzhledem k omezené znalosti tématu je součástí také výklad. Nejprve shrnou své znalosti o období 2. světové války, zopakují si podmínky života židovského obyvatelstva za války, o nichž se dozvěděli při výkladu během vycházky v Panenských Břežanech či z exkurze do Památníku národního útlaku a odboje. Seznámí se s konkrétními způsoby omezování svobody židovských obyvatel, s šíří nacistických zločinů proti lidskosti, do tématu přispějí vlastními zkušenostmi rodinných příslušníků, porovnají osudy skupin lidí, kteří včas emigrovali a těch, kteří v Protektorátu zůstali, a to s přihlédnutím ke zkušenostem z vycházky. Zamyslí se krátce nad důvody, které vedly k tomuto nepoměru, připomenou si osudy těchto lidí, a nakonec se seznámí s Všeobecnou deklarací lidských práv a svobod. V ní budou vyhledávat důvody jejího sepsání a následně ji porovnávat s Listinou základních práv a svobod České republiky. Následovat bude diskuse nad právy a jejich sepsání do jednotné podoby, která bude prezentována ve třídě či škole.

Tato dvouhodinová práce proběhne ve třídě. První část frontální formou s brainstormingem a v závěrečné fázi se bude jednat o skupinovou práci a diskusi nad výsledky této práce.

Výklad:

V Panenských Břežanech jsme se setkali se dvěma skupinami židovských obyvatel Československé republiky. Jedni žili v zámku a před válkou se jim podařilo uprchnout do zahraničí a zachránit si tak alespoň život, když už ne majetek. Většina dalších židovských obyvatel republiky neměla možnost uprchnout do zahraničí. Vystěhování nebylo jednoduché, neboť jiné státy nerady přijímaly hromadně židovské uprchlíky. Pokud ovšem měli majetek či příbuzné v zahraničí, měli cestu snazší. Méně majetní lidé ale takové štěstí neměli.²⁸³ Proto většina židovského obyvatelstva zůstala v Protektorátu. A samozřejmě i proto, že zde měli rodiny a stěhovat se nechtěli. Nikdo netušil, jak dlouho potrvají nacistické perzekuce a jak budou silné. Příkladem této skupiny lidí jsou vězni, kteří pracovali pro Linu Heydrichovou, a nakonec i oni byli převezeni do koncentračních táborů, kde většina z nich zemřela.

Otázka:

Co víte o tom, jak došlo ke 2. světové válce? Kdo ji rozpoutal? Proč? Jak probíhala? Co o ní ještě víte?

Aktivita – brainstorming:

Tyto otázky žáci zodpovídají na základě předešlé výuky či vlastních znalostí a informací zjištěných z rozhovorů s rodinnými příslušníky. Neváže se k nim žádný konkrétní výklad, protože jejím cílem je, aby žáci uvedli všechny informace, které k tématu znají, čímž si udělají základní obrázek o době a problematice, o tom, co vše zahrnuje. Tato aktivita slouží také k naladění či motivaci žáků na téma. Vyučující myšlenky nekomentuje, ale zapisuje je na tabuli či velký papír, na nějž žáci vidí. V závěru koriguje pouze nepravdivé informace.

²⁸³ Často kladené otázky o holocaustu [online]. [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/odborne-a-dalsi-texty/casto-kladene-otazky-o-holocaustu/>.

Výklad:

Nyní se podíváme na vývoj situace před válkou a za války v Německu a v naší republice a zaměříme se zejména na snahu nacistů vyhladit židovský národ.

Adolf Hitler vedl od 20. let 20. století Národně socialistickou německou dělnickou stranu (NSDAP), která se v lednu 1933 ujala vlády a on se stal německým kancléřem.²⁸⁴

Již od počátku se strana vyznačovala silně nacionalistickými a antisemitskými názory. V jejím programu je mimo jiné uvedeno, že Židé nemohou být německými občany.²⁸⁵

Už o měsíc později začala strana omezovat občanské svobody a za dva měsíce zřídila koncentrační tábor v Německu. Zpočátku byl určen pouze pro vězně z jiných politických stran. „*Dachau se stalo zároveň školou vraždění pro příslušníky SS.*“²⁸⁶

V roce 1938 zde ale bylo uvězněno více než 10 tisíc Židů z celého Německa. Když vězni slíbili, že opustí Německo, byli po pár měsících propuštěni.²⁸⁷

Vláda vedená Adolfem Hitlerem začala postupně systematicky pronásledovat židovské obyvatele Německa. Nejprve jejich služeb nesměli využívat nežidovští obyvatelé, Židé byli propouštěni ze zaměstnání, byl jim zabavován majetek, nesměli se pohybovat na veřejných místech. Teď už zbývalo pouze jejich fyzické odstranění v koncentračních táborech.²⁸⁸

Taková praxe probíhala nejprve pouze v Německu, ale po zabrání českého státu a vzniku Protektorátu Čechy a Morava, v březnu 1939, čekal stejný osud zdejší židovské obyvatelstvo. Totéž se pak dělo na postupně všech územích, která zabrala Třetí říše. Omezování svobod Židů bylo postupné. Nejprve přišli o svá místa soudci, později úředníci, právníci, lékaři a inženýři.²⁸⁹

²⁸⁴ Chronologie dějin holocaustu [online]. [cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/dejiny/chronologie-dejin-holocaustu/>.

²⁸⁵ ŠIMÍČEK Petr. *Program NSDAP (24.2.1920)* [online]. C2009-2017 [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/program-nsdap-24-2-1920/>.

²⁸⁶ *Dachau* [online]. [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/dachau/>.

²⁸⁷ Tamtéž, bez stránkování.

²⁸⁸ *Židům vstup zakázán! : Protižidovské zákony a nařízení v Protektorátu Čechy a Morava* [online]. [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/vzdelavani/projekty/zidum-vstup-zakazan/>.

²⁸⁹ *Vylučování Židů z veřejného života a zaměstnání* [online]. [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/dokumenty/protizidovske-zakony-a-narizeni/protizidovska-narizeni-tykajici-se-postaveni-zidu-ve-verejnem-zivote-a-zamestnani/>.

Zároveň stát začal kontrolovat židovské podniky. Majitelé svůj majetek nesměli prodávat ani kupovat. Měli určeny účty, na které výdělek ukládali a jinak peníze ukládat nemohli.²⁹⁰

Zde je výklad přerušen prací žáků. Ti se seznámí s ukázkami postihů českých židovských obyvatel. Vyučující se zeptá na pocity žáků při čtení těchto textů. Snaží se, aby se žáci pokusili vžít do situace tehdejších lidí a jejich pocitů útlaku a omezování osobní svobody. Mohou připomenout osudy vlastních židovských předků. Ukázky postihů lze najít v příloze číslo VI.

Pokračuje výklad:

Nacisté nejprve chtěli Židy soustředit na jednom místě a omezit jejich svobody, využívat je na práci ve zbrojním průmyslu či jinde. Postupně ale během prvních válečných let došli k rozhodnutí veškeré židovské obyvatelstvo vyvraždit.

Vraťme se zpět do Panenských Břežan. Rodina Gerstelova i Ferdinand Bloch-Bauer sledovali vývoj v Německu. Ferdinand Bloch-Bauer utekl z Československa na podzim roku 1938 do Švýcarska.²⁹¹ Jeho majetek v Rakousku i v Československu včetně uměleckých sbírek mu byl zkonfiskován německým státem v roce 1941. Jednalo se o celé panství Odolena Voda – Panenské Břežany.²⁹² Ferdinand Bloch-Bauer zemřel krátce po skončení druhé světové války v Curychu.

Friedrich Gerstel několik let před válkou začal peníze ze své firmy posílat do USA na konto své sestry, protože si uvědomoval, že protizidovský postup v Německu může zasáhnout i Československo.²⁹³ Na počátku 2. světové války se mu s rodinou podařilo získat vízum a utéct do zahraničí. Rodina pak žila v New Yorku. V dubnu 1940 jim byl zabrán majetek ve prospěch Třetí říše.

²⁹⁰ *Zákony týkající se majetku Židů* [online]. [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/dokumenty/protizidovske-zakony-a-narizeni/protizidovska-narizeni-tykajici-se-majetku/>.

²⁹¹ *Ferdinand Bloch-Bauer* [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.odolenavoda.cz/cs/odolene-vode/historie/vyznamne-osobnosti/detail/3-ferdinand-bloch-bauer/>.

²⁹² STRAKA Roman. Maloval Gustav Klimt na Vodolce? *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, září 2006, č. 9, s. 24.

²⁹³ ŠKVÁROVÁ Eva. *Nábytkářská firma Emil Gerstel Prague a její spolupráce s architekty*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, 2015. 76 s. Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jan Mergl, Ph.D., s. 17.

Na příkladu těchto dvou rodin je vidět, že bohatým Židům se podařilo, většinou bez majetku, utéci do Ameriky či do Palestiny i do některých evropských států.²⁹⁴

Otázka:

Vzpomeneš si, proč jim se to podařilo, ale většině Židů ne? Proč myslíš, že státy nepřijímaly hromadně uprchlíky? V čem je to podobné s uprchlíky z cizích států dnes? V čem je to jiné?

Výklad:

1. září 1939 začala 2. světová válka. Od konce tohoto roku museli všichni Židé starší 10 let nosit Davidovu hvězdu, která označovala jejich židovský původ. Později se toto označení rozšířilo na děti od šesti let. Od roku 1941 byli deportováni do koncentračních táborů i Židé v Protektorátu Čechy a Morava. Nejprve do Terezína a odtud dál na východ. Speciální německé jednotky vraždily hromadně Židy po Evropě. Přesný počet obětí holokaustu známý není. Počet se pohybuje mezi 5 a 6 miliony lidí. To je polovina obyvatel našeho státu.²⁹⁵

V tzv. Norimberském procesu byli po válce odsouzeni hlavní velitelé německé Třetí říše za zločiny, za něž nesli zodpovědnost. Nacistické organizace byly prohlášeny za zločinecké.

Po skončení války se přeživší vězni z koncentračních táborů vrátili domů. Byli vyhladovělí a nemocní. Vyprávěli o hrůzách, které v táborech zažili. Lidé tím byli zděšeni.

Otázka pro celou třídu:

Máte v rodině také někoho, kdo se vrátil po válce z koncentračního tábora? Slyšeli jste nějaké vyprávění o jeho životě či pobytu v koncentračním táboře?

Svět se dozvěděl o dění v koncentračních táborech a nejvyšší představitelé Třetí říše byli odsouzeni k trestu smrti či k dalším vysokým trestům. Německo začalo potírat zbytky nacismu

²⁹⁴ Často kladené otázky o holokaustu [online]. [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/odborne-a-dalsi-texty/casto-kladene-otazky-o-holocaustu/>.

²⁹⁵ Tamtéž, bez stránkování.

ve svém státu.

Po válce vznikla Organizace spojených národů, která má zajišťovat mezinárodní mír, bezpečnost a spolupráci. Ta vydala v roce 1948 tzv. Všeobecnou deklaraci lidských práv. Tato deklarace není závazná pro celý svět, ale tehdy byla velmi důležitým krokem ke svobodě.²⁹⁶

Aktivita:

Přečtěte si její úvod a podtrhněte věty či slova, které dokazují, proč byla sepsána.

New York, 10. prosince 1948

U vědomí toho, že uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv všech členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě, že zneuznání lidských práv a pohrdání jimi vedlo k barbarským činům, urážejícím svědomí lidstva, a že vybudování světa, ve kterém lidé, zbaveni strachu a nouze, budou se těšit svobodě projevu a přesvědčení, bylo prohlášeno za nejvyšší cíl lidu, že je nutné, aby lidská práva byla chráněna zákonem, nemá-li být člověk donucen uchýlovat se, když vše ostatní selhalo, k odboji proti tyranii a útlaku, že lid Spojených národů zdůraznil v Chartě znovu svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti, v rovná práva mužů i žen a rozhodl se podporovat sociální pokrok a vytvořit lepší životní podmínky ve větší svobodě, že je nutné podporovat rozvoj přátelských vztahů mezi národy, že členské státy převzaly závazek zajistit ve spolupráci s Organizací spojených národů všeobecné uznání a zachování lidských práv a základních svobod a že stejné chápání těchto práv a svobod má nesmírný význam pro dokonalé splnění tohoto závazku. Valné shromáždění vyhláší tuto Všeobecnou deklaraci lidských práv jakožto společný cíl pro všechny národy a všechny státy za tím účelem, aby se každý jednotlivec a každý orgán společnosti, máje tuto deklaraci stále na mysli, snažil vyučováním a výchovou rozšířit úctu k těmto právům a svobodám a zajistit postupnými opatřeními vnitrostátními i mezinárodními jejich všeobecné a účinné uznávání a zachovávání jak mezi lidem členských států samých, tak i mezi lidem území, jež jsou pod jejich pravomocí.²⁹⁷

²⁹⁶ Často kladené otázky o holokaustu [online]. [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/odborne-a-dalsi-texty/casto-kladene-otazky-o-holocaustu/>.

²⁹⁷ Všeobecná deklarace lidských práv [online]. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: http://www.lidskaprava.cz/uploads/03_dokumenty/04_uvod/00_VDLP_UDHR-.pdf. s. 1.

Výklad:

Součástí české nejvyšší právní normy – ústavy – je podobný dokument. Vznikl v roce 1992. Jmenuje se Listina základních práv a svobod.²⁹⁸

Následuje aktivita:

Ve skupině porovnejte ukázky z obou dokumentů a označte v nich shodná práva.

Ukázky lze najít v příloze číslo VII.

Po aktivitě následuje společná kontrola označených práv a pak další aktivita.

Vypište z listin 10 nejdůležitějších práv. Očíslujte práva podle důležitosti, kterou podle vás mají. 1 – nejdůležitější, 10 – nejméně důležité právo.

Po této práci se vyučující s dětmi nejprve vrátí ke smyslu takových listin. Položí jim otázku, na niž budou hledat odpověď během společné diskuse:

Po kterých světových nebo evropských událostech tyto listiny vznikly? Proč vznikly? Proč jsou důležité?

Děti vyhodnotí ústně svá práva. Představí spolužákům svých 10 práv podle důležitosti. Následuje diskuse nad důležitostí jednotlivých práv, jejímž výstupem bude sepsání nejdůležitějších práv, na nichž se třída shodne. Tento seznam si vystaví ve třídě. Vyučující uzavře diskusi otázkami:

²⁹⁸ Listina základních práv a svobod [online]. Aktuální znění z 16. 12. 1992. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>.

Kdo má všechna tato práva? Máte je všichni? Smíte o tato práva někoho připravit?

Otázky jsou uzavřené, ale jejich cílem není již další diskuse, nýbrž uvědomění si vlastních práv a práv ostatních, o něž je nesmíme připravit, a tudíž se k sobě máme odpovídajícím způsobem chovat.

3. Slohová práce – úvaha

Časová dotace: 1 vyučovací hodina

Materiál a pomůcky: pracovní list

Děti se v této samostatné slohové práci budou zamýšlet nad pojmy pomoc druhým a statečnost. Práci bude předcházet krátký motivační úvod, který připomene vycházku do Panenských Břežan a vyprávění paní Heleny Vovsové, která pracovala v Dolním zámku v období 2. světové války. Děti dostanou pracovní listy s úkoly a otázkami a následně samostatně zpracují slohovou práci.

Vyučující žáky velmi krátce seznámí se slohovým útvarem úvaha. Uvede také vhodná slovesa jako např. Myslím si; věřím, že; domnívám se apod. Vzhledem k věku žáků není podmínkou, aby naplnili zcela charakteristiku úvahy. Bude se jednat spíše o zamyšlení nad tématem. Důležitější nežli forma je její obsah.

Úvod: Helena Vovsová pomáhala během své práce v zahradě Dolního zámku v Panenských Břežanech židovským vězňům, kteří zde také pracovali. Doručovala jim od příbuzných jídlo, potřebné věci, vodila příbuzné kolem zahrady, aby se navzájem alespoň viděli. Život nikomu z nich nezachránila. Přesto byla velmi statečná, protože jí každý den hrozilo prozrazení a vysoký trest pro ni i pro její rodinu. Mohli přijít i o život. Většina vězňů nakonec zemřela v koncentračním táboře. Přesto byla její pomoc velmi důležitá.

Úkol:

Zamysli se nad tím, proč byla i tato malá pomoc důležitá? Co pro vězně znamenala? Myslíš si, že bys byl(a) také tak statečný(á)? Pokud ano, proč? Pokud ne, proč?

Poslední otázka je shodná s otázkou položenou během vycházky. Nyní se ale děti mají nad problematikou zamyslet hlouběji. Mají na zpracování otázky více času a jejich úkolem je sepsat úvahu na toto téma. Během vycházky byla otázka zodpovězena pouze ústně a na zamyšlení děti měly málo času. Nicméně byla položena, aby nyní pro ně toto zamyšlení nebylo nové, ale navazovalo na předešlé zamyšlení, které může být nyní odlišné či nikoliv.

Shrnutí vycházek

Obě vycházky obsahují aktivitu před, během a po vycházce. Jsou navrženy tak, aby vyučující mohl jednotlivé části absolvovat i samostatně. Vyučující má možnost v obou obcích absolvovat pouze vybraná témata nebo si obě vycházky rozdělit na více dní i období školního roku. Obě vycházky zahrnují období od baroka do konce 2. světové války. Děti během vycházky plní úkoly u jednotlivých zastavení. Pracovní listy jsou navrženy tak, aby si je vyučující pouze vytiskl a mohl je ihned použít. Snažila jsem se, aby úkoly zahrnovaly předepsané učivo, ale zároveň rozvíjeli další schopnosti žáků a vedli je k zamyšlení nad tématy, která prvostupňové učivo přesahují. Tato témata souvisí s osobním životem dětí a snaží je vést k přemýšlení nad širšími souvislostmi. Vyučující si tak může zvolit, zda vybere pouze úkoly týkající se učiva, či se pustí do této nadstavby. Měl by se pak připravit na možné varianty odpovědí a řešení a vést děti ke kultivovanému projevu vlastních názorů a toleranci názorů ostatních. Vyučující má možnost do vycházek zařadit další aktuální témata dle svého zaměření, znalostí, zkušeností s žáky.

Považuji za důležité dětem v průběhu vycházky dát možnost i ústně prezentovat své odpovědi již po vyplnění pracovního listu. Tato aktivita může vést k diskusi, kterou by učitel měl spíše moderovat a nechat děti vyjádřit vlastní názory. Závěrečné zhodnocení a návrat k pracovním listům po vycházce je vhodný jako připomenutí před navazující prací.

Žáci by měli být za svou práci hodnoceni ústně již během vycházky. Další hodnocení by mělo následovat ve škole po shrnutí vycházky a po následné aktivitě. Vyučující si sám zvolí, zda děti zhodnotí i známkou. V tomto případě by její součástí měla být také míra aktivity a spolupráce.

4. ZÁVĚR

V diplomové práci jsem se věnovala regionální historii města, v němž žiji, a historii další blízké obce. Téma jsem si zvolila díky svému vztahu k historii a ráda bych, aby se stala oblíbenou i u žáků místních škol. V Odoleně Vodě je základní škola se všemi ročníky, v Panenských Břežanech se děti učí do 4. ročníku a pak přecházejí do školy v Odoleně Vodě. Tato práce by tedy měla přispět k výuce vlastivědy dětí z obou obcí, případně i dalších okolních obcí, z nichž jsou vycházky dobře dosažitelné. Škola v Panenských Břežanech může práci využít i přes to, že sem žáci nechodí do 5. ročníku. I v nižším ročníku je vhodné děti seznámit s místními kulturními památkami.

Vlastivědné vycházky jsou oblíbenou a efektivní formou práce, pokud je cílem zprostředkovat žákům učivo tak, aby je bavilo a zároveň si dokázali propojit abstraktní pojmy s konkrétními věcmi, lidmi a událostmi. Proto jsem vybraná vlastivědná témata propojila s konkrétními kulturními památkami Odoleny Vody a Panenských Břežan. Obce jsou to malé, ale hodnota jejich kulturních památek je vysoká. Pokud je naším cílem děti nejen učit, ale uchovat tyto hodnotné svědky historie pro budoucí generace, je třeba s nimi děti seznamovat. Vzhledem k tomu, že toto cítím jako velkou potřebu a zároveň poměrně značný nedostatek v současném regionálním historickém učivu, věnovala jsem tomuto tématu svou diplomovou práci.

V teoretické části jsem se nejprve věnovala zasazení tématu do Rámcově vzdělávacího programu a pak jsem se již věnovala regionu a podrobněji popsala historii obou obcí. Během pátrání v pramenech jsem se seznámila s velkým množstvím zajímavých informací, které bylo pak někdy složité převést do formy vhodné pro žáky 1. stupně základní školy. Zejména fakta týkající se 2. světové války jsou poměrně těžko uchopitelná pro jedenáctileté děti. Některá období jsou méně zmapována v literatuře než jiná, proto se zde může jevit jistý informační nepoměr. V žádné z obou obcí neexistuje kronika v určitých historických obdobích.

V druhé části jsem se podrobněji věnovala hlavnímu tématu práce, čímž jsou kulturní památky a jejich význam ve výuce. Zde pocítuji velký význam pro budoucnost. Jsem přesvědčena, že prostřednictvím poznávání památek si děti tvoří pozitivní vztah k nim i k historii, což vede v dospělosti k jejich aktivní ochraně či k aktivnímu zapojení se do místního kulturně-historického života, který napomáhá i přežití kulturních památek.

Samotné vycházky jsem se snažila připravit tak, aby vyučující měl co nejméně práce při jejich realizaci, což by mělo napomoci jejich využívání. Uvedla jsem i možnost rozdělit aktivity na více vycházek. Aktivit je velké množství a vyučující má možnost si vycházku upravit podle

svých představ a některé části vynechat či prohloubit, pokud má k tomu podmínky a informace. Věřím, že se mi podařilo propojit vybraná vlastivědná témata s konkrétními památkami v regionu a toto abstraktní učivo tak bude pro žáky srozumitelnější. Děti se během vycházky seznámí nejen se samotnou budovou, ale s dalšími souvislostmi, které jim tato památka nabízí. Vycházky měly u žáků velký úspěch. Přesvědčila jsem se, že mají zájem o historii, ale je třeba jim ji podávat aktivní formou. Zájem je větší, pokud památky mohou vnímat všemi smysly, zejména hmatem.

Vycházky jsem koncipovala tak, aby žáci mohli rozvíjet všechny klíčové kompetence, velké množství schopností a dovedností. Otázky mají děti vést od nejjednoduššího a obecného ke konkrétnímu a složitějšímu uvažování. Děti se učí tvořit vlastní názory a vyjadřovat je písemně i ústně kultivovanou formou. Učí se také pracovat s textem, památkami a rozvíjet komunikační dovednosti. Forma práce je frontální, ale i skupinová a samostatná. Snažila jsem se, aby i slabší žáci měli možnost osvojit si nové informace a dovednosti a výuka je bavila. Využila jsem efektivního emocionálního způsobu osvojování si nových poznatků, které rozvíjejí u žáků různé pozitivní vlastnosti jako např. úctu. Ráda bych, aby si z vycházky odnesli vědomí hodnoty práce a života předků, která leckdy byla podmínkou k našemu současnému poměrně blahobytnému životu. Odbornou terminologii jsem se snažila zařazovat tak, aby nebyla pro žáky příliš náročná, ale aby jejich znalosti obohatila.

Samostatnou částí práce je badatelský úkol, jehož výstupy jsou pro žáky podstatné a je třeba, aby vyučující dal dětem možnost mluvit o svých předcích v souvislosti s konkrétní kulturní památkou. To ještě více památku a historii dětem přibližuje, neboť je to spojeno s emocemi a jejich vlastní rodinou historií.

Při tvorbě vycházek jsem navázala pro školu trvalou spolupráci se třemi odborníky, městem a Městským muzeem v Brandýse nad Labem. Ráda bych, aby tuto spolupráci vyučující využili, neboť v ní vidím i pro žáky velký přínos.

Během tvorby vycházek nebyl dosud zpřístupněn Památník národního útlaku a odboje v Panenských Břežanech, proto je tato část vycházky tvořena méně konkrétně. Také park u Horního zámku v této obci nebyl ještě zrekonstruovaný, ale vycházku jsem koncipovala s vědomím, že k této rekonstrukci brzy dojde. Věřím, že v budoucnu bude zpřístupněn i Dolní zámek a pak by bylo vhodné upravit zdejší část vycházky a obohatit ji o tuto návštěvu. Stejný případ je tvrz v Odoleně Vodě.

Během práce jsem narazila na témata, která se mi obtížně zpracovávala pro potřeby výuky žáků

v 5. ročníku. Jedná se o velice široká témata s mnoha možnostmi pojetí, jako např. téma holocaustu. Dále jsem se snažila vést děti k zamyšlení nad subjektivními otázkami typu svoboda, odvaha, lidská práva. Tyto otázky jsou pro děti, které mají omezený rozhled a velmi subjektivní vnímání, obtížné. Mým cílem bylo, aby se nad nimi pokusily zamyslet a písemně i ústně vyjádřit své myšlenky. Případně je pak obhájili před spolužáky. Chápu to zde jako předstupeň k budoucímu vytváření názorů a postojů, jejich prezentaci a obhajobě. Tyto úkoly mají děti vést také k toleranci cizích názorů. Uvědomuji si, že je velmi těžké pracovat s těmito tématy na 1. stupni základní školy, ale chtěla jsem se o to pokusit. Hledala jsem cestu a rozhodla jsem se dát prostor vyučujícím. Sami se mohou rozhodnout, jak široce toto téma pojmu. Nicméně věřím, že děti mají během vycházky možnost si tyto pojmy osvojit a přenést do vlastního života v přiměřené formě a šíři. Další problematickou částí byl široký záběr učiva, který jsem chtěla zvládnout za dopoledne. Ačkoliv jsou vycházky plánovány na dopolední vyučování, myslím si, že to nelze zvládnout v plném rozsahu. Proto na různých místech práce zdůrazňuji flexibilitu vycházek.

Vycházka skýtá i jistá úskalí, jako třeba nižší soustředění žáků vzhledem k mnoha věcem, které poutají jejich pozornost. Dále předpokládá vyšší organizační zátěž pro vyučujícího, také úvodní práce s mapami nemusí být pro žáky jednoduchá. Nicméně mohu říci, že tato výuka děti baví a díky tomu si mnoho informací zapamatují a zejména si je propojují s konkrétním zážitkem, proto se stanou trvalejšími. Proto bych byla velmi ráda, pokud by vyučující žáky seznamovali s regionálními kulturními památkami prostřednictvím vlastivědných vycházek již na 1. stupni základní školy a položili tak základ jejich pozitivnímu vztahu k historii v budoucnosti.

Věřím, že se mi podařilo naplnit cíle, které jsem si v úvodu stanovila. Práce rozvíjí učivo vlastivědy v 5. ročníku a propojuje ho s regionální historií reprezentovanou konkrétními kulturními památkami. Teoretická část tuto historii rekonstruuje a je zároveň podkladem pro přípravu učitele. Děti se u každé památky zamýšlejí nad její hodnotou. Badatelský úkol je podstatnou částí praktické části, která dětem pomáhá porozumět hodnotě památek na základě příkladů ze života předků, což ještě doplňuje výklad během vycházek. U jednotlivých vycházek jsou pak zmíněny konkrétní rozvíjené klíčové kompetence, schopnosti a dovednosti. Do vycházek je zahrnuta odborná terminologie. Zde bylo obtížné vyhodnotit míru možného použití pro pochopení žáky v 5. ročníku. Vyučující sám pak svůj výklad přizpůsobí tak, aby děti pojmům rozuměly. Mezi cíle jsem zařadila i pokus o navázání spolupráce, což se mi povedlo a považuji to z dlouhodobého hlediska za velmi přínosné pro atraktivní a efektivní seznamování dětí s památkami.

Ačkoliv má práce ještě mnoho potenciálu na vylepšování, věřím, že se mi podařilo vypracovat kvalitní teoretický i praktický podklad pro širokou práci v hodinách vlastivědy zaměřenou na propojení učiva s regionální historií a konkrétními místními památkami.

5. SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

BAŤHA, František. Rod Vítězslava Háлка. *Časopis společnosti přátel starožitností*, 1962, roč. LXX, s. 224 – 225.

Bilance půdy podle okresů k 31. 12. 2014 [online]. In *Statistická ročenka Středočeského kraje – 2015*, kap. 2. Území a podnebí, 2-3. Praha: Český statistický úřad, 2015. [cit. 2016-10-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/2-uzemi-a-podnebi-p07d7z8jpf>.

BLAHNOVÁ Jana. Hálkův dům zrekonstruován. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, březen 2006, č. 3, s. 10.

Bracht, Vojtěch František Heřman, 1804-1848 [online]. c1993-2017 [cit. 2017-02-12]. Dostupné z dle: http://ipac.svkkl.cz/arl-kl/cs/detail-kl_us_auth-0213547-Bracht-Vojtech-Frantisek-Herman-18041848/.

CÁPA Martin. *Max Benies – umlčený průkopník a apoštol mecenášství* [online]. c2008 [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <http://sokol.klecany.cz/obsah/max-benies-umlceny-prukopnik-a-apostol-mecenasstvi-204.html>.

ČAPKA František. *Vlastivěda 5: významné události nových českých dějin: učebnice pro 5. ročník pro vzdělávací oblast Člověk a společnost*. 4. vyd. Brno: Nová škola s.r.o., 2013. ISBN 978-80-7289-480-2. s. 37.

Často kladené otázky o holokaustu [online]. [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/odborne-a-dalsi-texty/casto-kladene-otazky-o-holocaustu/>.

Čemu se říká... [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.odolenavoda.cz/cs/odolene-vode/historie/cemu-se-rika/>.

Dachau [online]. [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/dachau/>.

Databáze demografických údajů za obce ČR: Územní změny, počty obyvatel, narození, zemřelí, stěhování (1971-2015) [online]. Praha: Český statistický úřad, 2015. poslední revize: 29. 04. 2016 [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/databaze-demografickych-udaju-za-obce-cr>.

DAVID Petr - DOBROVOLNÁ Věra - SOUKUP Vladimír. *Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku : Okolí Prahy*. 3. vyd. Praha: S & D, 2007. ISBN: 978-80-86899-14-5.

Encyklopedický slovník. 1. vyd. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0438-8.

FENCL, Václav. Pravěké cesty na Kralupsku a Velvarsku ve světle archeologických nálezů. In *Vlastivědný sborník Kralupska* [online]. 2014, č. 1-2 [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: <http://muzeumkralupy.cz/archiv/praveke-cesty-na-kralupsku-a-velvarsku-ve-svetle-archeologickych-nalezu/>.

Ferdinand Bloch-Bauer [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.odolenavoda.cz/cs/o-odolene-vode/historie/vyznamne-osobnosti/detail/3-ferdinand-bloch-bauer/>.

FRANĚK Miloslav. 50 let středního školství v Odoleně Vodě. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, listopad 2008, č. 11, s. 16.

František Urban-Vodolský [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.odolenavoda.cz/cs/o-odolene-vode/historie/vyznamne-osobnosti/detail/11-frantisek-urban-vodolsky/>.

HÁLEK, Vítězslav. *V přírodě* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [cit. 2017-04-24]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/59/03/29/v_prirode.pdf.

HAVLŮJOVÁ H. *Kulturně historické dědictví, výchova a koncept udržitelnosti* [online]. In Kulturní dědictví a udržitelný rozvoj místních komunit, 1. vyd. Praha: Brontosauří ekocentrum Zelený klub (BEZK), 2012. ISBN 978-80-905254-2-9. [cit. 2017-02-02]. s. 12. Dostupné z: http://www.historickededitvi.com/wp-content/plugins/downloads-manager/upload/Monografie_final.pdf.

HAVLŮJOVÁ H. - FOLTÝN D. - CHARVÁTOVÁ K. Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví a vzdělávání pro udržitelný rozvoj v ČR. *Envigogika* [online]. 2012, roč. VII, č. 3 [cit. 2016-10-20]. ISSN 1802-3061. Dostupné z: <http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/viewFile/78/82>.

Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005 I. díl: Počet obyvatel a domů podle obcí a částí obcí v letech 1869–2001, podle správního rozdělení České republiky k 1. 1. 2005. 1. vyd. Praha: Český statistický úřad, 2006. ISBN 80-250-1310-3.

Historie české provincie Tovaryšstva Ježíšova [online]. c2006 [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <http://www.jesuit.cz/historie.php>.

HORÁK Petr - NEJEDLÝ Vratislav. *Základní pojmy v péči o kulturní dědictví* [online]. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2013 [cit. 2016-12-29]. ISBN 978-80-7395-717-9.

Dostupné z: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/54106/Zakladni_pojmy_978-80-7395-716-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

HORÁK Václav. *Knovízská kultura* [online]. c2007 [cit. 2016-12-28]. Dostupné z: <http://www.boiohaemum.cz/pravek/doba-bronzova/524-knovizska-kultura>.

HORYNA Mojmir - OULÍKOVÁ Petra. *Kostel sv. Klimenta Odolena Voda*. 1. vyd. Odolena Voda: Město Odolena Voda, 2007. ISBN 978-80-239-8742-3.

HORYNA Mojmir. *Jan Blažej Santini – Aichel*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. ISBN: 80-7184-664-3.

Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VII : Praha a okolí. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1988.

HUSOVÁ Marcella. *BARTOŠ Jaroslav 11.4.1897-3.5.1967* [online]. poslední úpravy 12. 4. 2016 [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BARTO%C5%A0_Jaroslav_11.4.1897-3.5.1967.

CHOCHOLOUŠKOVÁ Zdeňka – HROUDA Lubomír. *Exkurze do vybraných území západních Čech: příručka k projektu Věda do škol*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2013. ISBN 978-80-7290-684-0.

Chronologie dějin holocaustu [online]. [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/dejiny/chronologie-dejin-holocaustu/>.

Internetová jazyková příručka [online]. c2008-2016 [cit. 2016-12-28]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=Odolena+Voda#bref2>.

Jan Blažej Santini Aichel [online]. c2015 [2017-20-03]. Dostupné z: <http://www.santini.cz/cz/jan-blazej-santini-aichel>.

KIDLESOVÁ Simona - ŠPAČEK Jiří. *Česká republika od A do Z*. 1. vyd. Praha: SW Travel, v. o. s., 2009. ISBN 978-80-254-5156-4.

Klement I., papež a mučovník [online]. c2017 [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://www.zivotopisysvatych.sk/klement-i-papez-a-mucenik/>.

KOTLABA Jaroslav - JEDLIČKA František. *Spolek pro vojenská pietní místa: Odolena Voda* [online]. [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/1727-odolena-voda/?do=vp-showPage>.

KROUPA Josef. Květnové zamyšlení. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, květen 2005, č. 5, s. 8.

KROUPA Josef. Ještě malý dodatek k roku 1945. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, červen 2005, č. 6, s. 8.

KROUPA Josef – ŠVANDOVÁ Alena. Historie nynější Koliby v Dolínku. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, říjen 2008, č. 10, s. 13-15.

KROUPA Josef – ŠVANDOVÁ Alena. Restaurace Opera aneb Hálkova hospoda v Dolínku. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, září 2005, č. 9, s. 7-8.

KŘÍŽ, Zdeněk. Stručný životopis Antonína Pokorného. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, leden 2003, č. 1, s. 8-11.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku : 4. díl Ml – Pan*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-85983-16-8.

Listina základních práv a svobod [online]. Aktuální znění z 16. 12. 1992. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>.

LUKÁŠEK Michal - JEDLIČKA František - KOTLABA Jaroslav. *Spolek pro vojenská pietní místa: Odolena Voda* [online]. [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/1727-odolena-voda/?do=vp-showPage>.

MARTÍNEK, Jiří. *Rodné domy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Olympia, 2010. ISBN 978-80-7376-202-5.

MAŠKOVÁ Jana – DVOŘÁKOVÁ Jarmila. *Proč historie?* [online]. Internetové stránky baráčnického spolku Odolena Voda [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://baracnici-odolenavoda.webnode.cz/historie/>.

NĚMEC Jan - SOUKUP Vladimír. *Výlety do okolí Prahy*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1989, s. 75.

Okres Praha-východ – CZ0209. In *Demografická ročenka okresů - 2006 až 2015*, kap. Středočeský kraj [online]. 2016 [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/32846221/1300561609.pdf/5d1f4cef-16c0-46f6-8743-0ace53877e57?version=1.1>.

OULÍK, Jan. Pomníky z baronského hřbitova. *Odolen: zpravodaj města Odolena Voda*, leden 2006, č. 1, s. 12-15.

OULÍK Jan. Císař František I. U Vodolky. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, říjen 2009, č. 10, s. 7.

Ottův slovník naučný, díl XVII [online]. Praha: J. Otto, 1902. [cit. 2016-10-30]. Dostupné z: <http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/OSN/otto17.pdf>.

PAVLASOVÁ, Lenka. *Přírodovědné exkurze ve školní praxi*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2015. ISBN 978-80-7290-807-3.

PODLAHA Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Karlínském* [online]. c2003-2009 Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1901. [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <http://kramerus.mlp.cz/kramerus/MshowMonograph.do?id=5972>.

Poplužní dvůr [online]. [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://www.popluznidvur.cz/popluznidvur/3-POPLUZNI-DVUR>.

Rámcový vzdělávací program pro základní školy [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2016. [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf.

ROZKOŠNÁ Blanka - JAKUBEC Pavel. *Židovské památky Čech : Historie a památky židovského osídlení Čech*, 1. vyd. Brno: Vydavatelství ERA, 2004. ISBN 80-86517-64-0.

ŘEZÁČ Vratislav. *Vlastivědný kroužek Vítězslava Hálka v Dolínku* [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.odolenavoda.cz/cs/volny-cas/spolky-a-sdruzeni/vlastivedny-krouzek-vitezslava-halka-v-dolinku/>.

SÁL, František Ladislav. *Vlastivědné zájezdy do Prahy*. Velké Meziříčí: Nakladatelství Alois Šašek, 1931. Nová knižnice učitelská.

Slovanská benediktinská kongregace sv. Vojtěcha: Bývalé kláštery řádu [online]. [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: <http://www.benediktini.cz/byvale-klastery-radu.html>.

SORIANO Jana. Co je nového v Horním zámku? *Zpravodaj obce Panenské Břežany*, prosinec 2015, leden 2016. Nečíslováno. Bez stránkování.

SORIANO Jana – PÍGLOVÁ Jana. Helena Vovsová vzpomíná. *Zpravodaj obce Panenské Břežany*, říjen, listopad 2015, nečíslováno. bez stránkování.

SORIANO Jana – PÍGLOVÁ Jana. Helena Vovsová vzpomíná: 2. část. *Zpravodaj obce Panenské Břežany*, prosinec 2015, leden 2016, nečíslováno. bez stránkování.

STRAKA Roman. Co se do kapsy nevešlo: Z historie. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, listopad 2004, č. 11, s. 5.

STRAKA Roman. Fotografická historická zastavení. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, únor 2008, č. 2, zadní strana obálky.

STRAKA Roman. Fotografická zastavení. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, duben 2008, č. 4, zadní strana obálky.

STRAKA Roman. Fotografická historická zastavení. *Odolen: zpravodaj města Odolena Voda*, červen 2008, č. 6, zadní strana obálky.

STRAKA Roman. Fotografická historická zastavení. *Odolen: zpravodaj města Odolena Voda*, červenec 2008, č. 7-8, zadní strana obálky.

STRAKA Roman. Fotografická zastavení. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, listopad 2008, č. 11, zadní strana obálky.

STRAKA Roman. Fotografická zastavení. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, září 2009, č. 9, zadní strana obálky.

STRAKA Roman. Fotografická zastavení. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, listopad 2009, č. 11, zadní strana obálky.

STRAKA Roman. Maloval Gustav Klimt na Vodolce? *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, září 2006, č. 9, s. 24.

STRAKA Roman. Nám potomkům zbývá jen vděčný povzdech : Zpráva o slavnostním odhalení pomníku Vítězslava Háška v Dolínku 5. července 1885. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, červenec 2006, č. 7-8.

STRAKA Roman. *Navštivte rodný dům Vítězslava Háška v Dolínku* [online]. [cit. 2016-10-30]. Dostupné z: <http://www.odolenavoda.cz/cs/o-odolene-vode/novinky/detail/1015-navstivte-rodny-dum/>.

STRAKA Roman. *Rodný domek Vítězslava Háška v Dolínku*. Text vznikl u příležitosti konání Dnů evropského dědictví v roce 2010. Nepublikováno.

SVĚTLÁ-DUBSKÁ Iva - MALÍNSKÝ Jan. Známky z Vodolky. *Odolen: zpravodaj města Odolena Voda*, září 2010, č. 9.

ŠIMÍČEK Petr. *Program NSDAP (24.2.1920)* [online]. c2009-2017 [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/program-nsdap-24-2-1920/>.

ŠOUŠA Jiří. České banky a cukrovarnické podnikání. *Listy cukrovarnické a řepařské* 126, 9-10, září-říjen 2010, s. 291 [online]. [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: http://www.cukr-listy.cz/on_line/2010/PDF/291-295.PDF.

ŠVANDOVÁ Alena - KROUPA Josef. Něco málo z historie dolínské knihovny. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, listopad 2005, č. 11, s. 8-10.

TŮMOVÁ Petra. Sídliště Odolena Voda 1952 – 1964. Socialistický realismus a organizace výstavby sídlištních celků, In *Studie a zprávy : Historický sborník pražského okolí 1/2011*. Zdiaby: Státní oblastní archiv – Státní okresní archiv Praha-východ, Dobřichovice: Státní oblastní archiv – Státní okresní archiv Praha-východ, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav: Oblastní muzeum Praha-východ, Jílové u Prahy: Regionální muzeum v Jílovém u Prahy, 2012. ISBN 1805-3874.

ÚLOVEC Jiří. *Tvrz a zámek Odolena Voda*. 1. vyd. Praha: Společnost přátel starožitností v nakl. UNICORNIS, 1998. ISBN 80-86204-00-6.

Václav Černý [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.odolenavoda.cz/cs/o-odolene-vode/historie/vyznamne-osobnosti/detail/5-vaclav-cerny/>.

VANĚK Čestmír. Jak polka přišla na svět, aneb polka a Vodolka. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, květen 2001, č. 5, s. 9.

VANĚK Čestmír. Baráčníci Vítězslava Háлка, Odolena Voda. *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, září 1998, č. 9, s. 8.

VAVRDOVÁ, Alena. *Didaktika vlastivědy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. Skripta. ISBN 978-80-244-2263-3.

VEJVODA František. Aby nebyli jen jménem na pomníku...*Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, březen 2005, č. 3, s. 5.

VEJVODA František. Aby nebyli jen jménem na pomníku...*Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, duben 2005, č. 4, s. 7.

VEJVODA František. Aby nebyli jen jménem na pomníku.... *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, červen 2005, č. 6, s. 6, 7.

VEJVODA František. Aby nebyli jen jménem na pomníku.... *Odolen: Zpravodaj města Odolena Voda*, červenec 2005, č. 7, s. 6, 7.

VEJVODA František. *Náš domov Vodolka*. Kniha vyjde v létě 2017. Čerpáno z pracovní verze.

VEJVODA František. *Škola v Odoleně Vodě : stránky z historie*. 1. vyd. Odolena Voda: Město Odolena Voda, 2015. ISBN 978-80-260-9172-1.

VLČEK Pavel a kol. *Umělecké památky Prahy 4. Pražský Hrad a Hradčany*. Praha: Academia 2000. ISBN 80-200-0832-2. s. 229.

Vojtěch František Heřman Bracht (Adalbert Franz Hermann Bracht) [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.odolenavoda.cz/cs/o-odolene-vode/historie/vyznamne-osobnosti/detail/4-vojtech-frantisek-herman/>.

Všeobecná deklarace lidských práv [online]. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: http://www.lidskaprava.cz/uploads/03_dokumenty/04_uvod/00_VDLP_UDHR-.pdf.

Vylučování Židů z veřejného života a zaměstnání [online]. [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/dokumenty/protizidovske-zakony-a-narizeni/protizidovska-narizeni-tykajici-se-postaveni-zidu-ve-verejnem-zivote-a-zamestnani/>.

Z historie Odoleny Vody [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.odolenavoda.cz/cs/o-odolene-vode/historie/z-historie-odoleny-vody/>.

ZAJÍCOVÁ Zuzana. Historie školy pannobřežanské. *Panenské rozhledy*, srpen 2008, roč. I., č. 4 s. 11.

ZAJÍCOVÁ Zuzana. Ještě trochu historie. *Panenské rozhledy*, červen 2008, roč. I., č. 6 s. 15.

ZAJÍCOVÁ Zuzana. *Rozhovor s Otakarem Čemusem* [online]. c2007 [cit. 2017-02-12]. duben 2008 Dostupné z: <http://lyra.gc-system.cz/panenskebrezany.cz/old/www.panenskebrezany.cz/view.php@cislocclanku=2008010005.htm>.

ZAJÍCOVÁ Zuzana. Všechno se změnilo, všechno je jiné. *Panenské rozhledy*, červen 2008, roč. I., č. 3, s. 12.

ZAJÍCOVÁ Zuzana. Výlet do historie. *Panenské rozhledy*, srpen 2008, roč. I., č. 4 s. 10.

Zákon č. 20/1987 Sb. : Zákon České národní rady o státní památkové péči [online]. Aktuální znění z 10. 5. 2016. c2010-2017 [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1987-20#cast2>.

Zákony týkající se majetku Židů [online]. [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/dokumenty/protizidovske-zakony-a-narizeni/protizidovska-narizeni-tykajici-se-majetku/>.

Židům vstup zakázán! : Protižidovské zákony a nařízení v Protektorátu Čechy a Morava [online]. [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/vzdelavani/projekty/zidum-vstup-zakazan/>.

Další použité zdroje:

Internetové stránky města Odolena Voda, <http://www.odolenavoda.cz>

Internetové stránky obce Panenské Břežany, <http://www.panenskebrezany.cz/>

Internetové stránky společnosti AERO Vodochody AEROSPACE a.s., <http://www.aero.cz>

6. SEZNAM PŘÍLOH

I. Text o Vítězslavu Hálkovi k vycházce po Odoleně Vodě – 3. Rodný dům Vítězslava Háška	2
II. Obrázky památek z Odoleny Vody k aktivitě Výstup z vycházky	3
III. Ukázka básní Vítězslava Háška	5
IV. Ukázky vzpomínek k vycházce po Panenských Břežanech – 2. Zahrada Horního zámku..	9
V. Vzpomínky paní Heleny Vovsové na život v Dolním zámku během 2. světové války	11
VI. Ukázky postihů českých židovských obyvatel za 2. světové války	14
VII. Listina základních práv a svobod a Všeobecná deklarace lidských práv pro skupinovou práci při aktivitě po vycházce do Panenských Břežan	16
8. Obrazová příloha	22

I. Text o Vítězslavu Hálovi k vycházce po Odoleně Vodě – 3. Rodný dům Vítězslava Hála

Vítězslav Hálek vystudoval gymnázium v Praze. Své články a dílo publikoval často v časopisech již od 19 let.²⁹⁹ Některé z nich i řídil. Byl v redakci almanachu *Máj* a deníku *Národní listy*, v němž vedl literární a divadelní rubriku a psal fejetony, což jsou krátké texty na aktuální téma. Byl členem mnoha vlasteneckých spolků. Také hodně cestoval a zážitky z těchto zahraničních cest pak zúročil ve svém díle. Psal lyrickou i epickou prózu a poezii.³⁰⁰ V revoluční a porevoluční době (tj. po roce 1848) lidé optimisticky předpokládali, že nyní se mění jejich život k lepšímu. Věřili v následující všeobecný rozvoj společnosti, který povede k tomu, že český národ bude vnímán jako rovnocenný evropský partner. Hálek byl jedním z prvních mladých básníků a spisovatelů, kteří se na literární a kulturní úrovni snažili povznést český národ a jeho jazyk. Proto byli populární.³⁰¹ Bohužel brzy zemřel a již na konci 19. století se jeho lyrická poezie básníkům zdála zastaralá. O pozdější zájem o jeho tvorbu se postaral Jaroslav Seifert.³⁰²

Dnes Hálek mladí lidé nečtou pravděpodobně zejména kvůli zastaralému jazyku a venkovským tématům, která jsou vzdálena od dnešní reality.

²⁹⁹ OTRUBA Mojmir. Doslov knihy HÁLEK Vítězslav: *Kresby křídou i tuší*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1988. s. 375.

³⁰⁰ JUSTL Vladimír. O Vítězslavu Hálovi. Doslov básnické sbírky *Pěvec*. 1. vyd. Praha: Odeon, 2005, ISBN 80-207-1200-3. s. 121–122.

³⁰¹ OTRUBA Mojmir. Doslov knihy HÁLEK Vítězslav: *Kresby křídou i tuší*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1988. s. 375, 376.

³⁰² JUSTL Vladimír. O Vítězslavu Hálovi. Doslov básnické sbírky *Pěvec*. 1. vyd. Praha: Odeon, 2005, ISBN 80-207-1200-3. s. 123.

II. Obrázky památek z Odoleny Vody k aktivitě Výstup z vycházky

Zdroje obrázků jsou uvedeny v příloze č. VIII. Obrazová příloha.

III. Ukázka básní Vítězslava Háalka

Bludný jezdec³⁰³

Vítězslav Hálek

Pan jezdec večer zabloudil
ve velkém, velkém lese;
i potká děvče hezounké,
to jako pták se nese.

„Ty hezké dítě, pověz mi,
zda jedu tady k městu?" —
„Ne, pane, právě naopak,
já ukáži vám cestu."

On vzal ji k sobě na koně
a jedou spolu v lese,
a jak ji drží za ruku,
ta v ruce mu se třese.

Tu cesta srázná, skalnatá,
on blíž ji k sobě vine,
a než ji s koně sesadil,
měl v prsou srdce jiné.

Od času toho noc jak noc
tam jezdec bloudí k městu:
dej, bože, všechněm zbloudilým,
jak jemu, najít cestu.

Pohanský král³⁰⁴

Vítězslav Hálek

Byl jednou v Čechách pohanský král,
ten válčil s dalekým světem,
lid mladý jen mu na jatky zrál,
i otce utrácel dětem.

Měl poupě dceru pohanský král,
ta v jeseň jaro mu předla,
však jednou z rána vzdychal a lkal,
dceř růže vadla a bledla.

K všem bohům zalkal pohanský král:
„Kdo z vás tím dovýší pýchu,
by mně, co mám to jediné, bral,
mně také božství je k smíchu!"

A rval si vlasy pohanský král,
jeť dceř tak tuhá a chladná,
a z slz, jež horký cedí mu žal,
ji teplem nedojme žádná.

A když tak stená pohanský král,
duch padlých zašumí kolem:
„Hle, slzám matek tvrdě se smál,
teď srdce pukne mu bolem!"

Tak přestal sténat pohanský král,
neb v srdce blesků se shluklo,
že bůh ni člověk neslyšel dál —
a přec jen pro dceru puklo.

³⁰³ HÁLEK Vítězslav. *Pohádky z naší vesnice*. Praha: Nakladatelství J. Otto, 1905. s.83.

³⁰⁴ Tamtéž s. 45.

Postilion³⁰⁵

Vítězslav Hálek

Nic nad zvuk neznám trubičky,
když troubí postilion,
že v psaních veze hubičky
a každou za milion.

Pojď ven, ty zlatá děvečko,
pták lépe nedoletí,
přilítlo k tobě srdéčko —
zde mám je pod pečeti.

Panenko pečť rozlomí,
jak mák jí zaplane líc —
tu milý dává vědomí,
že líbá do statisíc.

Hned lístek k srdci uloží,
a v srdci počne to hrát,
jak když se v růže položí
a slyší anděly hrát.

Ten lístek vezme k noclehu,
s ním bude o nebi snít,
sny půjdou v tichém úsměvu
jak zlatý hvězdiček kmit.

Ten lístek vezme do stáří,
s ním v mládí doletí zpět,
že jeseň zjihne ve tváři
a počnou slavici pět.

Ba ještě v smrti přeletí
jí na rtech vzpomenutí,
že duši slyším vyznění
co sladké vydechnutí.

Nic nad zvuk není trubičky,
když troubí postilion,
a v psaních veze hubičky
a každou za milion!³⁰⁶

V přírodě

Vítězslav Hálek

X.³⁰⁷

Dech jara sezval přátele,
a jakby neznal hrází,
i té mé duši pokynul,
že do všech růží vchází.

Že v modro letí s skřivánkem
a v jeho písni prýská,
že bydlí v hájích, ve stromech
a s ptáčky si stýská.

Že rozkládá se na luhu
a s vánkem dýchá jemně,
že s jítrem jásá po horách -
a s písněmi dlí ve mně.

³⁰⁵ HÁLEK Vítězslav. *Pohádky z naší vesnice*. Praha: Nakladatelství J. Otto, 1905. s. 61.

³⁰⁶ Báseň má jiné řádkování, aby se vešla na jednu stranu.

³⁰⁷ HÁLEK, Vítězslav. *V přírodě* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [cit. 2017-04-24]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/59/03/29/v_priode.pdf. s. 13.

V přírodě

Vítězslav Hálek

XXXII.³⁰⁸

Noc bdí a mrká, potok zurčí,
a ptáček dřímá v chládku -
"Matičko přírodo, jsem básník,
ó povídej mi pohádku!"
"Mé dítě, nemohu; jen jednou
jsem musila ji povídat,
a z slov mých stávaly se hvězdy
a země, světy napořád.
Teď kdybych chtěla povídati,
již nemám v světě prostory
pro nová slova, hvězdy nové
a nových sluncí útvory.
Však jedno přec ti ráda splním:
číst naučím tě slova má,
a ty je svými slovy promluv,
komu jsou posud neznámá."
A tak jsem stal se novým žákem:
čtu bez bázně a bez zmatku,
z originálu, ve prařeči,
čtu světovou vám pohádku.

V přírodě

Vítězslav Hálek

LXXVI.³⁰⁹

Cestička jak můstek bílý,
z polí klenut do lesů,
koho vidím chodit po ní,
jako když jde do plesu.
Chodí po ní velcí páni:
jelen s laňkou po boku,
a ty srnky baletnice
s kůzlaty vždy do skoku.
Chodí zajíc, uchem, tváří,
v komika se přitvoří,
a veverka neposeda
ta se po něm pitvoří.
Chodí větřík, zahvízdá si,
na patách se otočí,
a když tam jde srdce moje,
jako pták si poskočí.

³⁰⁸ HÁLEK, Vítězslav. *V přírodě* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [cit. 2017-04-24]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/59/03/29/v_prirode.pdf. s. 35.

³⁰⁹ Tamtéž s. 79.

V přírodě

Vítězslav Hálek

LXXXVIII.³¹⁰

Lesy mlčí, podřimují,
každý dech si odměří,
a tu letí čtverák větřík,
začechrá je v kadeři.

Stará sosna hlavou vrtí,
větvě dospat nemohou,
a to listí zvědavostí
na buku hned na nohou.

Větřík mluví, kde co sebral,
sosny ani nevěří,
buky potřásají hlavou,
listí jen se haštěří.

Jedněm šeptá cosi tajně,
ty se kloní, tají dech,
a ty, co jsou pozdálčí,
že tu též jsou na poslech.

Čtverák jen tak napověděl,
poroučí se o les dál,
ale sosnám a těm bukům
po celý den v srdci hrál.

³¹⁰ HÁLEK, Vítězslav. *V přírodě* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [cit. 2017-04-24]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/59/03/29/v_priode.pdf. s. 91.

IV. Ukázky vzpomínek k vycházce po Panenských Břežanech – 2. Zahrada Horního zámku

Práce se vzpomínkami pamětníků

1. Paní Helena Vovsová vzpomíná:

„Do horního zámku jsem už jako větší holka chodila na kurt sbírat tenisové míčky. My místní děti jsme tam chodily a dostávaly jsme od Gerstela pětikorunu. A jeho ženu si pamatuju jako krásnou, krásně oblečenou dámu. Měli asi tři děti, myslím, že ty jedny byly dvojčata a děti, které se v Břežanech narodily ten rok, co ta dvojčata, dostaly od Gerstelů nějaké peníze.“³¹¹

2. Místní rodák akademický malíř Otakar Čemus vzpomíná:

„Učil jsem se hrát na housle u Jandourka. Bylo nás asi šest a on se dozvěděl, že zámeckej pán Gerstl má narozeniny a že mu půjdem zahrát. Nacvičili jsme z Prodanky Proč bychom se netěšili. Matka mi zas naplácala cukrovou vodu, my šli vyšňoření do zámku, tam jsme se v salónu seřadili, Jandourek zavelel raz dva tři a už jsme šmrdlali. Gerstl za odměnu zakoupil lístky do Národního divadla a vzal nás autem na Prodanou nevěstu, matka dělala doprovod. To bylo krásný.“³¹²

³¹¹ SORIANO Jana – PÍGLOVÁ Jana. Helena Vovsová vzpomíná. *Zpravodaj obce Panenské Břežany*, říjen–listopad 2015. s. 3, 4 [online]. [cit. 2017-02-24]. Dostupné z: http://www.panenskebrezany.cz/e_download.php?file=data/editor/121cs_6.pdf&original=Listopad15.pdf.

³¹² ZAJÍCOVÁ Zuzana. *Rozhovor s Otakarem Čemusem* [online]. c2007 [cit. 2017-02-12]. duben 2008 Dostupné z: <http://lyra.gc-system.cz/panenskebrezany.cz/old/www.panenskebrezany.cz/view.php@cislocclanku=2008010005.htm>.

3. Tato vzpomínka patří paní Vlastě Čížkové, ale převyprávěla ji ve zpravodaji Panenských Břežan paní Zuzana Zajícová:

„...Čas běžel a dvojčatům Gerstlovým bylo asi šest let, když Vlastičce z domku pod zámek zase jednou utekly slepice do zámeckého parku. Vlastička je měla hlídat, ale znáte to. Slepice jsou někdy k neuhlídání... Vlastička prolezla dírou v plotě a lezla do stráně k zámecké zahradě. Slepice se zatoulaly kdovíkam, a tak se holčička musela rozhlížet a hledat až hluboko v parku. Na jeho konci mezi stromy se něco pohnulo a Vlastička si už myslela, že má vyhráno. Rozběhla se tím směrem. Jenže to slepice nebyly. Byl to pan továrník Gerstl [Jméno Gerstel je v některých člancích ve zpravodaji obce Panenské Břežany psáno jako Gerstl. Ve všech odborných zdrojích zde použitých se uvádí forma Gerstel, proto jí dávám přednost.] a jeho malí synové. Vlastička dolezla po čtyřech opatrně co nejbliž, schovala se za keř a dívala se, co tam ti tři dělají. Oba kluci měli malé kolečko, kyblíčky, lopatky a pan továrník kolečko velké, lopatu a kbelík. Na trávě rostl domeček. Pan továrník i jeho synové zedničili. Otec učil své malé syny stavět obydlí, jako by ani nebyli bohatí, jako by neměli plný zámek služebnictva. Vlastička se nemohla vynadivat. Po dlouhé době se konečně opatrně odplížila a utíkala domů. Na slepice si vzpomněla až na dvorku. Jenže už se šerilo a slepice byly dávno doma. Vlastička pak ještě několikrát prolezla plotem do parku a pozorovala, jak stavba roste. Na louce mezi stromy stál po pár dnech domeček jako z pohádky. Měl malé okýnko, dveře, střechu i zápraží. Pan továrník byl dobrý učitel. Kluci postavili domek jaksepatří.“³¹³

313

ZAJÍCOVÁ Zuzana. Ještě trochu historie. *Panenské rozhledy*, I. ročník, č. 6. červen 2008. s. 15.

V. Vzpomínky paní Heleny Vovsové na život v Dolním zámku během 2. světové války

Jako přílohu zde uvádím mírně upravenou delší verzi vyprávění paní Heleny Vovsové jako zdroj informací pro vyučující, kteří by měli zájem rozšířit výuku o tomto tématu. V textu jsem vypustila několik pasáží, které se opakovaly nebo jsem je nepovažovala za nutné. Vyučující si celý text může najít také ve Zpravodaji obce Panenské Břežany.³¹⁴

Text vzpomínek:

„V květnu byl ten atentát,³¹⁵ Lina Heydrichová byla v jiném stavu a v srpnu se narodila Marte, druhá holka. Předělávalo se topení v zámku. Všichni odjeli do Berlína, ona si mezitím někde vyžebala 120 židovských vězňů a začala všechno předělávat, ale k horšímu. U zámku byla taková krásná zimní zahrada, vysoká, jako je zámek. Z jídelny se šlo na verandu a z verandy po železných schodech do zimní zahrady. Tam byly palmy, 5 nebo 6 palem, vodotrysk tam byl, bílá busta básníka Heina, to si pamatuju, a vedle byla strojovna. Tu strojovnu i tu zimní zahradu nechala zbourat, sousoší jelenů nechala taky zbořit a pak ten trávník nechala zrýt. Z Holandska objednala 500 cibulí tulipánů, ty se tam zasázely, (...) ona byla taková kšeftmanka. Ona sice byla von, ale z chudého rodu. Takže uměla hospodařit. Za Bloch-Bauera byla zámecká chodba plná paroží. Ale to prodala nějaké fabrice na knoflíky. Krásné cizokrajné stromy, ty nechala pokácet a dřevo taky prodala. Pokud byl ještě Heydrich živ, jezdívala na bílém koni. Když měli Židi nástup, tak ona jela z vyjížděky a zastavila se před nimi. Jednou ji ta kobyla před tou řadou vězňů shodila a ona jim spadla k nohám. Od té doby už na tu kobylu nesesla.

(...) ona byla strašně náladová. Ale nikdy jsem ji neviděla mlátit nebo bičovat vězně, jak někteří pamětníci tvrdí. Ona by se Žida nedotkla, to by bylo pod její úroveň.

Občas jsem vyvedla nějakou blbost, ale všechno mi prošlo. Jednou jsem například šla pracovat

³¹⁴ Text je přejat ze dvou čísel Zpravodaje obce Panenské Břežany. První část rozhovoru lze najít ve zpravodaji z října – listopadu 2015 a druhý díl v následujícím lednovém čísle z roku 2016. Oba dokumenty jsou dostupné elektronicky z:

http://www.panenskebrezany.cz/e_download.php?file=data/editor/121cs_6.pdf&original=Listopad15.pdf
http://www.panenskebrezany.cz/e_download.php?file=data/editor/121cs_7.pdf&original=Leden16.pdf

³¹⁵ Jedná se o atentát na Reinharda Heydricha, po němž zemřel na následky zranění.

do zámku, ale vzala jsem to přes šatnu. Visel tam Heydrichové lovecký klobouk se štětkou. Mně se moc líbil, tak jsem si ho nasadila a prohlížela jsem se v zrcadle. Kolem dveří šel voják a viděl, jak se tam zhlížím, tak to hned šel nahlásit. Najednou telefon do kuchyně, že mám jít hned k Heydrichové. Šla jsem nahoru nic zlého netušíc a ona na mě spustila: „Ten Hut, Helenka! Tohle víckrát ne!“ Vyrozuměla jsem, že se zlobí pro ten klobouk, tak jsem řekla díky a šla jsem.“

„S židovskými vězni jsme nesměli mluvit. To bylo všechno zakázané. Jednou za mnou přišel jeden z nich, Milan. Bylo mu asi 18-19 let a prý „slečno, mohla byste nám vzít nějaký dopis?“ No, a tak to začalo. Nejdřív jsem posílala dopisy pro Milánka, pak přišel, jestli bych to neudělala pro Frantu, to byl poručík, ten už byl starší, no a pak pro Karla, a pro Míkyho. Ten Míky Bajer byl jejich kápo, ten je vodil do práce. Jednou ten Míky přišel s tím, že má v Praze bratra, v Dlouhé třídě. Když jsem tam šla poprvé, viděla jsem, že ten jeho bratr si s Mikym nebyl vůbec podobný. Dal mi pro bratra nějaké cigarety. Ty byly tehdy jako všechno na přiděl a velmi nedostatkové. Přinesl kufřík a ten měl plný cigaret. Já měla vykulené oči a říkala jsem si, jak bych si u táty šplhla, můj táta byl totiž náruživý kuřák. No ale pak jsem si řekla, že by se táta zeptal, kde jsem k tomu přišla? Rodiče nevěděli, že já něco pro ty vězně dělám. Tak jsem jezdila s dopisy a zpátky nosila to, o čem si vězni k příbuzným a známým napsali.“

„No a jednou jsem pro Milana dostala šišku salámu. Měla jsem ji schovanou v zástěře. Zrovna ten den dělali u vězňů prohlídky a našli u Milana dopisní papír. Dostal pár facek. Bála jsem se, aby u něj nenašli ten salám. Tak jsem se rozhodla, že ho dám zatím dozadu, za skleník. Jenže mě potkal ten Hans a ať prý s ním jdu pro ty košile k vyprání. Chtěl je dát do té mé zástěry, no a salám vypadl. On povídal, co že to je?! A já, že je to moje. Řekl, že ví, ale že „o tom bude mlčet.“ Tu noc jsem nemohla usnout, lekalo mě každé zašramocení. Udal mě, přišli si pro mě, - lekala jsem se(...) Ale jsem dítě páteční, dítě štěstěny. Neudal mě on, ani nikdo jiný.“

„Jednou před Velikonocemi mi Milan povídá, že jede dvacet kluků do Terezína, jestli bych jim ven nepronesla dopisy. Honem mi je dal a já je k sobě schovala. Když jsem šla po práci domů, tak vidím, že u brány stojí voják a pouští lidi. Jak mě uviděl přicházet, šel k boudě a zazvonil na zvonek. Strašně jsem se bála, ale on naštěstí zvonil na jiného vojáka, co mě pořád otravoval, abych s ním šla na rande.“

„Jednou jsem viděla, jak voják uhodil nějakého Zdeňka. Zdeněk a Jirka Steinovi byli bratři. Sázeli jsme nějaké fazole a voják, který chodil stále kolem, měl v ruce hůlku. Nevím, jestli se mu zdálo, že Zdeněk málo dělá, nebo mu něco odpověděl. Zrovna jsem se postavila a vidím, že ten voják dává tomu Zdeňkovi pár facek, až mu spadla rádiovka. Bez rozmyšlení jsem skočila

k tomu vojákovi, vytrhla mu tu hůlku a takhle jsem ji dvakrát zlomila. Všichni kolem si mysleli, že mě ten voják roztrhne a ono nic. Naštěstí mi nic neudělal. Tak ho to překvapilo. Ti dva kluci si řekli, že ať se děje, co se děje, budou vždycky spolu. Ani jeden nepřežil. To jsem se po válce dověděla od Milana. Židovští vězni byli v Břežanech jeden a půl roku, Milan mezi nimi. Říkal, že bylo štěstí, že tu byl tak dlouho. Do transportu se dostal až ke konci války, přežil a vrátil se živý a zdravý.“

„Měla jsem velké štěstí, že mě nikdo neudal. Balíky jsem posílala jako Helena Břežanská a myslela jsem si, jak to dělám chytře. V Břežanech bylo asi sto čísel, nebo něco přes stovku. A co já jsem dostávala balíků a dopisů! Protože na mě chodily odpovědi. Ten listonoš to přeci musel vědět. Nebo sem jezdily příbuzné těch vězňů. Přijely ke mně a já jsem s nimi šla jako na procházku, aby je mohly aspoň z dálky zahlédnout. To byla teta, to byla sestřenice, říkala jsem a všechno mi to prošlo. Přinášely jim ke mně léky, vitamíny, teplé oblečení.“

„Nakonec se to doma provalilo. Máma už trochu věděla, že něco dělám, ale táta nic netušil, protože hodně jezdil a přes den nebýval doma. Ten den jsem zrovna byla v Praze u Milanovy tety. Když jsem se vrátila domů, vidím naše, jak se divně tváří. On Milan chtěl poslat nějaký polštářek, no a teta mu ho ke mně do Břežan poslala. Táta měl radost, že jsme dostali balík, tak ho roztrhl a tam bylo napsáno Pro Milana. Nastal strašlivý rámus, máma brečela, já brečela, táta křičel: „Já mám jedinou holku a ona se pouští do takových věcí!“ Táta měl totiž kamaráda a jeho příbuzní pomáhali nějaké židovské rodině. Byli prozrazeni a za trest celou tu jeho rodinu zlikvidovali. Já jsem s tím ale nepřestala. Tenkrát jsem byla mladá a nepřipouštěla jsem si, co vše tím riskuji, že jsem mohla i s tatínkem a maminkou skončit v plynu. Ze stodvacetičlenné židovské skupiny se konce války dočkalo pouhých sedmnáct lidí. Ostatní zemřeli v koncentračních táborech.“

VI. Ukázky postihů českých židovských obyvatel za 2. světové války

Na budějovické pouliční dráze smějí Židé jen na plošinu. V Českých Budějovicích bylo židům zakázáno vstupovati do vnitřku vozu elektrické pouliční dráhy. Smějí se zdržovati jen na plošinách vozů. (PZD.)

+ **VÝKON PRAKSE NEARIJSKÝCH LÉKAŘŮ.** Dnem 24. července 1940 ztrácejí nearijští lékaři v důsledku vládního nařízení č. 136/40 Sb. oprávnění k výkonu lékařské praxe a jsou tudíž povinni odstraniti tímto dnem veškerá označení a návštěví vně a uvnitř domu, k výkonu praxe se vztahující. — Nearijští lékaři, kteří byli ministerstvem sociální a zdravotní správy podle § 24 vl. nař. č. 136/40 připuštěni k výkonu lékařské praxe pro Židy, jsou povinni řídit se ustanoveními § 25 a 26 výše citovaného vládního nařízení. čt

Židé nesmějí do kin

Nařízení platí pro celý Protektorát

H. - P r a h a, 25. srpna. Dne 14. srpna vydalo pražské policejní ředitelství vyhlášku, podepsanou policejním prezidentem Charvátlem, kterou bylo vydáno nařízení o židech. Ve vyhlášce bylo zakázáno židům s okamžitou platností navštěvovati veřejné místnosti a majitelům bylo nařízeno, aby své místnosti označili nápisem „Židům nepřístupno“. Majitelům ostatních veřejných místností, hostinců, restaurací, kaváren, vináren atd., jejichž majitelem neb provozovatelem jest osoba židovského původu neb které

jsou navštěvovány židy, bylo nařízeno, aby své místnosti označili nápisem „Židovský podnik“.

Nápisy musí být umístěny na zjevném místě, a to jak zevně, tak i uvnitř místnosti. Toto označení musí být provedeno do 28. srpna.

Filmové ústředí v Čechách a na Moravě vydalo s vědomím pověřence pro filmové věci v Čechách a na Moravě u říšského protektora rozhodnutí, podle kterého je Židům návštěva kin v Čechách a na Moravě zakázána.

+ Židé v Prostějově nesmějí na výstavy.
Podle nařízení okresního úřadu v Prostějově jest s okamžitou platností zakázána Židům v okrese prostějovském návštěva musejních i soukromých výstav, sbírek, knihoven. Pořadatelstvo takových podniků musí u vchodů na dobře viditelném místě umístiti štítky s nápisem »Židům vstup zakázán«. Nedodržování a přestupky tohoto nařízení budou stíhány a trestány. -hk-

V Čáslavi nebudou holit Židy.
Společenstvo holičů v Čáslavě rozhodlo, že Židé nebudou obsluhováni v žádném čáslavském závodě. -jc.

Zdroje obrázků jsou uvedeny v příloze č. VIII. Obrazová příloha.

VII. Listina základních práv a svobod a Všeobecná deklarace lidských práv pro skupinovou práci při aktivitě po vycházce do Panenských Břežan

Listina základních práv a svobod

Jedná se o jeden z nejdůležitějších zákonů našeho státu, protože je součástí nejvyšší právní normy, kterou je Ústava České republiky. Byla ustanovena v roce 1992.

LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD

Federální shromáždění na základě návrhů České národní rady a Slovenské národní rady, uznávajíc neporušitelnost přirozených práv člověka, práv občana a svrchovanost zákona, navazujíc na obecně sdílené hodnoty lidství a na demokratické a samosprávné tradice našich národů, pamětlivo trpkých zkušeností z dob, kdy lidská práva a základní svobody byly v naší vlasti potlačovány, vkládajíc naděje do zabezpečení těchto práv společným úsilím všech svobodných národů, vycházejíc z práva českého národa a slovenského národa na sebeurčení, připomínajíc si svůj díl odpovědnosti vůči budoucím generacím za osud veškerého lidstva na Zemi a vyjadřujíc vůli, aby se Česká a Slovenská Federativní Republika důstojně zařadila mezi státy, jež tyto hodnoty ctí, usneslo se na této Listině základních práv a svobod:

Hlava první

Obecná ustanovení

Článek 1

Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.

Článek 2

(1) Stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání.

(...)

(3) Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.

Článek 3

(1) Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.
(...)

Článek 6

(1) Každý má právo na život. Lidský život je hoděn ochrany již před narozením.
(2) Nikdo nesmí být zbaven života.
(3) Trest smrti se nepřipouští.
(4) Porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné.

Článek 7

(1) Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem.
(2) Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.

Článek 8

(1) Osobní svoboda je zaručena.
(...)

Článek 10

(2) Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.
(...)

Článek 12

(1) Obydlí je nedotknutelné. Není dovoleno do něj vstoupit bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí.
(...)

Článek 31

Každý má právo na ochranu zdraví.

(...)

Článek 33

(1) Každý má právo na vzdělání. Školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon.

(...)

Všeobecná deklarace lidských práv

Článek 1

Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovní co do důstojnosti a práv.

(...)

Článek 2

1. Každý má všechna práva a všechny svobody, stanovené touto deklarací, bez jakéhokoli rozlišování, zejména podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.
2. Žádný rozdíl nebude dále činěn z důvodu politického, právního nebo mezinárodního postavení země nebo území, k nimž určitá osoba přísluší, ať jde o zemi nebo území nezávislé nebo pod poručenstvím, nesamosprávné nebo podrobené jakémukoli jinému omezení suverenity.

Článek 3

Každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost.

Článek 4

Nikdo nesmí být držen v otroctví nebo nevolnictví; všechny formy otroctví a obchodu s otroky jsou zakázány.

Článek 5

Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.

(...)

Článek 7

Všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou ochranu zákona bez jakéhokoli rozlišování. Všichni mají právo na stejnou ochranu proti jakékoli diskriminaci, která porušuje tuto deklaraci, a proti každému podněcování k takové diskriminaci.

(...)

Článek 12

Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence, ani útokům na svou čest a pověst. Každý má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům.

Článek 13

1. Každý má právo volně se pohybovat a svobodně si volit bydliště uvnitř určitého státu.
2. Každý má právo opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vrátit se do své země.

Článek 14

1. Každý má právo vyhledat si před pronásledováním útočiště v jiných zemích a požívat tam azylu.
2. Toto právo nelze uplatnit v případě stíhání skutečně odůvodněného nepolitickými zločiny nebo činy, které jsou v rozporu s cíli a zásadami Spojených národů.

(...)

Článek 17

1. Každý má právo vlastnit majetek jak sám, tak spolu s jinými.
2. Nikdo nesmí být svévolně zbaven svého majetku.

Článek 18

Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství;

(...)

Článek 23

1. Každý má právo na práci, na svobodnou volbu zaměstnání, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky a na ochranu proti nezaměstnanosti.

(...)

Článek 26

1. Každý má právo na vzdělání.

(...)

Článek 30

Nic v této deklaraci nemůže být vykládáno jako by dávalo kterémukoli státu, kterékoli skupině nebo osobě jakékoli právo vyvíjet činnost nebo dopouštět se činů, které by směřovaly

k potlačení některého z práv nebo některé ze svobod v této deklaraci uvedených.

8. Obrazová příloha

Obrázky jsou řazeny dle použití v diplomové práci.

Tvrz, Odolena Voda. Foto autorka.

Kostel sv. Klimenta, Odolena Voda. Foto autorka.

Mateřská škola, Odolena Voda. Původní budova základní školy. Foto autorka.

[cit. 2017-04-28]. Dostupný pod licencí Creative Commons na www.khttps://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=H%C3%A1lek&title=Special:Search&go=Go&searchToken=8xn35ctuylbuhqbnhwhahmxqj#/media/File:Jan_Vil%C3%ADmek_-_V%C3%ADt%C4%9Bzslav_H%C3%A1lek.jpg.

[khttps://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=H%C3%A1lek&title=Special:Search&go=Go&searchToken=8xn35ctuylbuhqbnhwhahmxqj#/media/File:Jan_Vil%C3%ADmek_-_V%C3%ADt%C4%9Bzslav_H%C3%A1lek.jpg](http://www.khttps://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=H%C3%A1lek&title=Special:Search&go=Go&searchToken=8xn35ctuylbuhqbnhwhahmxqj#/media/File:Jan_Vil%C3%ADmek_-_V%C3%ADt%C4%9Bzslav_H%C3%A1lek.jpg).

Upraveno autorkou.

Pomník Vítězslava Háška, Odolena Voda. Foto autorka.

Památník padlých za 1. světové války, Odolena Voda. Foto autorka.

Památník padlých za 2. světové války, Odolena Voda. Foto autorka.

Rodný dům Vítězslava Háška. Foto autorka.

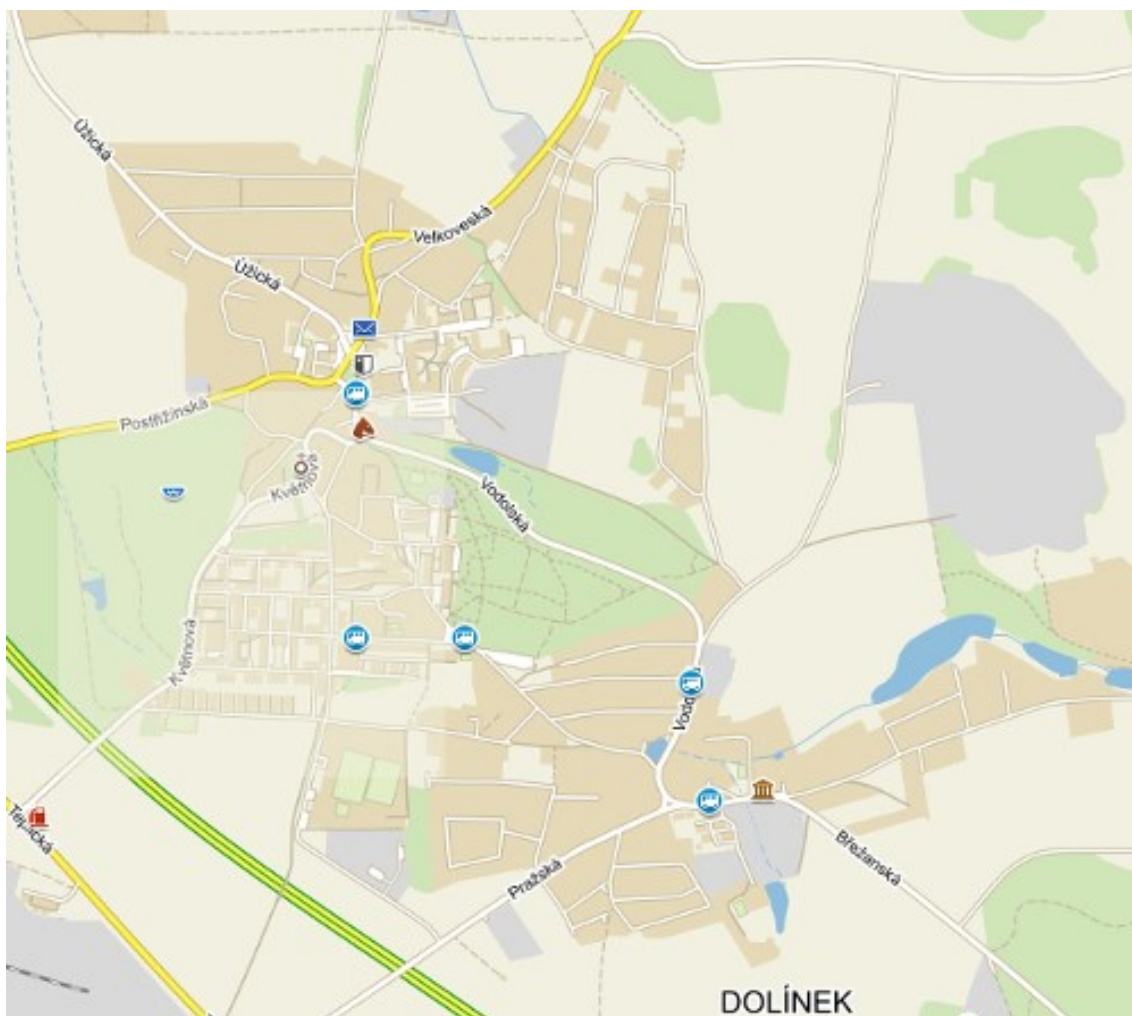
Horní zámek, Panenské Břežany. Foto autorka.

Park Horního zámku, bazén, Panenské Břežany. Stav z jara 2017. Foto autorka.

Dolní zámek, Panenské Břežany. Foto autorka.

[cit. 2017-04-28]. Dostupné z: <https://mapy.cz>.

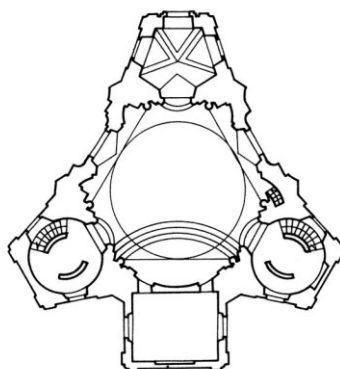
Tvrz, Odolena Voda. Foto autorka.

[cit. 2017-04-28]. Dostupné z: <https://mapy.cz>. Upraveno autorkou.

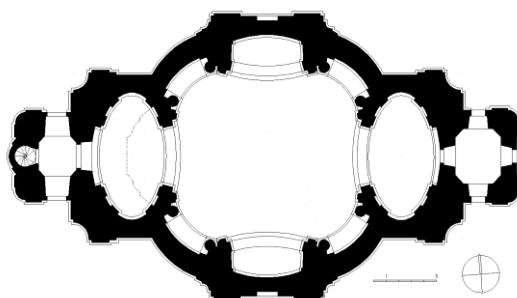
Kaple sv. Anny, Panenské Břežany. Foto autorka.

Půdorys kaple sv. Anny, Panenské Břežany.

[cit. 2017-04-28]. Dostupný pod licencí Creative Commons na www:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_Santini_Aichel_-_B%C5%99e%C5%BEany_ground_plan.jpg.

Půdorys kostela sv. Klimenta, Odolena Voda.

[cit. 2017-04-28]. Dostupný pod licencí Creative Commons na www:

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kostel_svat%C3%A9ho_Klimenta_\(Odolena_Voda\),_p%C5%AFdorys.gif](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kostel_svat%C3%A9ho_Klimenta_(Odolena_Voda),_p%C5%AFdorys.gif).

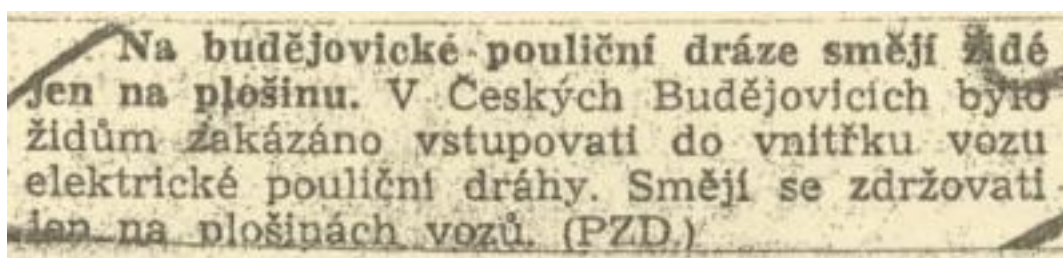
Horní zámek, Panenské Břežany. Foto autorka.

Fotografie Heleny Vovsové z období 2. světové války.

[cit. 2017-04-28]. Dostupný z:

http://www.panenskebrezany.cz/e_download.php?file=data/editor/121cs_7.pdf&original=Leden16.pdf.

[cit. 2017-04-28]. Dostupný z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/dokumenty/omezovani-lidskych-prav-zidovskeho-obyvatelstva/clanky-z-doboveho-tisku-2/na-budejovicke-poulicni-draze-smeji-zide-jen-na-plošinu/>.

+ VÝKON PRAKSE NEARIJSKÝCH LÉKAŘŮ. Dnem 24. července 1940 ztrácejí nearijští lékaři v důsledku vládního nařízení č. 136/40 Sb. oprávnění k výkonu lékařské praxe a jsou tudíž povinni odstraniti tímto dnem veškerá označení a návěští vně a uvnitř domu, k výkonu praxe se vztahující. — Nearijští lékaři, kteří byli ministerstvem sociální a zdravotní správy podle § 24 vl. nař. č. 136/40 připuštěni k výkonu lékařské praxe pro Židy, jsou povinni řídit se ustanoveními § 25 a 26 výše citovaného vládního nařízení. **čt**

[cit. 2017-04-28]. Dostupný z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/dokumenty/protizidovske-zakony-a-narizeni/protizidovska-narizeni-tykajici-se-postaveni-zidu-ve-verejnem-zivote-a-zamestnani/>.

Židé nesmějí do kin
Nařízení platí pro celý Protektorát

H. - Praha, 25. srpna. Dne 14. srpna vydalo pražské policejní ředitelství vyhlášku, podepsanou policejním prezidentem Charvátem, kterou bylo vydáno nařízení o židech. Ve vyhlášce bylo zakázáno židům s okamžitou platností navštěvovati veřejné místnosti a majitelům bylo nařízeno, aby své místnosti označili nápisem „Židům nepřístupno“. Majitelům ostatních veřejných místností, hostinců, restaurací, kaváren, vináren atd., jejichž majitelem neb provozovatelem jest osoba židovského původu neb které jsou navštěvovány židy, bylo nařízeno, aby své místnosti označili nápisem „Židovský podnik“. Nápis musí být umístěn na zjevném místě, a to jak zevně, tak i uvnitř místnosti. Toto označení musí být provedeno do 28. srpna.

Filmové ústředí v Čechách a na Moravě vydalo s vědomím pověřence pro filmové věci v Čechách a na Moravě u říšského protektora rozhodnutí, podle kterého je Židům návštěva kin v Čechách a na Moravě zakázána.

[cit. 2017-04-28]. Dostupný z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/dokumenty/omezovani-lidskych-prav-zidovskeho-obyvatelstva/clanky-z-doboveho-tisku-2/zide-nesmeji-do-kin/>.

V Čáslavi nebudou holit Židy.
Společenstvo holičů v Čáslavě rozhodlo, že Židé nebudou obsluhováni v žádném čáslavském závodě. -jc.

[cit. 2017-04-28]. Dostupný z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/dokumenty/omezovani-lidskych-prav-zidovskeho-obyvatelstva/clanky-z-doboveho-tisku-2/v-caslavi-nebudou-holit-zidy/>.

+ Židé v Prostějově nesmějí na výstavy.
Podle nařízení okresního úřadu v Prostějově jest s okamžitou platností zakázána Židům v okrese prostějovském návštěva musejních i soukromých výstav, sbírek, knihoven. Pořadatelstvo takových podniků musí u vchodů na dobře viditelném místě umístiti štítky s nápisem »Židům vstup zakázán«. Nedodržování a přestupky tohoto nařízení budou stíhány a trestány. -hk-

[cit. 2017-04-28]. Dostupný z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/dokumenty/omezovani-lidskych-prav-zidovskeho-obyvatelstva/clanky-z-doboveho-tisku-2/hk--zide-v-prostejove-nesmeji-na-vystavy/>.